

Dogni.

178 n

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

CHRISTOLOGIA
IVDAEORVM IESV
APOSTOLORVMQVE
AETATE
IN
COMPENDIVM
REDACTA OBSERVATIONIBVSQVE
ILLVSTRATA

A
D. LEONHARD BERTHOLDT

THEOLOGIAE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO
IN LITERARVM VNIVERSITATE REGIO-BA-
VARICA ERLANGENSI ET TEMPLI ACA-
DEMICI ANTISTITE.

Bertholdt: Christologia Iudaeorum

ERLANGAE
SVMTIBVS IO. IAC. PALM.
MDCCXI.

160 g längs

CHRISTOLOGIA

IVDAEORVM IESV

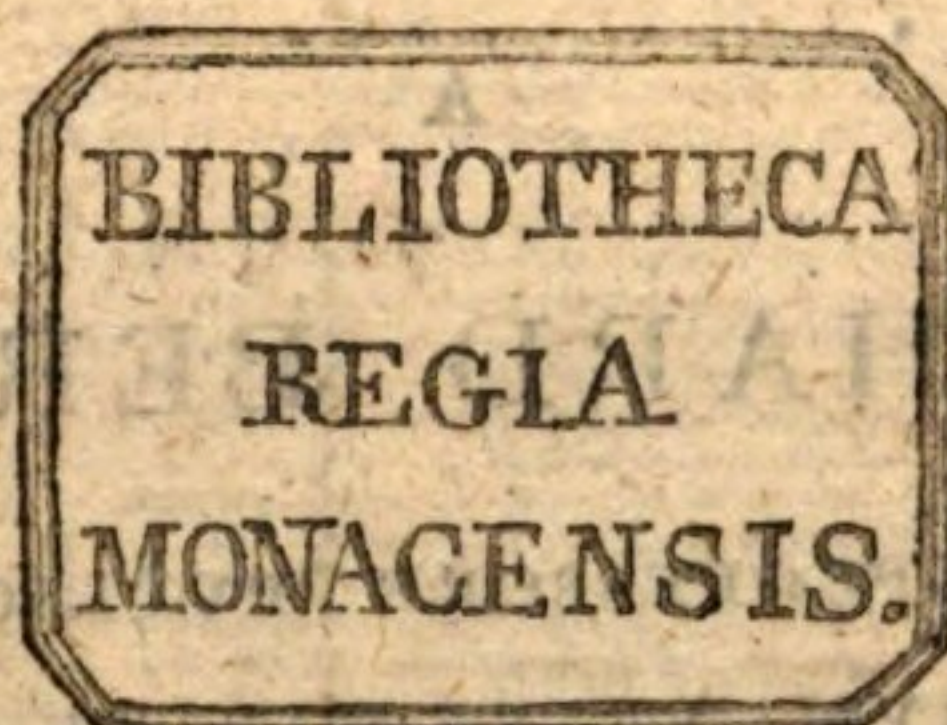
ABOSTOLOVMOVE

AEATE

COMTEMBIVM

REDAGTA OBSERVATIONIBVSQVE

ILLVSTRATA

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS.

ERLANGAE

AVSTRIVS IO. IAC. PALM

MDCCCX

VIRIS
SVMMVM VENERANDIS
D. CHRISTOPHORO FRIEDER.
AMMON

AVGVSTISSIMO ET POTENTISSIMO BAVARIAE REGI
A CONSILIIS ECCLESIASTICIS, THEOLOGIAE PRO-
FESSORI PVBLICO ORDINARIO PRIMARIO,
DIRECTORI SEMINARII THEOLOGICI RE-
GII ET ECCLESIAE NEAPOLITA-
NAE PRAEPOSITO

ET

D. PAVLO IOACHIMO SIGISM.
VOGEL

THEOLOGIAE PROFESSORI PVBLICO ORDINARIO
SECVNDARIO ET ECCLESIAE PALAEOPOLI-
TANAE PRAEPOSITO

COLLEGIS SVIS DILECTISSIMIS

HVNCE LIBRVM

TAMQVAM PIAE GRATAEQVE MENTIS
MONVMENTVM

SACRVM ESSE IVBET

AVCTOR.

PROOEMIUM.

Æquidem nolo in longam excurrere praefationem; nonnulla tamen de occasione, consilio et usu huius libri monenda sunt, quibus paucis defungar.

Cum pro summis in Theologia honoribus jam a me impetratis atque ad obtinendum

*dum in Ordine Theologorum Almae nostrae
Friderico - Alexandrinae Summe Venerabili lo-
cum a Praetore, terris nostris Baruthinis ab
Inuictissimo et Augustissimo Napoleone, Fran-
co - Gallorum Imperatore olim praefecto, per
litteras imperiales decretales d. 12. Mart. 1810
datas concessum, aliquid scribendum et exa-
mini publico subjiciendum esset; argumentum,
quod exponerem, hoc utroque consilio haud
indignum ac inferius, suppeditavit istud do-
ctrinarum sacrarum genus jam per longiorem
vitae partem multo studio ac amore tracta-
tum, quod ad historicam Noui Foederis li-
brorum interpretationem eiusque fundamenta
ac praesidia spectat. Placuit de Christo-
logia Iudaeorum Iesu Apostolorum-
que aetate disserere, et neminem puto
fore*

fore, cui huius consilii ratio non ex omni parte probata sit. Nam non vereor, ne eorum, qui rerum theologicarum vere gnari sunt, vel vnus in eo dubius haereat, quin a recta ac solida huius rei, quae inde a saeculo secundo ante Jesum natum totam paene Iudaeorum doctrinam sanctam ni vel absorbuit, tamen vero vallo quasi fossaque circumuenit, expositione et cognitione, historica ac vera Noui Testamenti interpretatio fere omnis proficiscatur. Fuerunt autem adhuc duae aliae causae singulares, quae me ad eligendum hoc argumentum mouerunt. Primam adtulit aetatis nostrae ingenium ac indoles quam plurimum deflebilis, quae quidem ad paucos duntaxat, quae Dei est gratia, pertinet, tamen vero nimio rerum obscurarum
ac

ac intellectu humano, nescio, vel inferiorum
vel superiorum studio turpique egregiorum
incrementorum, quae Theologia biblica et
dogmatica ex sanior liberaliorique Exegesi
sacra post I. A. Ernesti et I. S. Semleri,
Duumvirorum de rebus sacris meritissimorum,
labores quolibet anno auctiora et laetiora cepit,
contemptu ac despectu ingenia juvenilia, dul-
cibus ac amoenis *Παυταόσιας* ludibriis abunde
condita penitusque incrustata, ad caliginem
pristinorum temporum densissimam, qua sum-
ma incuria vagari licet, reprimere et omnem
scientiam sacram formulis ac verbis super-
struere solet, quae nil aliud sunt, quam re-
rum coelestium ac diuinarum humana ful-
cra, ad sua tantummodo tempora pertinentia
neque ipsam doctrinae diuinae veram ac pro-
priam

priam naturam et essentiam constituentia,
quippe quae meram τὴ τροπὴ τῆς παιδείας spe-
ciem prae se fereant.

Alteram causam, quae animum meum
in condendum hocce Christologiae Iudaeorum
Iesu Apostolorumque aetate systema induxit,
praebuit lectio Paraphrasium Vet. Testamenti
chaldaicarum, cui in alium quemdam finem
multum jam temporis et operae impendi, nec
non nonnullorum melioris notae scriptorum
rabbinicorum cum studio librorum sacrorum
Noui Testamenti conjuncta; quo in negotio
non potui, quin animaduerterem, ea, quae
cum in antiquioribus tum in recentioribus
libris et commentationibus exegeticis de Chri-
stologia Iudaeorum Iesu Apostolorumque aeta-

te passim tradita sunt, haud omnia ad veram rei imaginem efficta et composita esse. Sunt videlicet, quae pro certis venditentur, quae penitus sunt incerta et dubia; et si vel lubentissime concedam, Viros Doctissimos, qui ex instituto et cum ea, quae in illis erat, sagacitate in perscrutandis his rebus versati sunt, nil grauioris momenti effugisse atque post illorum curas ac labores nil prorsus noui detegi et in lucem proferri posse; perquam multa tamen deprehenduntur, quae in hunc usque diem nondum satis clare intellecta ac perspecta, haud accurate et subtiliter explanata, e fontibus suis nondum rite deriuata, haud in suum justum ordinem redacta nexuque naturali vincta, argumentis idoneis et aptis haud supersructa, et, quae
alie-

aliena sunt, a se non disjuncta et in proprio loco posita sunt. His igitur vitiis, quibus Christologiam Judaeorum seniorum, uti in scriptis ac scholis theologicis proponi solet, laborare inter omnes, puto, harum rerum peritos constat, occurrendi ac medelam adferendi consilium cepi; qua in re rite perficienda multis quidem libris necessariis me destitutum vidi; at vero contigit mihi tam felici esse, ut beneficio ac in me favore Perillustris Chr. Th. de Murr, Veterani Germaniae Polyhistorum celeberrimi, Summum Venerandi D. G. W. Meyeri, Theologiae Professoris ac Decani Altorfni optime meriti mihiq̃ amicissimi, et Plurimum Reuerendi J. F. Roth, Ministerii ad Aedes S. Sebaldi Norimbergensis Senio-

nioris fidelissimi et de rebus historicis et literariis meritissimi, ex Bibliothecis Norimbergensibus et Altorfinis publicis nonnulli libri rabbinici, quos desiderabam, mihi permitterentur et iis utendi in longius tempus copia daretur. Iis an recte usus fuerim, omneque huius commentationis, qua in exaranda et libros satis notos Galatini, Raymundi Martini, Lightfooti, Knorrii a Rosenroth, Eisenmengeri, Schoettgenii, J. H. Maii, patris, A. Pfeifferi, Sommeri, Kleukeri, Corrodii, Schmidtii, Hallenbergii aliorumque in subsidium vocasse illisque me bene adjutum fuisse grato animo profiteor, argumentum justo modo ac probabili ratione tractauerim, judicent alii.

Re-

*Restat, ut lectores de recto ac idoneo
usu huius libri qualiscumque paucis moneam.
Unicuique hunc librum perlustraturo ac per-
lecturo facile erit cognitu et perspectu, do-
ctrinam Noui Testamenti, cuius comparandae
in notis paragraphis longa saepe serie sub-
iunctis consulto feci copiam ac potestatem
satis largam, permultis in modis, forma il-
lius externa spectata, conspirare et congrue-
re cum Christologia Iudaeorum. Tantum au-
tem abest, ut hanc ob causam doctrina chri-
stiana merus Iudaismus vel maxime in melio-
rem formam ac effigiem refictus habendus sit,
ut potius sole clarius sit, hac vnica, quam
monstrat historia, ratione idoneam ac cer-
tam viam ad diuinam illius originem ac in-
dolem intelligendam et percipiendam muniri
ac*

ac sterni posse. Dicas enim, quaeso, qui fieri potuerit, ut Judaei, inter quos Jesus ex Dei decreto aeterno vitam terrestrem degit, sibi persuaderent, Jesum esse naturam indole sua πνευματικῇ hominibus ac angelis longe superiorem Deoque aequalem eique conjunctissimam, nisi Judaeorum pars tales ex longo jam tempore animis informatas habuisset de Messia venturo notiones, quarum doctrinae christianae annectendarum negotium erat quam maxime facile? Putasne, expurgationem sacrorum, quam b. Lutherus adgressus est, prospero successu uti potuisse, nisi per duo antecedentia saecula scientiarum rediuiuorum ac reflorescentium luce ingenia hominum ita exculpta fuerint, ut ea, quae Lutherus contra Papae tyrannidem de potestate
ec-

ecclesiastica, de verbo diuino hominum vel excellentissimorum placitis multo superiore etc. disputauit, auide arriperent et animo aperto exciperent? Haec Dei prouida erat cura rebus futuris semper sapientissime prospiciens, quae argumentis adhuc multo maioribus ac luculentioribus vim et efficaciam suam eo salutifero tempore exseruit, quo Iesus coelitus missus et σαρκωδεis hominibus se conspicendum dedit. Omnes ideo rerum sacrarum bene gnari probe norunt, omnia, quae in doctrina christiana Christologiam iudaicam seu Messianismum sapiunt, mere esse χρηματισμον, quo Numen Supremum ceu fulcro seu vehiculo vsum est, vt nova doctrina diuinitus patefacta animis Iudaeorum insinuetur atque eo ceu fundamento, haud vero
per-

perenni, sed tamen opportuno, superstruatur. Igitur non teneamus substratum facile interituum, sed την οικοδομην ἐο νixam, τον λογον της αληθειας & μη παρερχομενον!!

Dabamus in Academia Friderico - Alexandrina regio - bauarica, d. 2. April. 1811.

Bertholdt, D.

CONSPECTVS
RERVM TRACTANDARVM.

§. 1—4. Prolegomena.

Pars generalis.

*De Christologia Judaeorum Jesu Apostolorumque
aetate in vniuersum.*

§. 5. De ingenio illius pro diuersitate terrarum ac locorum diuerso.

§. 6. De Christologia Judaeorum Aegyptiorum, inprimis Alexandrinorum.

§. 7. De Christologia Samaritanorum.

§. 8. De Christologia Judaeorum Palaestinensium.

§. 9.

Pars specialis.

*De Christologia Judaeorum Palaestinensium Jesu
Apostolorumque aetate e singulis eius par-
tibus considerata.*

- §. 9. De variis Messiae nominibus.
- §. 10. De tempore aduentus Messiae prorsus ignoto.
- §. 11. De saeculo hoc et saeculo futuro.
- §. 12. De signis aduentum Messiae annuntiaturis in ge-
nere.
- §. 13. De tempore της αναγκης aduentum Messiae
praecessuro.
- §. 14. De stella Messiae.
- §. 15. De Elia, Mose, Jeremia, Jesaia aliisque praecur-
soribus et adiutoribus Messiae.
- §. 16. De Antichristo.
- §. 17. De Messia ben Joseph et Messia ben Daud.
- §. 18. De duplici Judaeorum de natalibus Messiae sen-
tentia.
- §. 19. De Messia infantulo et adulto.
- §. 20. De generatione Messiae vel simpliciter vel ex parte
hyperphysica.
- §. 21. De Messia mere homine.
- §. 22. De Messia natura hominibus angelisque longe subli-
miore et excellentiore.
- §. 23. De Messia τῷ λόγῳ τῆς Θεῆς.
- §. 24.

- §. 24. Continuatio.
- §. 25. De προῦπαρξει Messiae.
- §. 26. De πνευματι Messiae.
- §. 27. De Messia corpore humano vel vere vel κατὰ
φαντασίαν seu ἐν δοκῇσεῖ induto.
- §. 28. De Messia nunquam morituro.
- §. 29. De Messia passuro ac morituro.
- §. 30. De populo Ihe raico a Messia in libertatem vindican-
cando.
- §. 31. De sacris moribusque a Messia purgandis.
- §. 32. De tollendis per Messiam peccatorum poenis.
- §. 33. De miraculis a Messia patrandis.
- §. 34. De descensu Messiae ad inferos.
- §. 35. De resurrectione prima seu justorum.
- §. 36. De diabolo ad mille annos in tartarum dejiciendo
adimendaque angelorum potestate.
- §. 37. De βασιλείᾳ τῶν ἑσθάνων.
- §. 38. De regno millenario.
- §. 39. De dapibus magnis in illo instituendis.
- §. 40. De diabolo ad aliquod tempus iterum e tartaro li-
berando.
- §. 41. De resurrectione secunda.
- §. 42. De iudicio extremo habendo.
- §. 43. De ἑχατῇ ἡμέρᾳ et fine mundi.

- §. 44. De creatione noui mundi.
- §. 45. De παλιγγενεσια et αποκαταστασει παντων.
- §. 46. De nouis Hierosolymis.
- §. 47. De ζωη αιωνια.
- §. 48. De θανατω αιωνια.
- §. 49. De regno a Messia Deo tradendo.

DE
CHRISTOLOGIA JUDAEORUM
JESU APOSTOLORVMQVE
AETATE.

PROLEGOMENA:

§. I.

Spem istam, quam *Hebraei* vel, quos post exilium babylonicum nuncupare solebant, *Judaei* a longo jam tempore aluerant ¹⁾, de Messia ad salutem gentis suae restaurandam reliquosque terrae populos ipsius summo imperio subiiciendos venturo, Jesu Apostolorumque aetate summum fastigium assequutam et ad exitum adductam fuisse, vel vnico *Simeonis*, προσδεχομενς παρακλησιν τῆς Ἰσραηλ ²⁾, exemplo probari potest, vtpote qui, aetate licet

A

jam

jam longe prouectior, tamen his oculis ipse το σωτηριον Θεου ³⁾ se visurum esse haud dubitaret. De qua re tam certe iis persuasum fuit ⁴⁾, vt Jesu Apostolorumque aetate facili negotio quisque, qui Messiae nomen fraudulenter induebat, populum decipere et in suas partes trahere posset ⁵⁾. Quin vinculis adeo solidis animos omnium omnino Judaeorum Palaestinensium haec spes obstrictos tenuit, vt illam non solum quaquauius secum ferrent et diuulgarent ⁶⁾, sed, Claudio imperante, etiam ab eius vi inflammati et rapti Romae adsidue tumultuarentur ⁷⁾ et haud longe post, teste Iosepho ⁸⁾, in Iudaeae partibus, detrectato Romanorum imperio, ad recuperandam libertatem bellum atrocissimum contra eos facerent.

1) ἡ ἐλπίς τοῦ Ἰσραὴλ Act. XXVIII, 20.

2) Luc. II, 25. 26. coll. v. 38.

3) Luc. II, 30. *Et erit, omnis qui derelictus fuerit, ipse saluabitur et videbit salutare meum et finem saeculi vestri.* IV. Esdr. VI, 25. *Fabri-*

bricii Cod. Pseudep. V. T. T. 2. p. 226. cf. IX, 8. p. 256.

4) Luc. XIX, 11. coll. *Ueber den nächsten gemeinschaftlichen Ursprung der Erwartungen von einer messianischen Theokratie in Jesu Zeitalter, in Pauli Kommentar zum N. Test. T. 3, ed. 2. p. 43 sqq.*

5) Matth. XXIV, 24. Act. V, 36 sqq. *Joseph. Antt. Judd. XX, 5, 1. 8, 6. Bell. Jud. II, 13. 4. Conf. S. V. Ammonii, Collegae conjunctissimi, Biblische Theologie T. 2. edit. 2. p. 238 sq.*

6) *Sueton. in vita Vespas. c. 4. „percrebruerat oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur.“ Tacit. Hist. lib. 5.: pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judaea rerum potirentur.“*

7) *Sueton. in vita Claudii c. 25.: Judaeos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, (Claudius) Roma expulit“, cuius loci veram interpretationem dedit S. V. Ammonius in programme Goettingae 1804. in. 4. edito. — Cf. Act. XVIII, 2. Tacit. Annall. II. c. 85. et Hugii*

Einleitung in die Schriften des N. Test. T. 2.
p. 295 sq.

8) Bell. Jud. VI, 5, 4.

§. 2.

Ortum autem habuit haec spes, si a prima repetenda sit origine ¹⁾, ex splendidissima, qua jam conditores gentis hebraicae ²⁾ circumfusi erant, meliorum temporum imagine, quam senioris aetatis homines ³⁾, reuocato ad oculos regni dauidici splendore, in personae cuiusdam, ex prosapia dauidica oriundae ⁴⁾ et honore regio indutae ⁵⁾ limites coegerunt. Quo facto, hunc regem futurum ingenio sapientiaque, iustitia et humanitate, pietate atque fortitudine ⁶⁾ longe excellentissimum celebrarunt atque sperarunt, fore, ut ipsius auspiciis, summa rei publicae salute adlata ⁷⁾ cultuque sacro maximis incrementis aucto ⁸⁾, gens summo Numini carissima aureae aetatis ⁹⁾ luce perpetua collustraretur ¹⁰⁾.

1) *Ziegler über den wahrscheinlichen Ursprung der Idee vom Messias, in Henckii Magazin für Religionsphilosophie etc. T. 1. p. 75 sqq. Meine Gedanken über die Entstehung und Ausbildung der Idee von einem Messias, von H. Stephani. 1787. 8. Hetzeli's Schriftforscher T. 1. fasc. 1. p. 33 sqq. Eckermann's theologische Beiträge T. 2. part. 1. p. 84 sqq. eiusd. Handbuch der christl. Glaubenslehre T. 3. p. 252 sqq. Poelitz pragmatische Uebersicht der Theologie der spätern Juden T. 1. p. 94 sqq. (Baueri) Theologie des alten Test. §. 167 sqq. eiusdem Breuiarium Theologiae biblicae §. 159 sqq. Hartmanni Blicke in den Geist des Urchristenthums p. 4 sqq. De ortu Theologiae veterum Hebraeorum eiusque cum diuerso diuersorum saeculorum, quibus incrementa sua cepit, ingenio atque indole congruentia, Scripsit Leonh. Bertholdt. P. 1. p. 100 sqq.*

2) Gen. XII, 3. XVIII, 18. XXVI, 4. XXVIII, 14.

3) Ps. LXII, 17. 1 Paral. XVI, 15 sqq. Mich. VII, 20.

4) מִיּוֹעַ הַפֶּטֶר Jes. XI, 1. it. Mich. V, 1. sqq. Jerem. XXIII, 5. XXXIII, 15. 16. Ezech. XXXIV, 23.

5) מְשִׁיחַ *Χριστος* Ps. II, 3. cf. Hab. III, 13. Ps. CXXXII, 8. 16, 2 Sam. II, 4. V, 3. Luc. XXIII, 2.

6) Jes. XI, 1 sqq. VIII, 23. — IX, 6. Zach. IX, 9. Jerem. XXIII, 1 — 8.

7) Ezech. XXXVII. 15 — 28. Ps. II. Jes. VIII, 12. — IX, 16. Obad. v. 15 — 21.

8) Jes. II, 1 — 4. (Mich. IV, 1 — 4.) XIX. 18. — 25. Hos. III, 4. 5. Joel III. IV. Zeph. III. Ps. LXXXVII, Jes. LXVI, 10 — 24.

9) Hos. II, 16 — 25. XIV, 2 — 10. Am. IX, 7 — 15. Mich. V, 9. 10. Ezech. XXXVI, 26. Jes. LXV. 17 sqq. Jes. XI, 6 sqq.

10) (*Kuinoelii*) *Messianische Weissagungen des A. T. übersetzt und erläutert.* Lips. 1792. 8. *S. V. Ammonii Entwurf einer Christologie des A. T. Erl. 1794. 8. insert. deinceps libro eiusd. Biblische Theologie Edit. 2. T. 2. p. 1 sqq. Stahl ii Abhandlung von den messianischen Zeiten, in Eichhornii Allg. Bibliothek der bibl. Lit. T. 6. p. 597 sqq. Konyneburgii Untersuchung über die alttestamentlichen Weissagungen auf den Messias, Ling. 1795. 8. (Schereri) ausführliche Erklärung der sämtlichen messianischen Weissagungen des A.*

A. T. Altenburg 1801. 8. *Hetzeli Schrif-
forscher* T. 1. fasc. 1. p. 17. sqq. fasc. 3. p.
475 sqq. fasc. 4. p. 771 sqq. *Olâm habô oder
das goldene Zeitalter der Hebräer in Augu-
sti Memorabilien des Orients*, Jenae, 1802. 8.
p. 131. *Bertholdt* de ortu Theologiae vett.
Hebr. T. r. p. 117 — 137.

§. 3.

Haec spes et expectatio jam menti-
bus veterum Hebraeorum tam profunde
firmeque infixata fuit, vt vel excidio rei-
publicae per Nebucadnezarem illato ex-
turbari et vis eius infringi nequiverit;
factum tamen est, vt inde ab exilio ba-
bylonico successu temporis per varia re-
rum discrimina vicissitudinesque in non-
nullis iisque praecipuis partibus magnam
subiret immutationem. Causas huius rei
indagaturo facile perspectum erit et ex-
ploratum, statum rerum publicarum Ju-
daeorum post istam *καταστροφην* miserum
et vel per nonnulla laetiora intervalla
mediocritate altius haud euectum, philo-
sophiae orientalis et graeco - aegyptiae
sen-

sententias abstrusas a Judaeis dogmatibus suis sacris, quantum fieri potuit, adjectas et adcommodatas, linguae genti olim vernaculae inscitiam et veterum librorum sacrorum rite interpretandorum imperitiam, nec non ingenii, Judaeis serioribus per omnes terras populosque dispersis informati, prorsus noui et ab ingenio majorum liberaliore longe alieni singularem indolem ad res sacras ad summas minutias redigendas illasque vrgendas et pertinaciter tuendas atque dogmata prisca subtilissime extricanda et ad puluisculum vsque quasi excutienda, nec non qualibuscunque nouis vndique congestis et constipatis accessionibus augenda quam maxime procliuem et facilem, et id genus plura ¹⁾ effecisse, vt Jesu Apostolorumque aetate Christologia Judaeorum in eam redacta esset formam, quae ab ista, quam ante exilium babilonicum habuit, multum abhorruit ²⁾.

1) Vid. Commentatio mea de Ortu theologiae veterum Hebraeorum P. 1. p. 5 sqq.

2) *C. F. Sirt* de regno Christi, quaedam ad historiam huius doctrinae pertinentia. Altdorf, 1775. 4. *C. A. Th. Keil* Historia dogmatis de regno Messiae Christi et Apostolorum aetate ad illustranda N. T. loca adcommodate exposita Lips. 1781. 4. *B. F. Münter* de notione Messiae apud Judaeos, eiusque progressu et sublimiori expositione in doctrina Apostolorum, 1794. *C. H. L. Poelitz* de grauissimis theologiae scriptorum Judaeorum decretis. Lips. 1794. 4. p. 40 sqq.

§. 4.

Quam tamen ex monumentis historicis ad integritatem suam refingendam negotium esse multis et magnis difficultatibus impeditum, conuenit inter omnes, quia aetas ipsa, quam studium hoc historico-dogmaticum spectat, parum protulit, quod viam sternere satisque munire possit. Multum autem abest, ut haec res nulla ex parte luce clariori suffundi queat; nam etsi nonnulla ad liquidum perducere nequeamus, ea tamen, quae maioris maxime sunt momenti

ti et caput summamque rei constituunt, cognita et perspecta habere possumus, si iis, quae aetas proxime antecedens et subsequens larga manu suppeditat, auxiliis ad monumenta historica ad id ipsum tempus pertinentia supplenda rite velimus uti. Placet ideo hanc sequi rationem, ut in numero *fontium primariorum* habeantur *libri Canonis hebraici seriores*, inprimis *prophetici*, *Apocrypha veteris Testamenti*, *Philonis Alexandrini et Flavii Josephi opera*, *Noui Foederis libri*, quibus multa a Judaeis ingenio suo natio conuenienter prolata et a Jesu eiusque Apostolis, praecipue Johanne Apocalypseos auctore, Christologiae judaeicae congruenter et adcommodate dicta insunt, nec non nonnulla e *Pseudepigraphis Veteris Testamenti*, praecipue liber iste, qui sub nomine *libri IV. Esdrae* circumfertur¹⁾. Accedunt denique, quibus auctoritatem *fontium secundariorum* adjungimus, *libri Rabbinorum antiquiorum*, inprimis liber *Sohar*, utpote qui Christologiam Judaeorum sublimiorem

rem

rem continet, neque tamen serioribus, veluti libro *Nezach Israel*, qui syllogen vel congeriem omnium diuersarum id argumentum concernentium sententiarum sistit, prorsus neglectis, quibus cunctis tamen ita vtendum erit, vt ex iis nec quicquam adstruatur, quod non istorum librorum primi generis nobis cum maxime recensitorum testimonio distinctis verbis exhibito comprobatum ²⁾ vel saltem vestigiis lucidis et certis in iis depromendis praemonstratum sit. Praeterea vero quoque conjectura interdum locum habere potest, si diuersarum sententiarum ex monumentis historicis rite deriuatarum conciliandarum et in ordinem justum et concinnatum redigendarum caussa aliquid tanquam intermedium dogma et copulatiuum ponendum et doctrinae iudaicae veteri vindicandum erit.

1) Cf. S. V. Vogelii, collegae conjunctissimi, prolusionem de quarto libro *Esdrae* commentationi de conjecturae usu in *Crisi N. Test.*
ad

adjectam Altdorfii 1793. 4. p. 42 sqq. *Das
Messiasreich nach dem 4. Buch Esdra, von
E. G. H. Bretschneider in Henkii Museo
für Religionswissenschaft T. 3. fasc. 3. p.
476 sqq.*

2) Conf. Schmidt Bibliothek für Kritik, Exe-
gese und Kirchengeschichte des N. Test. T. 1.
fasc. 1. p. 6.

PARS GENERALIS,
DE
CHRISTOLOGIA JUDAEORUM
JESU APOSTOLORUMQUE
AETATE
IN
UNIVERSVM.

§. 5.

*De ingenio illius pro diuersitate terrarum ac
locorum diuerso.*

Quod cum primis in caussa fuit, cur temporibus exilium babylonicum insecutis doctrina sacra Judaeorum fere omnis pro diuersitate terrarum ac locorum rerumque domesticarum diuersam subiret formam ¹⁾; id quoque effecit, vt in exponendo de Messia atque regno messiano dog-

dogmate Judaei aegyptii, maxime alexandrini, et palaestinenses in partes longe alienas abirent. Quibus liceat jungere Samaritanos, utpote qui obliquo sanguine e gente hebraica originem duxerunt.

1) *Eichhornii Einleitung in die apokryphischen Schriften des A. T. Lips. 1795. 8. p. 4 sqq.*

§. 6.

Christologia Judaeorum aegyptiorum, inprimis alexandrinorum.

Quos Alexandri, Macedonum regis fama celebratissimi, generositas ad urbem novam, in sui nominis gloriam perpetuam fundatam, *Alexandriam* Judaeos adciuit, Lagidarum liberalitas et humanitas adauxit, et majori numero Seleucidarum insania et saevitia ad istum locum totamque Aegyptum adpulit, in prorsus novum rerum intellectu percipiendarum statum conjecti sunt, dum philosophandi rationem ibi usu tritam sectati Platonis senten-

tentias, scientiae sacrae a parentibus acceptae jam multa ex parte familiares, junctis iisdem nonnullis Pythagorae et terrarum orientalium philosophematibus, amplecterentur ¹). Quo facto, vetus illa de Messia venturo eiusque regno clarissimo et saluberrimo spes humilem suum et terrestrem quasi vestitum exuit et ad sublimiora ac desideriiis studio rerum exter-
narum et mere humanarum enatis longe superiora adspiravit ²). Quae cum ita fuerint, haud mirari subit, Judaeos aegyptios, inprimis alexandrinos, saeculi futuri indolem et conditionem, abjecta antiquarum et vulgarium opinionum tenui farragine, ad *τυπὸν* longe venustior-
em et sanctiorem effinxisse, videlicet ad perfectissimam doctrinae diuinae sanioris cognitionem atque summum virtutis studium ac incrementum nec quolibet impedimento reprimendum, felicitatemque exinde profecturam puriorem, animi maxime voluptatibus vberrimam, reuocasse et restrinxisse, atque has notio-
nes

nes abstrusiores ope interpretationis allegoricae, cui dediti consulto erant ³⁾, vel adeo vaticiniis in sacro codice collocatis conformasse et adcommodasse. Cuius rei testem habemus primo auctorem *libri sapientiae*, qui, quamlibet formulis solemnibus et tritis de tempore salutis recuperandae diuinitus constituto (καὶ ἔω ἐπισκοπῆς) ⁴⁾ magnaue rerum omnium conuersione hoc ipso tempore euentura loquatur ⁵⁾, nil aliud tamen ante oculos habuit et depingere voluit, quam iudicii moralis (ἡμετέρας διαγνώσεως) ⁶⁾, quod probos et improbos vita defunctos manet, veritatem et severitatem ⁷⁾, saeculique futuri felicitatem et gaudia, in homines probos in societatem regni moralis Dei ipsius auspiciis adductos in his ipsis terris, disiectis et oppressis improborum cateruis, in aeternum cumulanda.

Rationem haud dissimilem sequitur *Philo* ⁸⁾, qui in describendo saeculo quodam olim futuro ita versatur, vt spem
sibi

sibi faciat, fore, vt Judaei vbiuis terrarum et locorum, quo dispersi sint, vi interna vno eodemque temporis momento diuinitus percussi ad meliorem mentem et in gratiam cum Deo ex longo tempore ipsis irato redeunt, libertatem suam a gentibus, poenis diuinis ipsorum caussa et loco obrutis et obstupefactis, nacti, ad patriam desolatam singulari Dei cura et auxilio reducti felicitate potirentur in omni hominum memoria inaudita, quam quidem, per abundantiam omnium rerum imminui nesciam, salutem publicam sapientiae et iustitiae insigni praesidio firmatam, numerosae prolis, valetudinis inconcussae et vitae maximum in modum longaeuae beneficia ad summum fastigium euehendam gentes si viderint, idolorum cultu legibusque suis profanis sponte abdicaturi, doctrinae saniori et diuiniori cogitatione et bene factis operam daturi et in societatem summae felicitatis ex indefesso veri honestique studio ceu fonte perenni emanaturae cum Judaeis venturi

atque cum iis vnam eamque conjunctissimam Dei familiam, sempiterna, remotis in vniuersa rerum natura bellorum causis et calamitatibus, pace fruituram constituturi sint ⁹⁾).

1) *Eichhornii allg. Bibl. d. bibl. Lit.* T. V. p. 235 sqq.

2) *Eichhornii Einleitung in die apokryphischen Schriften des A. T.* p. 23.

3) *Eusebii Praep. euang.* VIII, 9. *Tiedemann Geist der speculativen Philosophie* T. III. p. 127 sqq. *Flügge Geschichte der theol. Wissenschaften.* T. 1. p. 281 sqq.

4) III, 7.

5) III, 7. 8. V, 15 — 23.

6) III, 18.

7) *Schmidt Entwurf einer Geschichte des Glaubens an Vergeltung und Unsterblichkeit bei den Juden.* Marb. 1797. 8. p. 86. *Frisch Ideen in den Apokryphen des A. T. über Vergeltung etc. in Eichhornii allg. Bibl.* T. IV. p. 674 sqq. *Bretschneider systematische*

sche Darstellung der Dogmatik und Moral der apokr. Schriften des A. T. T. 1. Lips. 1805. 8. p. 307 sqq.

8) *Stahl Philo's Lehrbegriff in Eichhornii allg. Bibl. d. bibl. Lit. T. IV. p. 850 sqq. S. V. Ammonii Bibl. Theologie, edit. 2. T. 2. p. 230 sqq. Schmidtii Bibl. für Kritik, Exegese etc. T. 1. p. 8 sqq.*

9) *Philo de Execratt. Opp. edit. Mangey. T. 2. p. 435. 336. de praemiis et poenis T. 2. p. 424 — 426. 427. de vita Mosis lib 2. T. 11. p. 141. de somniis T. 1. p. 647.*

§. 7.

Christologia Samaritanorum.

Samaritanos, licet in multa longe aliena discederent et libros Judaeorum propheticos non admitterent, nihilo tamen minus Messiam expectasse, et antiquiorum et recentiorum historiae monumentorum communi consensu comprobatur. Neque est, cur longe quaeramus, qui factum sit, ut in hanc spem adducerentur, cum in tanta et originum et domicilio-

rum adfinitate, qua Judaeis juncti erant, facile illam ad se trahere rebusque suis sacris et politicis, haud majori prosperitate conspicuis, adplicare poterant. Qua quidem in re ita versati sunt, ut Messiae venturo, quem κατ' ἐξοχην, ratione procul habita loci Deut. XVIII, 15., τον προφητην ¹⁾ et, seriore saltem tempore, הַשָּׁהָב vel הַתָּהָב ²⁾ nominabant, eximias τὰ σωτηρίας τὰ κόσμῳ ³⁾, tempora salutis ⁴⁾ ex antiquitate reuocaturi, partes injungerent atque sperarent, fore, ut, recuperata et vindicata ab exteris pristina libertate ⁵⁾, ipsius imperio cuncti terrae populi subjicerentur. At vero tantum abfuit, ut origines eius ex prosapia dauidica repeterent, ut potius illum ex ipsorummet gremio, prole scilicet *Josephi*, quem gentis suae auctorem pia memoria colere solebant ⁶⁾, natales suos habiturum esse putarent. Id quod in causa fuit, cur Messiam, tempore nemini praeter Deum ipsum explorato adpariturum, non *Dauidae* (בֶּן דָּוִד) sed *Josephidae* (בֶּן יוֹסֵף)

(יוסף) nomine salutarent, atque illum totum in eo elaboraturum esse statuerent, ut cultum sacrum in monte Garizim ex diuino instituto solemnem nouo splendore augeat et maiori auctoritate muniat ⁷); quibus rite peractis, si fato perfunctus esset, honorifico Josephi sepulcro conderetur ⁸).

1) *Samaritanischer Briefwechsel, mitgetheilt von Ch. F. Schnurrer im Repertorio für biblische und morgenländische Literatur. T. IX. p. 27.*

זכרתו עני קיום הנביא הגדול אשר
 קאל אללה ענה אלי משה : נביא מקום לחם מקרב
 אחיהם כמוד : הוא זה הנביא אשר בן אבנא
 אברהים והוא קולא והנה חנור עשן רלסור אש :
 והוא אשר לו יקהחו עמים : והוא אשר קיבל
 ענה וקרקר כל בני שת וישראל עשה חיל והוא
 אשר קאל ענה משה : נביא מקרב אחיך כמוד
 יקים לך יהוה אלהיך ואליה חשמעון : וקל קאל
 ענה עליאנא אנה יקום זה הנביא ולה
 בנאן כל الشعوب ובה יאמנו ובالنורה
 البقدسة وباجبل גרוזים : ויظهر دين مשה

בן עמרם ויכון אול אסמ הזה הנביא אשר
 יקום : וימות וידפן ענין יוסף בן
 פרח : ויכון זהו המשיח עלי ידו וינצח
 עלי הרגיונים

*,memorastis venturum magnum prophetam,
 de quo Deus ad Mosen dixit: prophetam ex-
 citabo illis ex medio fratrum illorum similem
 tui (Deut. 18, 15.). Hicce propheta est ille,
 quem promisit patri nostro Abrahamo, cum
 dicebatur: ecce! fornax fumans et flamma
 ignis (Gen. XV, 7.); ille est, cui adhaere-
 bunt populi (Gen. 49, 10.), et ille de quo
 dictum est: (confringet) verticem omnium
 filiorum Seth, Israel vero perficiet facinora
 valida (Num. 24, 17.); et ille est, de quo
 Moses dixit: prophetam etc. etc. (Deut. 18,
 15.). De illo autem affirmant sapientes no-
 stri, quod venturus sit hic propheta et omnes
 populi ad eum se conuerterint et crediderint
 in illum et sacrum Codicem (h. e. Pentateu-
 chum) et montem Garizim atque illustris erit
 religio Mosis Ben Amram et princeps nomen
 huius prophetae erit Messias; et morietur
 ac sepelietur apud Josephum filium fructiferae;
 per*

per illum in lucem proferetur tabernaculum et ponetur in Monte Garizim."

2) Literae Samaritanorum ad Jos. Scaligerum datae. Ex autographis parisinis exscripsit Silvestre de Sacy in *Eichhornii Repertorio* T. XIII. p. 265. שאלת על המשיח מה שמו

עמנו אלא השהב : ומה ידע באתו אלא יהוה

de Messia interrogasti; nomen eius apud nos aliud non est nisi Haschhab; neque quisquam aduentum eius nouit praeter Jehouam." Epi-

stola samaritana Sichemitarum tertia ad Jobum Ludolfum edidit *Ph. I. Bruns* ibid. p. 281.

אתה חשאל על המשיח אן הוא קם ---

והמשיח מה קם עד היום הזה כי אם יקום

ויהי שמו השהב „*tu quaeris de Messia, num ortus fuerit? — — Messias vero nondum or-*

tus est ad hunc diem; si autem orietur, nomen eius erit Hathhab." In explicando no-

mine הִשְׁהָב vel juxta molliorem pronuntia-

tionem הִתְהָב viri docti varias sequuntur rationes. *Lobstenio* (cf. *Bruns* ibid. p.

290.) idem esse visum est ac شهاب⁵ stella

lucida, quod vocabulum metaphorice de viris fortibus adhiberi solet; ab aliis vertitur per *leonem*;

Bruno

Bruns refert illud ad ص حَب *dominus*; ego

vero explicare malim ex هَثَبُ *violentum*
imperium exercuit dynasta, hac potissimum
causa motus, quia Samaritani aequae ac Judaei
Messiam grauiori et violentiori gentiles impe-
rio recturum esse putauerunt.

3) Joh. IV, 42.

4) עַת רַצוֹן, *Eichhornii* Repert. T. IX.
p. 32.

5) l. l. p. 10.

6) l. l. p. 40. T. XIII. p. 264. *Pauli Kom-*
mentar zum N. Test. T. IV. p. 227 sqq.

7) Joh. IV, 25, coll. v. 20 — 24.

8) Cf. *Bruns über die Samariter in Staud-*
lini Beiträgen zur Philosophie und Geschich-
te der Religion, T. I. p. 92.

§. 8.

Christologia Judaeorum Palaestinensium.

Has rationes dum secuti sunt Samaritani et Judaei Alexandrini, Judaei Palaestinenses vt se in vias prorsus alias darent, id inprimis causae fuit, quod, sacris patrum sedibus redditi, politiae pristinae in statum suum integrum restituendae consilio et spe ducebantur. Quaecum ita fuerint, re ipsa factum est, vt in instituta antiquitatis restauranda posterisque pie seruanda oculos acriter intenderent, ideoque iisdem, quibus priores tenebantur, expectationibus indulgerent. Quam ob causam id egerunt, vt omnis, qua saeculum venturum conspicuum futurum esset, salutis ac felicitatis initia a rege illo magno, ex prosapia dauidica oriundo ¹⁾ ducerent, imperiique sui terrae sanctae terminos longissime excessuri et omnes omnino populos amplexuri ²⁾ excellentiam et gloriam laudibus bene multis extollerent.

Quam

Quam sententiam autem ita adstruxerunt, ut Messiam, quem insigni $\tau\epsilon\pi\iota\sigma\tau\epsilon\varsigma$ $\pi\rho\omicron\phi\eta\tau\epsilon\varsigma$ ³⁾ nomine ornabant et omnibus aliis hominibus longe excellentiorem et superiorem ⁴⁾ habebant, gentibus judaico nomini infestis acriori judicio castigatis et poenis mulctatis ⁵⁾, profligatis barbarorum, qui terram sanctam imperio suo tenerent, copiis, et incolis illius in libertatem vindicatis ⁶⁾, vniuersis Abrahamidis in exterarum regiones olim dispersis in patriam reductis ⁷⁾, defunctis vero ex orco liberatis et huic vitae terrestri redditis ⁸⁾, auctorem felicitatis futurum esse putarent tantae, quae cultus diuini Hierosolymis usu triti maiestate et pompa ⁹⁾, rerum domesticarum prosperitate et splendore ¹⁰⁾, atque summi Numinis cultorum, accessione gentium ante idola colentium in numerum permagnum adauctorum ¹¹⁾, probitate et pietate ¹²⁾ omnia, quae in hominum cogitationem et recordationem cadere possint, longissime sit superatura ¹³⁾. Tantum autem abest,

est, vt per vnum omnes in expendenda hac re intra has lineas, vniuersam illius imaginem adumbrantes, se continerent, vt potius ad singula quaevis in amplio-rem subtilioremque formam effingenda magisque exornanda animum haberent valde propensum; et cum in hoc negotio, non vno tamen eodemque consilio peracto, permulti et copiosissimi essent atque sententias alienas et exotericas, vndique auide arreptas, ipsorummet cogitatis annecterent, vel admiscerent et in vnum cogerent, factum est, vt in nonnullis partibus dissentirent atque alii aliter statuerent ¹⁴). Quam ob causam iuuabit de hac re ex instituto paulo concinnius et adcuratius disserere.

1) Zach. III, 8. VI, 12. Luc. I, 32. XVIII, 38.
39. Joh. VII, 41.

2) Dan II, 24. VII, 14. 18. 27. Joseph. Bell.
Jud. VI, 5, 4. Ant. X, 10, 4. 11, 7.

3) 1 Macc. XIV, 41.

- 4) Dan. VII, 13.
- 5) Mal. III, 19 — 24. Judith XVI, 17.
- 6) Sirach L, 24. Luc. I, 68. 71.
- 7) Baruch II, 34. 35. 2 Macc. II, 17. 18. Tob.
XIII, 10.
- 8) Dan. XII, 1 — 3. 13.
- 9) Hag. II, 6 — 9.
- 10) Tob. XIII, 16 — 18. XIV, 5.
- 11) Zach. VIII, 20 — 23. Tob, XIII, 11. XIV,
6. 7.
- 12) Mal. III, 1 — 6.
- 13) Zach. VIII, 2 — 15.
- 14) Cf. *C. F. Schmidii* Diss. quae *Judaeorum*,
qui Christi tempore vixerunt, de eodem va-
rias opiniones accommodat ad loca N. T.
enarrat. Viteb. 1775. 4.

PARS SPECIALIS.
DE
CHRISTOLOGIA JUDAEORUM
PALAESTINENSIIUM
JESU APOSTOLORVMQUE
AETATE
E SINGULIS EIUS PARTIBVS CONSIDERATA.

§. 9.

Nomina Messiae.

Quem Judaei Palaestinenses *Jouae*
uncti (Messiae, $\chi\rho\iota\varsigma$ ¹) vel *regis Israe-*
lis Judaeorumue ²) nomine generali et emi-
nentiori cupide exspectabant, eum multis
adhuc aliis nominibus specialibus ornare
solebant, quae, cum in hac re varias
rationes sequerentur, ad diuersas res ipsi
propriam atque cum persona sua et ne-
gotio

gotio publice suscipiendo et perficiendo conjunctas spectant. Dignitatem eius regiam dum respiciebant, ex communi priscorum populorum consuetudine ³⁾ honorificum בֶּן אֱלֹהִים, υἱὸς Θεοῦ, *filius Dei* ⁴⁾ nomen in eum transferebant, quod quidem, excellentiam eius prae cunctis aliis declaraturi et testaturi, cum strictiori illa τὸς μονογενοῦς ⁵⁾ adpellatione nonnunquam permutare solebant; natalium autem eius, quippe ab antiqua Davidis stirpe originem ducturi, splendorem si spectabant, בֶּן דָּוִד, υἱὸς Δαυὶδ, (*filius Davidis*) iis audiebat; officii eius partem istam eximiam, populi Deo carissimi in libertatem vindicandi munus ei injuncturam, cum animo expendebant, egregio יְשׁוּעַ vel מוֹשִׁיעַ, σωτήρ, *Saluatoris seu Redemptoris* ⁷⁾ titulo illum decorabant; studium eius de religione Jouae cultuque publico sacro bene merendi feruidissimum dum mente sibi repraesentabant, τὸν προφήτην ⁸⁾ illum salutabant; ministerium le-
gati

gati diuini ei imponendum et summum, quo constituendus sit, gradum gratiae cum Deo si adspiciebant, istum vel τον ερχομενον (βασιλεα) εν ονοματι κυριου ⁹) nomina- bant, vel τον εκλεκτον ¹⁰) και ηγαπημενον ¹¹) τας Θεας laudabant; ad perfectam denique animi eius cum sancta Dei voluntate congruentiam regnumque eius omnibus felicitatis generibus abundantissimum dum animum intendebant, τας αγιας Θεας ¹²) et ποιμενος (ηγης), *Pastoris* ¹³) nominibus illum insigniebant. Nominis τας υιους τας ανδρωπας ¹⁴), Messiae quoque inditi, haec singularis autem est ratio, quod neque rei, neque personae vllum habeat respectum, vtpote ex loco Danielis (VII, 13.), quo de Messia comparatiue legitur, mere deriuatum ¹⁵). De aliis Messiae nominibus vsu minus tritis, vel ad singulares de natura eius notiones spectantibus, vel ad seriora tempora pertinentibus ¹⁶), nil adtinet hoc loco disputare.

1) Joh. I, 42. IV, 25. Luc. XXIII, 2. Matth. II, 4. Luc. II, 26 IX, 20. 4 Esdr. XII, 32. Cf. *J. D. Kruiger* Commentatio de verosimillima oraculi Jes. LII, 13 sqq. et LIII. interpretandi ratione. Lips. 1809. 4. p. 16.

2) Joh. I, 50. ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσραὴλ; Matth. XXVII, 37. ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰσθαιων; XXV, 34. coll. 31.

3) *Ilgen* de notione tituli Filii Dei Messiae h. e. vncto Iouae in libris sacris tributi, in *Pauli Memorabilien* fasc. 7. p. 135 sqq.

4) Luc. XXII, 70. Joh. I, 50. (quo loco υἱὸς τῆς Θεοῦ per βασιλεὺς τῆς Ἰσραὴλ explicatur) 4 Esdr. II, 43. 47. XIII, 37. 52. *Sohar* Genes. part. 1. fol. 88. col. 348. edit. Sulzb. ad Jes. XIX, 1.: עב קל מאהן וחרין כחושבן בר אנת הוא בר רעיא מהימנא עלך אחאמר נשקו בר אנת: הוא רבן דישראל רב לחתא רבן דמלאכי חשרת בר לעולא ברא דק'בה! *Ab Kal* (per Gematriam) supputantur 202 instar בר Ps. II, 7. *Hic filius est pastor fidelis. De te dicitur* Ps. II, 12. *osculamini filium, v. 7. tu (es filius meus). Est autem ille*
prin-

princeps Israelitarum, dominus super inferiora, dominus angelorum ministrantium, filius altissimi, filius Dei Sancti Benedicti.

5) Tikkune Sohar c. 14. ברא בוכרא דילה.

: *Filius eius (Dei) primogenitus est primus omnium.* Veelleh Schemoth

אמר הקב"ה למשה rabbah ad Exod. XIII, 2.

כשם שעשיתי יעקוב בכור כך עשה למלך

Dixit Deus משיח בכור שנ"א אני בכור אתנהו

S. B. ad Mosen: quemadmodum feci Jacobum

primogenitum, ita ego faciam Messiam pri-

mogenitum, sicut dictum est (Ps. 89, 28.):

ego primogenitum dabo eum cf. Joh. I, 14. 18.

III, 16. 18. 1 Joh, IV, 9. Huius τὸ μονο-

γενὸς nominis rationem esse adhuc aliam, in-

fra §. 24. not. 11. demonstratum ituri sumus.

6) Luc. XVIII, 38, 39. ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τῆς

Δαυὶδ Apoc. III, 7. coll. V, 5.

7) Luc. II, 11. 4 Esdr. II, 36. Luc. XXIV, 21.

ὁ μελλων λυτρεσθαι Ἰσραηλ.

8) ὁ προφητὴς ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον

Joh. VI, 14. ὁ ἐρχόμενος Luc. VII, 19. Tes-

tamentum XII, Patriarcharum in Fabricii Cod.
Apoc. N. T. T. 1. p. 568.

9) Matth. XXI, 9. Luc. XIX, 38. Joh. XII, 13.

10) Luc. XXIII, 35.

11) Eph. I, 6. Midrasch Schir Hasschirim ad
c. 5. v. 16. חֵבֶר מִמְחָקִין וְכֹל מִחֲמַרִּין זֶה
: רֵוִי רֵוִה רְעִי (cf. c. 2. v. 8.) *palatum eius*
(Messiae) *dulcedines et totus ille deliciae; hic*
est dilectus meus et hic amicus meus.

12) Marc. I, 24. Apoc. III, 7.

13) 4 Esdr. II, 34. cf. not. 4).

14) Matth. XIX, 28. Marc. II, 10. 28. Joh. V,
27. VI, 62. Ex quaestione Judaeorum cum
Jesu disceptantium Joh. XII, 34.: *τίς ἐστὶν*
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου; luculenter patet,
hanc formulam vulgari usu tritam et in nume-
ro nominum Messiae positam fuisse. Quam
ob caussam Luc. XXII, 67 — 70. *Χριστός,*
υἱὸς τοῦ Θεοῦ et *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* promi-
sue adhibentur; vide etiam Joh. I. 52.

15) *Daniel aus dem Hebräisch-Aramäischen neu*
übersetzt und erklärt von L. Bertholdt T.
II.

II. p. 463 sq. Cf. tamen *Less* de filio hominis, Opusc. T. II. Nr. 13. *Rullmann* de verbis ὁ υἱος τοῦ ἀνθρώπου Rint. 1785. 8. Ueber die Stellen im N. Test., die vom Sohne Gottes, vom Sohne des Menschen etc. handeln, in *Henke Magaz. für R. T.* 1. fasc. 1. p. 126 sq. C. Chr. L. Schmidt über den Ausdruck ὁ υἱος τοῦ ἀνθρώπου im N. Test., in *Henkii N. Magazin für Relig. Ph.* etc. T. I. fasc. 3. p. 507 sqq. I. E. Chr. Schmidt *Bibliothek für Kritik, Exegese* etc. T. 1. p. 583 sqq. *Wesseli Scholten* specimen hermeneutico - theologicum de adpellatione τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, qua Jesus se Messiam esse professus est. Vtr. 1809. 8. S. V. *Ammonii Bibl. Theologie* ed. II. T. II. p. 194 sqq.

16) cf. *Schöttgen* Horae hebr. et talmud. T. II. p. 4 sqq.

§. 10.

Tempus aduentus Messiae prorsus ignotum.

Quamuis Judaei Palaestinenses, sicuti omnes paene res determinismi legi subii- cere solebant, Deum aeterno decreto tem-

pus, quo aduentaret Messias, constituisset putarent ¹⁾), tamen Deum hanc rem sibi soli atque arcanis suis consiliis servasse ideoque accuratam temporis aduentus Messiae notitiam neque in homines, neque in angelos neque in Messiam ipsum cadere statuebant ²⁾).

1) Tob. XIV, 4. ἕως πληρωθῶσι καιροὶ τῶν αἰώνων. Marc. I. 15. πεπληρωταὶ ὁ καιρὸς καὶ ἡγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Gal. IV, 4. ὅτε ἦλθε τὸ πληρωμα τῶν χρόνων, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Talm. Tr. Sanhedrin c. Heleck: שתת אלפי שני הוי עלמה וחר חריב ב אלפי תוהו ב אלפי תורה ב: *Sex mille annos erit mundus simulque devastabitur; duo mille Thohu, duo mille Lex et duo mille dies Messiae.*

2) Targ. Coh. VII, 25. הו יום דיותי מלכא משיחא *mysterium est dies, quo venturus est Rex Messias.* 4 Esdr. VI, 7 — 10. Dixi: quae erit separatio temporum? aut quando prioris finis et sequentis initium? Et dixit ad me: ab Abrahamo usque ad Isaac, quando nati sunt ab eo et

et Jacob et Esau, manus Jacob tenebat ab initio calcaneum Esau. Finis enim huius saeculi Esau et principium sequentis Jacob. — Aliud noli quaerere. XIII, 51. 52. Sicut non potes haec vel scrutari, vel scire, quae sunt in profundo maris, sic non poterit quisquam super terram videre filium meum vel eos, qui cum eo sunt, nisi in tempore diei. Marc. XIII, 32.

περι δε της ημερας εκεινης και της ωρας οδεις ειδεν, οδε οι αγγελοι, οι εν ορανω, οδε ο υιος, ει μη ο πατηρ. 1 Petr. I, ¹⁰12.

περι ης σωτηριας εξεζητησαν και εξερευνησαν προφηται, ερευνωντες, εις τινα η ποιον καιρον εδηλα το εν αυτοις πνευμα Χριστου — οis απεκαλυφθη, οτι οχ εαυτοις, ημιν δε διηκονεν αυτα — εις α επιθυμειν αγγελοι παρακυψαι. Testamentum XII Patrr. l. c. p. 568. η παρυσια αυτη αφρατος, ως προφητη υψηλα εκ σπερματος Αβραμ πατρος ημων. Apostoli Jesu, qui de reditu eius adcommodate dixerunt, quod Judaei de tempore aduentus Messiae nemini hominum noto docuerunt, hanc ob caussam την ημεραν κυρις ως κλεπτην εν νυκτι irruentem describunt 1 Thess. V, 2. 2 Petr. 3, 10., et Jesus ipse,

ipse, apud Lucam (XVII, 24.) κατ' οικονομίαν verba faciens, τον υιον τς ανθρωπς εν τη ημερα αυτς tam inopinato et repente, ως-περ η ασραπη, η ασραπτσσα εκ της υπ' ορανον, εις την υπ' ορανον, λαμπει, venturum esse fassus est.

§. II.

Tempus ante messianum et messianum; saeculum hoc et futurum.

Hanc ob causam Judaei vniuersum tempus in duas magnas periodos dispescere consueuerunt ¹⁾, alteram Messiae aduentum antecedentem (עולם הזה, αιων ετος vel ο νυν αιων ²⁾), alteram consequentem (עולם הבא, αιων μελλων vel ερχομενος vel εκεινος ³⁾), ומנא דאחי ⁴⁾), עתיד לבוא ⁵⁾), οικσμενη μελλσσα ⁶⁾). Postremam illius (αιωνος τουτς) partem, aeuo messiano annexam (ערנה דקך משיח ⁷⁾), nominarunt הימיוס דהחיות ⁸⁾), קך הימיוס, סך יומיוס ⁹⁾), קך ¹⁰⁾), υσσερς καιρς ¹¹⁾), καιρον εχατον ¹²⁾), εχατα των χρονων ¹³⁾), εχατας ημερας ¹⁴⁾),

exi-

exitumque eius τα τελη των αιωνων ¹⁵⁾ vel συντελειαν τς αιωνος ¹⁶⁾. Formulam autem הַבַּיִת, אֵין מֵעַלְיוֹן, cuius priorem partem, *periodum messianam* (יְמֵי הַמָּשִׁיחַ ¹⁷⁾) excipit posterior, *infinitum aeternitatis spatium*, modo in sensu latiori ¹⁸⁾ de omni hoc post aduentum Messiae per omnia saecula aeterno progressu futuro tempore (πασαι αι γενεαι τς αιωνος sc. μελλοντος ¹⁹⁾, αι ημεραι τς αιωνος sc. μελλοντος ²⁰⁾), modo strictiori duntaxat de saeculo illo post peractam periodum messianam, mille annos duraturam (§. 38.), secundam mortuorum resurrectionem (§. 41.) et iudicium extremum (§. 42.) demum futuro atque nunquam cessuro ²¹⁾ accipere soliti sunt.

1) *Jac. Rhénferd* Dissertt. II. de phrasi graeca N. T. ὁ αἰὼν ὁ μελλων et hebraea הַבַּיִת exhibens summum argumentum, quibus probatur, saeculum futurum non denotare dies Messiae, et Vindiciae sententiae de saeculo futuro, in *J. G. Meuschenii* Nou. Test. ex Talmude illustr. p. 1116 sqq. 1149 sqq. *Herm.*

Witsii Dissert. de saeculo hoc et futuro loc. cit. p. 1171 sqq. *Chr. Schoettgen* Diss. de saeculo hoc et futuro, in eiusd. Horr. hebr. et talmudd. T. I. p. 1153 sqq. coll. T. II. p. 23 spq. *J. B. Koppe* Nouum Testamentum, Vol. VI. ad epist. ad Ephes. Exc. I. de formulae αἰων ἔτος et αἰων μελλων in N. T. sensu p. 138 sqq.

2) Matth. XIII, 40. Luc. XX, 34. 2 Cor. IV, 4. Tit. II, 12. Sohar Exod. fol. 54. col. 216. *Witsius* l. c. §. 15. p. 1126.

3) Matth. XII, 32. Luc. XVIII, 30. XX, 35. 4 Esdr. VIII, 52.

4) Sohar Genes. fol. 53. col. 212. Ex. fol. 24. col. 95.

5) Bereschith Rabba ad Gen. XLI, 1. לעתיד לבוא בימור המשיח שהשכינה ביניהם :
in saeculo futuro, diebus Messiae erit Sche-
chinah inter illos sect. 98. fol. 95. 4.

6) Hebr. II, 5.

7) Sohar Gen. fol. 115. col. 457.

8) Sohar Gen. fol. 13. col. 52. באחרית הימים
: fol. 126. col. 499. כר ייחי משיחא:

9) Dan. XI, 40. XII, 13. Targ. Jonath. Num.
XXV, 12. Sohar Deut. fol. 114. col. 453 sqq.

10) Mechilta fol. 14, 1. לעתיד לבא כהשגוע הקץ:
Midrasch Tehillim ad Ps. 97, 1. fol. 19. 4.

11) 1 Tim. IV, 1.

12) 1 Petr. 1. 5.

13) 1 Petr. 1, 20. το εσχάτον των ημερων
2 Petr. III, 3. Hebr. I. 1. Cf. *Heinrich's*
Exc. I. de vocibus: το εσχάτον των ημερων
p. 225 sqq.

14) Jac. V, 3. 2 Tim. III, 1.

15) 1 Cor. X, 11.

16) Hebr. IX, 26. επι συντελειας των αιωνων
πεφανερωται.

17) Midrasch Schir Hasshirim ad II, 10. San-
hedrin fol. 91. 2. אין בין העולם הזה לימות
: המשיח אלא שעבר מלכיות בלור: *Nihil in-*
ter-

terest inter hunc mundum et dies Messiae praeterquam sola subjugatio regnorum.

18) *Targ.* ad 1 Reg. IV, 33. בעלמא חרין
 ובעלמא דאחי דמשיחא. *Nezach Israel* c. 38.
 עולם הזה אין מכון לישראל fol. 48. col. 3.
 ואין המשיח בעולם הזה: cap. 27. fol. 39.
 המשיח אין לו חלק בעולם הזה: col. 4.
Sanhedrin fol. 98. 1. *Midrasch Coheleth* fol.
 72. 3. ad c. 1, 7. *Chasidim* nr. 234. *Matth.* XII,
 32. Cf. *Lightfoot* *Horr.* hebr. ad *Joh.* X, 6.

19) *Tob.* XIII, 10.

20) *Sir.* L, 23.

21) *Talm. Tr. Schabbath* fol. 63. כל הנביאים
 בלום לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל
 לעולם הבא עין לא רעה: *Omnes prophetae*
nil nisi de diebus Messiae vaticinati sunt; at
vero saeculum futurum non concupiuit oculus.
Sepher Ikkarim lib. 4. c. 31. העולם הבא
 מדרגה באה לאדם אחר יום הדין הגדול שהוא
 אחר החיות המתים: *Saeculum futurum gra-*
datim veniet hominibus post diem judicii ma-
gni, quod habebitur post resurrectionem mor-
tuorum. *Elias in Tisbi* ad hanc vocem:

זמן

וּמִן אַחֵר תַּחֲיוֹת הַמָּתִים. Luc. XX, 35. Hoc
 strictiori sensu ideo עוֹלָם הַבָּא a Rabbinis
 nonnumquam adpellatur עוֹלָם הַגָּמוּל; vid.
 Sepher Ikkarim l. 4. c. 31.

§. 12.

Signa aduentum Messiae annuntiatura.

Quamuis autem Judaei aduentum Messiae profundissima futuri temporis caligine obtectum a nemine perspectum et cognitum haberi posse assererent; quibusdam tamen euentis aeuum messianum adpropinquans praeituris eam esse vim et naturam putauerunt, vt ille, ni vel ad certum temporis articulum accurate praeфинiri, tamen vero, haud procul illum abesse, ex iis explorari et praesagiri queat ¹⁾. Quam ob rem nominarunt illa *Signa* (אִרְחֻזִּים, ²⁾ σημεῖα) aduentum Messiae annuntiatura; atque in enumerandis iis et omni hac re magis magisque exornanda et amplificanda semper magna cum solertia versati sunt ³⁾.

1) Nezach Israel c. 40. fol. 50. col. 3. כי תרע כל מה שאמרו חכמים בענין הקץ לא שהיו גורים שכך יהיה בודאי באותו זמן ובאותו שעה רק שגלו לנו זמן מוכן שראוי שיהיה בו הקץ ועד אותו הזמן אין ראוי שוהיה scias, omne, quod sapientes de rebus finis dixerunt, non ita esse interpretandum, ac si definiuerint, illum illo tempore et illa hora certo venturum esse; sed tantum nobis reuelarunt tempus opportunum, quo congrue esse possit finis¹, et ad quod usque tempus congrue non potest esse, sed tempore tantum opportuno.

2) Matth. XXIV, 3. τί το σημεῖον τῆς τῆς παρυσίας καὶ τῆς συντελείας τῆς αἰῶνος; coll. Luc. XXI, 7. 4 Esdr. IV, 51. 52. et orauit et dixi, putas uiuo usque in diebus illis? vel quid erit in diebus illis? Respondit ad me et dixit: de signis, de quibus me interrogas, ex parte possum tibi dicere. Midrasch Tehillim ad Ps. 74, 9. אותותינו לא ראינו מה אות שאמרת לנו הנני מביא אותם מארץ עפון ואותו האות שכתובו מה נאור על ההרים רגלי מבשר: Signa nostra non uide-

mus.

mus. Quodnam signum? de quo dixisti nobis
(Jerem. 31, 8.): ecce ego adduco eos ex terra
septemtrionali. Et illud signum, de quo di-
citur (Jes. 52, 7.): quam pulcri sunt super
montes pedes euangelizantis.

3) Cf. *Corrodi kritische Geschichte des Chilias-*
mus T. I. p. 293 sqq. *Eisenmenger ent-*
decktes Judenthum T. II. p. 698 sqq. *Boden-*
schatz kirchliche Verfassung der Juden III.
 p. 191 sqq.

§. 13.

Angustia magna aduentum Messiae praecessura.

Cum succedente tempore, notione de
 Messia clariorem lucem adepta ampliore-
 que ornatu vestita, Θεοφανεῖω¹⁾ dierum-
 que Jehouae²⁾, vti eas prophetae anti-
 quiores Hebraeorum atrocissimis plerum-
 que coloribus describere solebant, omnis
 splendor in Χρῖστοφανεῖας deferretur³⁾,
 factum est, vt seriores prophetae⁴⁾ in
 depingendis iis, quas initia messianae ae-
 tatis secum conjunctas habitura sint, re-
 bus

bus quam maxime terribilibus studio permagno vterentur sequioresque Judaei tempus quoddam calamitatibus publicis summisque angustiis insigne ⁵) Messiam aduentantem praeitutum esse putarent. Variis quidem modis ⁱⁱ, vna quippe eademque ratione consilioque haud semper ducti, hanc *καταστροφήν*, quam periodus messiana ordine continuo exceptura sit, describebant; maxime tamen ad hanc imaginem illam effingebant, vt populorum inter se dissidiis et exinde oriundo bello omnium aduersus omnes ⁶), annonaе aliarumque rerum caritate ⁷), pestilentiae haec duo mala e vestigio secuturae saeuitia homines permagno numero absumente ⁸), atque eorum, qui superstites exstituri sint, defectione animorum summa et abiectione ⁹), summa morum prauitate, inhumanitate et amoris erga alios defectu ¹⁰), vitae domesticae pace ac felicitate turbata et prorsus profligata ¹¹), *ἀπιστία* et a vera religione defectione

ne

ne ¹²⁾, *ψευδοχρῖσων* et *ψευδοπροφητῶν* fraudulentia multos in perniciem deductura ¹³⁾, virorum sapientiorum ac proborum penuria eorumque, qui vel paucissimi sint superfuturi, summa contemtione ¹⁴⁾, populi iudaici statu publico in infimam et miserrimam conditionem, spem opis per naturales rerum causas ferendae omnino omnem praecedentem deprimendo ¹⁵⁾, sacri templi hierosolymitani profanatione ab idolatris ipsi inferenda ¹⁶⁾, denique terrae motibus ¹⁷⁾ terribilibusque in coelo conspiciendis *φαινόμεναις* ¹⁸⁾ cumprimis esset conspicua. Sperarunt tamen Iudaei, fore, vt hoc tempus calamitosum a Deo, paucorum hominum ipsi constanter addictissimorum et communi morum prauitate haud infectorum rationem gratiosam habituro, praecidatur ¹⁹⁾ et in arctiores limites reuocetur.

1) Ps. 18, 8 sqq. 50, 1 sqq. Jes. 19, 1 sqq.
30, 27 sqq. 34, 1 sqq. 63, 1 sqq. 64, 1 sqq.
Mich. 1, 3 sqq. Hab. 3, 3 sqq.

3, 4

2) Jes. 13, 9. Joel I, 15. 2, 11. 33. Am. 5, 18.

Obad. 1, 15. Zeph. 1, 14. Jerem 30, 7. 46,

10. Zach. 14, 5 sqq.

3) S. V. Haenlein über Theophanien und Christophanien, in N. theol. Journal T. 2. p. 280.

4) Mal. 3, 1 sqq. 19 sqq. Hag. 2, 7.

5) צרה עת Dan. XII, 1. cf. scholion nostrum

ad h. l. T. II, p. 791. αναγκη μεγαλη επι

της γης Luc. 21, 23. θλιψις, οια 8 γεγνε

τοιαυτη απ' αρχης κτισεως — και 8 μη

γενηται Marc. 13, 19. αναγκη 1 Cor. 7, 26.

καιροι χαλεποι 2 Tim. 3, 1. Dies pressurae

et angustiae 4 Esdr. 2, 27. Dies tribulatio-

nis 16, 75. צרה Midrasch Tehillim ad Ps.

106, 24. fol. 39. 4. Hoc tempus quibuslibet

calamitatibus insigne cum tamen Messiam ad

lucem natum salutaturum sit, a Rabbinis haud

raro מְשִׁיחַ הַבְּלִי (Messias - Wehen, Talm.

Tr. Schabbath fol. 118. col. 1. Nezach Israel

c. 34. Emeck Hammeleck fol. 42. col. 4.)

nominatur, quam denominationem jam ad ae-

tatem Jesu pertinuisse facile putare posses, si

verba eius: παντα ταυτα αρχη ωδινων,

quae

Matth. 24, 18., quae Syrus reddidit אֲדָס

וְכָל הָאֲדָסִים , vrgere velis.

6) μελλησετε ακρειν πολεμους και ακοας πολεμων. — εγερθησεται γαρ εθνος επι εθνος και βασιλεια επι βασιλειαν Matth. 24, 6. 7. *Ecce ego induco, inquit Dominus, super orbem terrarum mala, gladium etc.* 4 Esdr. 15, 5. *Vae saeculo et qui habitant in eo; quia adpropinquavit gladius et contritio eorum, et exsurget gens contra gentem ad pugnam* 15, 14. 15. cf. 16, 5 sqq. Sohar p. 2. fol. 3. c. 3. : קרבין בכל עלמא. Cf. Sohar Chadasch fol. 8, 4. Bereschith Rabba Sect. 42. fol. 41. 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 511. 518.

7) εσονται λιμοι Matth. 24, 7. *Germinabunt mala super terram, gladius, fames et magna confusio. A fame enim plurimi, qui inhabitant terram, interient, et gladius perdet ceteros, qui superauerint a fame* 4 Esdr. 16, 22. 23. אֲמִיר יוֹקֵר *annonae magna erit caritas,* Mischnah, tr. Sota IX, 15., qui locus in omni hac re est classicus. Cf. Pesikta sotarta fol. 58. 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 519.

8) εσονται λοιμοι Matth. 24, 7. *Ecce ego induco, inquit Dominus, super terram mortem et interitum* 4 Esdr. 15, 5. *Mortui sicut sterora proiicientur. Derelinquetur enim terra deserta et ciuitates eius dejicientur. Non derelinquetur, qui colat terram et qui seminet eam, 16, 24. 25. cf. 33 sqq. Pesikta Rabba-thi fol. 2, 1. et 28, 3. apud Schoettgenium T. 2. p. 519.*

9) Και εσαι επι της γης συνοχη εθνων εν απορια, — αποψυχοντων ανθρωπων απο φοβου και προσδοκias των επερχομενων τη οικουμενη Luc. XXI, 25. 26. Cf. Sanhedrin fol. 98, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 519.

10) δια το πληθυνθηναι την ανομιαν, ψυγησησεται η αγαπη των πολλων Matth. 24, 12. *Multiplicabitur iniquitas super hanc, quam tu vides et super quam audisti olim* 4 Esdr. 5, 2. *Non miserebitur homo proximum suum* 15, 19. בעקבות משיחא חוצפא יסגא Paulo ante aduentum Messiae impudentia augebitur, Mishnah Sota c. IX. §. 15. Cf. Surenhusii Obseruat. 29. T. 3. p. 319. אנשי הגבול יסובבו

וְלֹא יַחֲנֹנּוּ *viri insignes oppi-*
datim circumibunt, nec ulla humanitatis offi-
cia experientur, Mischnah ibid. Schir Hasschi-
rim Rabba fol. 15, 3. Sohar Num. fol. 102.
col. 407. Sanhedrin fol. 97, 1. apud Schoett-
genium T. 2. p. 516 – 518.

Luc. 12, 53

11) διαμερισθῆσονται πατρὶς ἐφ' υἱὸν, καὶ
 υἱὸς ἐπὶ πατρί, μητρὶς ἐπὶ θυγατρὶ καὶ θυ-
 γατρὶς ἐπὶ μητρὶ, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην
 αὐτῆς καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς;
 cf. Matth. X, 35. Mischnah l. c. בֶּן מִנְיוֹל אֵב
 בַּח קָמָה בְּאִמָּה כְּלָה בְּחֻמּוֹתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אִנְשֵׁי
 בֵּיתוֹ פְּנֵי הָרֹר כַּפְּנֵי הַכֶּלֶב *Filius irritabit*
patrem, filia insurget aduersus matrem nu-
rusque contra socrum; inimicos suos quisque
habebit domesticos suos; facies illius saeculi
erit canina. Schir Hasschirim fol. 15, 3. apud
Schoettgenium T. 2. p. 517.

12) ἡ ἀποστασία 2 Thess. 2, 3. τὸ πνεῦμα ρη-
 τῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑσέροισι καιροῖς ἀποση-
 σονται τινες τῆς πίστεως, προσεχόντες πνευ-
 μασι πλανοῖς καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων
 1 Tim. IV, 1. *Abscondetur veritas et sterilis*
erit a fide regio 4 Esdr. V, 1. זְמַנָּה רָלָא

נְעִרְתָּ נֶהְיָ תִמְנָה מְהִימָנוּתָהּ כִּכְתוּבָה
tempus, in quo haud reperitur fides; veri-
tatis erit defectus, Mischnah l. c. Sohar Gen.
fol. 118. col. 467.

13) Πολλοὶ ἐλευσονται λεγοντες: ἐγὼ εἰμι ὁ
 Χριστός, καὶ πολλὰς πλανήσασιν. — πολλοὶ
 ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται καὶ πλανήσασιν
 πολλὰς. — ἐγερθήσονται ψευδοχριστοὶ καὶ
 ψευδοπροφῆται, καὶ δώσασιν σημεῖα μεγά-
 λα καὶ τέρατα, ὥστε πλανησάιν, εἰ δυνα-
 τόν, καὶ τὰς ἐκλεκτὰς Matth. 24, 5. 11. 24.
 Cf. 2 Petr. 2, 3. et Sanhedrin fol. 97, 1. apud
Schoettgenium T. 2. p. 513.

14) חכמות סופרים תסרח ויראי נח ימאסו
Sapientia Magistrorum foetebit et a delictis
sibi cauentes spernentur, Mischnah l. c. San-
hedrin fol. 97, 1. Schir Hasschirim rabba fol.
15, 3. apud Schoettgenium T. 2. p. 513.
et 516.

15) Sohar fol. 313. עֲקָתִין עַל עֲקָתִין לְיִשְׂרָאֵל
Angustiae super angustias erunt Israeli. Mi-
drasch Tehillim ad Ps. 45, 1. fol. 23, 2. San-
hedrin fol. 97, 1. Pesikta Rabbathi fol. 2, 1.
apud Schoettgenium T. 2. p. 510. 515.
 Cf.

Cf. *Raymundi Martini* Pugio fidei Lips.
et Francof. 1687. fol. p. 405.

16) Cf. Matth. 24, 15. Luc. XXI, 24. Fluxit
haec opinio ex historia *Antiochi Epiphanis*,
ex qua omnis haec res et multa alia accepit,
quibus sensim sensimque in molestam suam
molem excreuit.

17) εσονται σεισμοι κατα τοπους Matth. 24, 8.
Terra tremuit et fundamenta eius, mare flu-
ctuat de profundo et fluctus eius disturban-
tur 4 Esdr. 16, 12. Sohar Num. fol. 3.

18) φοβητσα σημεια απ' εραν μεγαλα
εσαι. εσαι σημεια εν ηλιω και σεληνη και
αστροις Luc. 21, 11. 25. *Ecce nubes ab orien-*
te et a Septentrione usque ad meridianum, et
facies earum horrida valde, plena irae et pro-
cellae. Et collident se inuicem, et collident
sidus copiosum super terram et sidus illorum,
et erit sanguis a gladio usque ad ventrem. Et
simus hominis usque ad substramen cameli,
et erit timor et fremor multus super terram.
Et horrebunt, qui videbunt iram illam et tre-
mor apprehendet illos; et post haec mouebunt
nimbi copiosi, a meridiano et septentrione, et
por-

portio alia ab occidente: et superinualescent venti ab oriente, et recludent eam, et nubem, quam suscitavi in ira, et sidus ad faciendam exterritationem ad orientalem ventum et occidentem violabitur. Et exaltabuntur nubes magnae et validae plenae irae, et sidus, ut exterreant omnem terram et inhabitantes eam, et infundent super omnem locum altum et eminentem sidus terribile. 4 Esdr. 15, 34 — 40.

Sohar fol. 3, 3. יתחזי חר עמורא דאשא קאים מעילא לחתא ארבעין יומין וכל עמים דעלמא חמאן ליה: לבתר ארבעין יומין ועמורא יקום מארעא לשמיה לעיניהון דכל עלמא:

adparebit columna ignea a summo ad imum pertingens per quadraginta dies et omnes terrae populi illam contemplari poterunt; — — praeterlapsis quadraginta diebus columna iterum surget e terra in coelum coram oculis totius mundi.

19) εἰ μὴ ἐκολοβωθῆσαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, ἔκ αν εσωθῇ πᾶσα σαρκ. δια δε τῆς ἐκλεκτῆς κολοβωθῆσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι
Matth. 24, 22.

§. 14.

Stella Messiae.

Quam secundo loco signorum aduentum Messiae annuntiatorum Judaei habebant, *stellam quandam, aliquod tempus ante Messiam natum in plaga coeli orientali exoriundam et fulgore suo eximio caeteras longe superaturam* ¹⁾, tanti faciebant et indicio tam certo et fallere nescio ipsis esse putabant, ut eius mentionem injecturiduntaxat κατ' ἐξοχην *de stella Messiae* ²⁾ loquerentur. Cui opinioni animis informandae locus ille Num. ~~XXIV~~, 17., a Targumistis jam ad Messiam relatus, ansam dedisse videtur ³⁾. Memorant autem libri judaici praeter illam adhuc alius cuiusdam φαivόμενος, quod igneo suo splendore totum coelum perlustrans ⁴⁾ hominibus natales Messiae palam facturum sit ⁵⁾.

1) Sohar part. 2. fol. 3. c. 5. edit. Amst.

ומשיח יתגלי יקום מסטר מורח חר ככבא
מלהטא בכל גוונין ושבעה ככבין אחרונין
דסחרן לההוא בכבא ויגיוחון ביה קרבא בכל
סטריין

סטרוין תלת זמנין ביומא עד שבעין יומין וכל
בני עלמא חמאן: וההוא ככבא יגיה בהו קרבא
בטיסין דנורא מלהטין מנצצין בכל עבר ובשט
בהו עד דבלע לון בכל דמשא ורמשא וביומא
אפיק לון ויגיהון קרבא לעיניהון דכל עלמא
וכן בכל יומא עד שבעין יומין לבתר שבעין
et quando reuela-

bitur Messias, orietur e plaga orientali stella
quaedam super omnem modum radians, et se-
ptem stellae aliae circumdantes hanc stellam
pugnam inibunt contra illam ab omni latere,
tribus quotidie vicibus per septuaginta dies,
intuentibus id terrae incolis omnibus. Atque
haec stella etiam pugnabit flammis igneis, ra-
diantibus et scintillantibus vndique, et percu-
tiet illas (stellas) usque dum consumserit eas-
dem, qualibet vespera. Interdiu producet il-
las, pugnamque committent in conspectu uni-
uersi orbis terrarum, atque ita quotidie per
septuaginta dies, quibus praeteritis occultabi-
tur iterum stella. Sohar part 1. fol. 119.

יתגלי מלכא משיחא בארעה דגליל וחר ככבא

דבסטר מזרחי בלע שבע ככביא בסטר צפון:

Reuelabitur Messias in terra Galilaea et stella
quaedam in plaga orientali existens absorbebit
septem stellas in plaga septentrionali.

2) Matth. 2. 2. εἶδομεν αὐτὸς (τὸ βασιλεὺς τῶν Ἰσδαίων) τὸν ἀστὲρα ἐν τῇ ἀνατολῇ.
Testament. XII Patriarcharum: τότε ἐγερει κυριος ἱερεα καινον, ὃ πάντες οἱ λόγοι κυ-
 ρις ἀποκαλυφθῆσονται. — Καὶ ἀνατελει
 ἀστὲρον αὐτὸς ἐν ὄρανῳ etc. *Fabric. Cod. Pseudepigr. V. T. T. I. p. 586. Pesikta So-
 tarta ad Num. XXIV, 17. fol. 58, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 531.*

3) *Baueri Theologie des alten Testaments p. 421.*

4) *Sohar loc. excit. col. 3.* וְשִׁלְהוֹבָא דְּמִשְׁנָא
 נֹכְמָא תְּהָא תְּלִיא בְּרִקְעָא שְׁחִין יוֹמִין
 וְקִרְבִּין בְּעִלְמָא דְּסִטְרָא צִפּוֹן: *et flamma ignis
 nigrescentis in expanso pendebit per sexaginta
 dies bellaque fient in mundo versus plagam
 septentrionalem.*

5) Videtur haec res narrationi illi mythicae de
 pastoribus τῇ δοξῇ κυρίῳ περιλαμβομένοις
 et πλῆθος στρατίας ὄρανις intuentibus atque
 ex his φαινομένοις coelestibus τεχθῆναι ση-
 μερον σωτηρίας, ὅς ἐστι χριστός κυριος ἐν πο-
 λει Δαβίδ, colligentibus aliquantulum lucis ac-
 cen-

cendere et origini suae e primis initiis repetendae viam certam sternere atque munire.

§. 15.

Elias, Moses, Jeremias, Jesaias rediuiui, praecursores et adjuutores Messiae.

Quum olim Malachias propheta, ut sibi aliisque spem salutis populi sui publicae per Messiam restaurandae certio-rem et firmiorem faceret, poetarum more, qui personas in eum finem sibi fingere solent, ut eae, quibus describendis operam nauant, res sub adspectum quasi cadant, virum quendam diuinitus missum, Messiae Domino excellentissimo, ut consiliis suis saluberrimis bene prospereque uti possit, viam straturum ac muniturum laudauerat ¹⁾, atque subinde ²⁾, ut animos lectorum homini cuidam morum strenuitate, sermonis grauitate mentisque constantia post fata longe celebratissimo infingeret, *Eliam prophetam* ³⁾, *hominem puta pium ac sanctum, hisce prae-*
cla-

claris, quibus Elias olim excelluit, virtutibus ornatum ⁴⁾, huic insigni praecursoris Messiae muneri ac officio praefuturum esse significauerat; sequiores Judaei, quos et in aliis rebus haud semper, quid intercedat inter historicum et poeticum dicendi genus, bene gnaros fuisse constat, hunc locum propheticum tam sinistre interpretati sunt, vt Eliam illum ipsum paullo ante aduentum Messiae in orbem terrarum vere rediturum et praecursoris (קִיָּאָם) eius prouincia perfuncturum putarent ⁵⁾. Id cum statuerent, omnino habuerunt, quod Eliam in coelis Deo ab intimis esse consiliis ⁶⁾ et felicitatem genti iudaicae per Messiam parandam sollicite curare ⁷⁾ sibi persuaderent illumque laudibus sat multis extollerent ⁸⁾. Vti autem id generatim muneris eius esse ducebant, vt hominibus aduentum Messiae paullo post futurum annuntiaret ⁹⁾, has singulares adhuc partes ei detulerunt, vt scilicet Israelitas ad poenitentiam excitaret ¹⁰⁾, in concordiam et amicitiam

eos

eos reduceret ¹¹⁾, ruinas patriae, doctrinam adulteratam et vitiatam, cultum sacrum publicum a grauitate et simplicitate antiqua degeneratum, moresque deprauatos in pristinum suum habitum ac statum reformaret ¹²⁾, lites legis peritorum componeret ¹³⁾, Messiam sacro oleo ablueret illumque inauguraret ¹⁴⁾, atque hominum animos operi diuinitus illi demando rite perficiendo idoneos et aptos faceret ¹⁵⁾. In hoc vnico autem viro, scientiae et pietatis laude florentissimo paullo ante aduentum Messiae in vitam terrestrem redituro, non acquiescere potuit Iudaeorum credulitas; quandoquidem loci Jesaiani LII, 6 — 9. ad pulvisculum excussi authoritas in eam istos adduxit sententiam, vt elucescente aetate messiana praeter Eliam adhuc tres alios antiquos prophetas, haud minori sapientiae et probitatis laude conspicuos, e mortuis resurrecturos et Messiam in suscipiendo et gerendo negotio suo saluberrimo adiuturos esse autumarent. Non est, quod

quod miremur, prae cunctis aliis *Mosen* ¹⁶⁾, conditorem gentis israeliticae meritissimum, hoc honore decoratum esse, utpote cui merito jureque contingeret, ut Messiae, priusquam opus suum quam maximum in terris adgrederetur, praesens adsit atque cum eo, socio Elia, in consilium eat ¹⁷⁾. Minore quidem, verumtamen eximia, auctoritate polluit *Jeremias* propheta, cuius memoriam ut pia mente Judaei sequiores semper recolerent illumque sensu eminentiori τὸν τῆς Θεῆς προφῆτην ¹⁸⁾ adpellarent, id vnum illis jam satis causae praebuit, quod hic propheta, inconcusso erga populares suos adhuc in laetis et amoenis coelitem contuberniis amore flagrans, ex vulgari et communi sententia intercessoris pro iis personam apud Deum ageret et perpetuis precibus supplex illum adiret, ut praedictionibus suis, ad reficiendos exsulum animos meliorumque temporum spe recreandos olim palam factis, exitum daret ¹⁹⁾. Quae cum ita fuerint, non longe quaeramus, qui

qui factum sit, vt Judaei etiam *Jeremiam* praecursoribus et adiutoribus Messiae in hanc vitam redituris socium adjungerent²⁰⁾. Ultimo loco nominandus est *Jesaias*²¹⁾, quem ob multa praeclara de Messia olim venturo vaticinia, libro, qui sub nomine eius circumfertur, comprehensa, sibi adeo commendatum habebant²²⁾, vt, quem pari honore ac privilegio adficerent, dignum illum judicarent. Videntur tamen inter Iudaeos fuisse, qui praeter hos cum maxime memoratos celebrioris nominis prophetas adhuc alios²³⁾ ineunte aetate messiana sedes coelestes jam relicturos et vitam terrestrem denuo subituros esse expectatione ac spe tenerentur.

1) Mal. III, 1.

2) v. 23.

3) 1 Reg. c. 17 — 19. 2 Paral. XXI, 12 sqq.

4) *Pauli Kommentar zum N. Test.* T. 1. ed. 2. p. 873.

5) τι εν οι γραμματαις λεγουσιν, οτι Ηλιαν
 δει ελθειν πρωτον; Matth XVII, 10. 11,
 Ηλιας, ο μελλων ερχεσθαι XI, 14, Marc.
 VI, 15, VIII, 28. Luc. IX, 8, 19. Targ. Jo-
 nath. Ex. XL, 10. Ηλιας — α καταγρα-
 φεις εν ελεγμοις εις καιρους, κοπασαι ορ-
 γην προθυμια, και επισρεψαι καρδιαν πα-
 τρος προς υιον, και κατασησαι φυλας Ια-
 κωβ. Μακαριοι, οι ιδοντες σε, και οι εν
 αγαπησει κεκοσμημενοι. και γαρ ημεις ζωη
 ζησομεθα, Sirach XLVIII, 10. 11. Jalkut
 Sehimuni fol. 53. c. 3. בשעה שהקב"ה גאל את
 ישראל ג' ימים קודם שיבוא משיח בא אליהו
 ועומד על - הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם
 ואומר להם הרי ארץ ישראל עד - מתי אתם
 עומדים בארץ ציה ושממה וקולו נשמע מסוף
 העולם ועד סופו ואחר כך אומר להם
 בא שלום לעולם בא שלום לעולם שנ'
 מה נאוו על - ההרים רגלי מבשר משמיע
 :שלום *Tempore eo, quo Deus S. B. liberabit
 Israelem, tres dies ante aduentum Messiae
 veniet Elias et stabit super montibus Israelis
 gemendo et lugendo propter illos et dicendo:
 quousque vos vultis stare in terra arida et*
de-

devastata! Vox autem eius audietur ab uno mundi fine ad alterum, et postea dicet ad illos: venit pax mundo, sicuti dictum est (Jes. 52, 7.): quam pulcri sunt super montibus pedes nuntiantis, pacem palam facientis. Mos. Maimonides in Jad Chazakah tr. de Regibus c. 12. יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המלך המשיח יבוא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא לא ידע אדם הואך יהיו עד שיהיו שדברים סתומים הם אצל הנביאים: Sunt e sapientibus, qui dicant, ante aduentum Messiae venturum esse Eliam. Verum haec omnia aliaque similia nemo nouit, quomodo futura sint, donec extiterint, haec enim occulta sunt apud prophetas. Cf. Lightfoot ad Matth. XVII, 10. p. 384 sqq.

6) Midrasch Ruth ad cap. II, 14.

7) Sanhedrin fol. 98, 1. Pirke R. Elieser c. 29. apud Schoettgenium T. 2. p. 490. et 533.

8) Sirach XLVIII, 1 — 9.

9) Pesikta sotarta ad Num. XXIV, 17. fol. 58, 1. apud Schoettgenium T. 2. p. 97.

- 10) Pirke R. Elieser c. 43. אין ישראל עשׂים גְּדוּלָּה עַד שׁיבֹא אֵלִיהֶו. Luc. I, 16. πολλὰς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπιστρέψει ἐπὶ κυρίου τὸν Θεὸν αὐτῶν.
- 11) Luc. I, 17. προελευσεται — ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα; cf. Mal. III, 24.
- 12) Marc. IX, 12. Ἡλίας ἐλθὼν πρῶτον, ἀποκαθίσα πάντα. Male hoc a nonnullis interpretibus refertur ad ἀποκαταστάσιν πάντων, de qua re infra suo loco (§. 45.) disseremus.
- 13) Hanc ob rem Rabbinis trita est haec formula: אֵלִיהֶו מוֹנֵה עַד שׁיבֹא אֵלִיהֶו hoc in medio est relinquendum, usque dum venerit Elias. Baua Metzia cap. 3. in Misna.
- 14) Justin. Dial. cum Tryph. p. 268. πάντες ἡμεῖς τὸν Χριστὸν ἀνθρώπον προσδοκῶμεν γενεσθαι καὶ τὸν Ἡλίαν Χρῖσαι αὐτὸν ἐλθόντα; p. 226. Χρῖστος εἰ καὶ γεγεννηταὶ καὶ ἐστὶ πᾶς, ἀγνώστος ἐστὶ, καὶ ἑδε αὐτὸς πῶ ἑαυτὸν ἐπισαταί, ἑδε ἔχει δύναμιν τινὰ, μεχρὶ ἀνελθὼν Ἡλίας Χρῖσθαι αὐτὸν καὶ φανερόν πασιν ποιήσθαι.

15) Luc. I, 17. προελευσεται ενωπιον αυτου εν πνευματι και δυναμει Ηλίας, ετοιμασαι Κυριω λαον κατεσκευασμενον. *R. Saadiah Gaon* in *Haëmunoth* tr. 8. קודם לו למשיח בן דוד יהיה כשליח לו וכמתקן האומה וכמסתלק הררץ: *Elias praecursor Messiae Davidae erit, quasi legatus eius, quasi disponens populum et expurgans viam.* *Tanchuma* fol. 66, 1. *Pesikta Rabbathi* fol. 62, 1. apud *Schoettgenium* T. 2. p. 534.

16) *Debarim rabba* sect. 3. fol. 255, 2. *Tanchuma* fol. 42, 1. apud *Schöttgenium* T. I. p. 148. et T. 2. p. 544.

17) Luc. IX, 30. ανδρες δυο συνελαλθον αυτω, οιτινες ησαν Μωσης και Ηλιας· οι οφθεντες εν δοξη, ελεγον την εξοδον αυτου, ην εμελλε πληρυν εν Ιερουσαλημ. *Hanc narrationem mythicam ornatum suum maxime ex hac opinione accepisse, per se liquet.*

18) 2 Macc. XV, 14.

19) ο φιλαδελφος ετος εστιν ο πολλα προσευχομενος περι της λαου και της αγιας πολεως, Ιερεμιας 2 Macc. XV, 14. cf. *Daniel aus*

*aus dem Hebräisch-Aramäischen übersetzt von
Bertholdt, T. 2. p. 626.*

20) Matth. XVI, 13. 14. *τινα με λεγουσιν οι
ανθρωποι ειναι; οι δε ειπον· οι μεν Ηλιαν,
ετεροι δε, Ιερεμιαν. 4 Esdr. II, 18. Mittam
tibi adiutorium, pueros meos Isaiam et Jere-
miam, ad quorum consilium sanctificaui et
paraui tibi arbores duodecim, grauatas va-
riis fructibus. Joh. I, 21. ο προφητης ει-
συ; και απεκριθη· 8. Cf. v. 25. VII, 40.
πολλοι εκ τ8 οχλ8 ελεγον. ετος εσιν αλη-
θινως ο προφητης; Marc. VI, 15. Qui
his locis κατ' εξοχην nominatur ο προφητης
et a Messia Eliaque distinguitur, nullum alium
esse quam Jeremiam patet ex 2 Macc. II, 1.
ad quem locum respiciunt, quae habet Jose-
phus Gorionides I, 17.: Arca non aderat, quia
abstulerat eam Jeremias propheta, una cum
omnibus cortinis, quas fecerat Moses seruus
Domini in deserto, et posuit eas in monte Ne-
bo, ubi inuenit speluncam, in cuius concaui-
tate posuit eas. Cumque sequerentur sacerdo-
tes, qui fuerant in diebus illis, prophetam,
ut aduerterent locum, respiciens Jeremias post
se et videns eos, iratus iurauit dicens: nemo*

hominum sciet locum , donec venero Ego et Elias. Cf. Wetstenii Nou. Test. T. I. p. 430.

21) 4 Esdr. II, 18. vid. not. 20).

22) Non abs re esse videtur, hoc loco monuisse, quod Judaeo - Christiani eamdem rationem sequuti hunc prophetam τον ευαγγελιστην nominauerint.

23) Matth. XVI, 14: ειπον· οι μεν Ιωαννην τον βαπτιστην· αλλοι δε, Ηλιαν· ετεροι δε, Ιερειαν, η ενα των προφητων. Marc. VI, 15. αλλοι ελεγον. οτι Ηλιας εσι, αλλοι δε ελεγον· οτι προφητης εσιν, η ως εις των προφητων, cf. VIII, 28. Luc. IX, 8. διηπορει δια το λεγεσθαι υπο τινων· οτι Ιωαννης εγηγερται εκ νεκρων· υπο τινων δε, οτι Ηλιας εφανη, αλλων δε, οτι προφητης εις των αρχαιων ανεση; cf. V, 19. vid. supra not. 20).

§. 16.

Antichristus.

Ex eo tempore, quo Judaei sublimiori Babyloniorum Persarumque doctrina imbuti philosophiam suam dualismi legibus ac praeceptis superstruerent, omnia, quae explorata et perspecta habebant, e contraria simul parte solebant considerare, quo factum est, ut Messiae olim venturo κακοδαίμονα quemdam corpore humano amictum ¹⁾ se oppositurum esse putarent illumque τον Αντιχριστον ²⁾ nominarent. De eo ³⁾ autem, ut rem singulatim expendamus, id statuerunt, quod humanas suas origines e tribu Danitarum improbitatis infamia jam a longo tempore adpersa tracturus ⁴⁾ parentibusque omnium hominum longe nequissimis et sceleratissimis vsurus ⁵⁾, diebus nouissimis ⁶⁾, επί τη συντελείᾳ τῆς αἰῶνος ⁷⁾, id est, aliquod tempus ante Messiae aduentum surrecturus, Israelitarum miseros et execrabiles istos, qui a felicitate regni messiani justo Dei de-

decreto exclusi in aeternum irruunt exitium⁸⁾, astutia sua callidissimisque artificiiis ad idololatriam seducturus⁹⁾ omniumque idololatrarum caput et princeps exstiturus¹⁰⁾ atque sibi ipsi nomen diuinum honoremque vindicaturus¹¹⁾, ope Satanae multa miracula patraturus¹²⁾, hancque ob causam acerbissimam cum Elia praecursore Messiae contentionem subiturus¹³⁾, tandem vero singulari fato eo peruenturus sit, vt a Messia Dauida morte adficiatur¹⁴⁾, quo facto initia regni messiani ponerentur¹⁵⁾. Vt autem imaginem Antichristi hisce coloribus expingerent et ornarent, Antiochum Epiphanem¹⁶⁾ cum primis ceu *πρωτοτυπον* ante oculos habuisse videntur, quam ob causam etiam illum inhonestis et contumeliosis *τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀμαρτίας*¹⁷⁾, *τῆς ὕλης τῆς ἀπωλείας*¹⁸⁾, *τῆς ἀνομίας*¹⁹⁾, *τῆς τῆς ἀποστασίας ἀνθρώπων*²⁰⁾, *τῶν ψευδοπροφητῶν*²¹⁾, *τῶν ψευδῶν*²²⁾ nominibus adficiebant.

1) Πρὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας ἤξει φύσιν ἀνθρώπειαν ὑπόδυς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀλατῶρ ὁ ἀντιθεὸς δαίμων, ὁ τῆς θείας προσηγορίας λήτης, *Theodoret. Epit. diuin. decret. c. 23. p. 300. Ecclesiae patres chiliasmi nebula circumfusi hac in re vestigia Iudaeorum diligenter premere solent, ita vero, ut, quae Iudaei de primo Messiae aduentu praecipiebant, ad παρυσίαν Χρῖστου referrent. Cf. Suiceri Thesaurus ecclesiasticus p. 389.*

2) ἡκούσατε, ὅτι ὁ ἀντιχρῖστος ἐρχεται 1 Ioh. II, 18. השטן זה שהאומות קורין אותו הנה יהיה אנתקריסטוס *hic erit aduersarius, quem populi nominabunt Antickristum*, Abkat Rochel lib. I. part. I. apud *Eisenmenger* P. 2. p. 704.

3) Post Hierosolymorum euersionem a scriptoribus iudaicis plerumque *Armillus* (אַרמילוס) adpellatur, de quo nomine eiusque singulari ratione et consilio nil constat. Scatet vero omnis haec res, uti a recentioribus Iudaeis pertractatur, nugis fictisque fabulis, quas vide in Abkat Rochel p. 51. sqq. edit. Huls., quem librum excerpsit *Eisenmengerus* T. II. p. 704 sqq.

4) εκ της τς Δαν Φυλης ὁ αλατωρ τεχθῆσεται, ὁ Χριστον μεν ἑαυτον ονομαζων, ταναντια δε τη προσηγορια διαπραττομενος και σφετεριζομενος τα μηδαμοθεν προσηκοντα, *Theodoret. Quaest. III. in Numer. p. 142.*

5) רשעי אומות העולם Abkat Rochel loc. laud.

6) εσχάτη ὥρα 1 Ioh. II, 18.

7) *Johannes Damasc. Fid. orthodox. lib. 4. c. 27. p. 389.*

8) οἱ απολλυμενοι 2 Thess. II, 10.

9) 2 Thess. II, 10. 11. Apoc. XIX, 20. cf. *Gregor. Nanzian. Orat. 47. p. 724. Theodoret. ad 2 Thess. II, 11.*

10) רשע כל עבירה זרה Sepher Serubabel apud *Eisenmengerum T. 2. p. 708.*

11) 2 Thess. II, 4. ὁ ἀντικειμενος και ὑπεραιρομενος ἐπὶ παντα λεγομενον Θεον ἢ σεβασμα, ὥς αὐτον εἰς τον ναον τς Θεσ, ὥς Θεον, καθισαι, ἀποδεικνυντα ἑαυτον, ὅτι εἷς Θεος.

12) ὃ εἰν ἡ παρυσια κατ' ἐνεργειαν τῆ Σα-
 τανᾶ, ἐν παση δυνάμει καὶ σημείοις, καὶ
 τερασι ψευδῶς 2 Thess. 2, 9. ὁ ψευδοπρο-
 φητης, ὁ ποιήσας σημεῖα Ap. XIX, 20.

13) ἀποστέλει (ὁ κυριος) τὸν Θεσβιτην Ἡλίαν,
 καὶ ἐξαπατην διελεγχοντα τὴν ἐκεῖνῃ (τῇ
 ἀντιχρ.), καὶ τὴν σωτηρίον αὐτῇ προμηνύον-
 τα παρυσίαν, *Theodore t. Epit. diuin. de-*
cret. c. 23. p. 302.

14) ἀποκαλυφθῆσεται ὁ ἀνομος, ὃν ὁ Κυριος
 ἀναλώσει τῷ πνεύματι τῆ σωματός αὐτῆ;
 2 Thess. II, 8. ארמילוס הרשע שכביאת
 משיחנו יהרג כאמרו וברוח שפתיו ימית רשע;
Armillum improbum, dum advenerit Messias
noster, occidet, sicut dictum est (Ies. XI, 4.):
cum halitu labiorum suorum interficiet impro-
bum. Zeror hammaor fol. 144. col. 3.

15) ואחר כך יבוא לפניו מנחם (משיח)
 ויספח באפיו וימיתהו כמו שנאמר (Ies. XI, 4.)
 וברוח שפתיו ימית רשע ואחר כך והיתה לוי
 המלוח. *Post haec veniet coram facie eius*
(Antichristi) consolator (h. e. Messias) et spi-
ra-

rabit naribus suis et morte illum adficiet, sicuti dictum est (Ies. XI. 4.); cum halitu labiorum suorum interficiet improbum, quo facto, Iehouae erit regnum. Sepher Serubabel apud Eisenmengerum T. 2 p. 709.

16) cf. Dan. XI, 21 — 45. *Schmidtii Bibliothek für Kritik, Exegese etc. T. 1. p. 25 sq.*

17) 2 Thess. II, 3. cf. *Koppe* ad h. l. et *Excursus* II. ad 2 epist. ad Thessalonicenses p. 112 sqq. *Thiess über die Unvereinbarkeit der geistlichen und weltlichen Macht. Ein praktischer Commentar über 2 Thess. II, 1 — 12. Kil. 1809. 8. p. 18 sqq.*

18) 2 Thess. II, 3.

19) 2 Thess. II, 8.

20) *Iustin, Dial. c. Tryph. apud Suicerum p. 390.*

21) Apoc. XVI, 13. XIX, 20.

22) 1 Ioh. II, 22.

§. 17.

Messias ben Joseph et Messias ben David.

Aliquod tempus post Apostolorum aetatem scriptores judaici de duobus Messis, *ben Joseph vel Ephraim* altero, alteroque hoc multum maiore et digniore *ben David* coeptant loqui ¹⁾; cuius rei causam facili negotio viri docti exploratam habere potuissent, si ad Samaritanorum Christologiam (§. 7.) adscendere voluissent. Nam quem hi scriptores alii^{que} ²⁾ longo agmine ad nouissima usque tempora iis succedentes sub nomine *ben Joseph* a successore eius *Messia ben David* distinguere solent, plane eundem esse ac Messiam Samaritanorum luculenter ex eo patet, quod illum origines suas e tribu Ephraim ³⁾ regiaque Ierobeami prosapia ⁴⁾ habiturum, curamque omnem et laborem in detrimenta dynastiae dauidicae per hunc eundem Ierobeamum defectionemque decem tribuum suis auspiciis factam olim adlata sarcienda et reconcinnanda ⁵⁾ impensurum, de-
cem

cem scilicet tribus longe lateque dispersas reuocaturum ⁶⁾ et in Galilaea ⁷⁾ primorum exsulum suspiriis olim personante ⁸⁾ collecturum inque eas per aliquod tempus summa auctoritate dominaturum ⁹⁾, postea autem ad Hierosolyma, noui regni dauidici sedem, eas ducturum atque sub Messiae Dauidae summum imperium ditionemque subjuncturum ¹⁰⁾, tandem vero ex justo Dei decreto propter *Ierobeami peccatum* (חטא ירבעם) ¹¹⁾ mortem violentam passurum esse ¹²⁾ vnanimiter putant. Quae cum ita sint, nemo non videt, Christologiam Samaritanorum successu temporis translata esse ad Iudaeos animisque illorum sensim sensimque expectationem duorum Messiarum instillasse. Quamuis autem hoc jam Jesu Apostolorumque aetate accidisse argumentis vlllo modo certis haud probari possit, id tamen illi aeuo videtur esse vindicandum, quod doctrina Samaritanorum ad nonnullos jam Iudaeos propagata fuerit atque effecerit, vt ipsorummet formulae messianae quosdam pas-

sim

sim novos colores adspergerent et de quibusdam rebus alii aliter statuerent. Id quod e sequentibus luculenter adparebit.

חרין פריקין דעתירין למפרקין משיח בר דוד (1) *duo* ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן *saluatores tui, qui te saluaturi sunt, Messias filius David et Messias filius Ephraim, similes sunt Mosi et Aaroni. Targ. Cant. IV, 5. VII, 3. --* ומהוא דומא משיחא דדוד -- ומהוא לא ישתאר בלחורו ותכליל ביה *exhibet hoc tempore Messias ben David; haud tamen solus relinquetur, sed adjungetur ipsi Messias alter, filius Iosephi. Sohar part. 3. fol. 82. b. edit. Salzb. cf. Sommer l. c. p. 91 sqq. Schoettgeni Horr. hebr. T. 2. 267. 365.*

2) *Corrodi* krit. Gesch. d. Chiliasmus. T. 1. p. 301 sqq.

3) Menorath Hammaor fol. 81. col. 2. אמרו רבותיבו שמלך אחר שאינו מזרע דוד יקדימנו *rabbini nostri dicunt, regem alium haud e semine David oriundum praeitutum eum (Messiam Daui-*

uidam) esse, atque illum nominant Messiam ben Ioseph. Emek Hammelech fol. 135. col. I.
 Maschia בן יוסף משבט אפרים. Maschia Ie-
 schua fol. 74. col. 1. יהיה המשיח ההוא
 משבט אפרים שהוא משבט יוסף. Targ. Io-
 nath. Gen. 48, 19. Inde etiam ille accepit
 nomen Ben Ephraim, quod cum altero nomi-
 ne *Ben Ioseph* a Iosepho patre Ephraimi par-
 to, promiscue adhibetur: Mikueh Israel fol. 48.
 col. 1. גם נוכל לומר שלכך נקרא בן אפרים
 , שיהא נולד משבט אפרים , *etiam dicere pos-*
sumus, illum (Messiam ben Ioseph) eam ob
causam ben Ephraim nominari, quia e tribu
Ephraim nasciturus est.

4) Emek hammelech fol. 137. col. 3. משוחא דא
 hic משבטא דאפרים הוא ומורעא דירבעם
Messias oriundus erit e tribu Ephraim et qui-
dem e prosapia Ierobeami.

5) Schene luchoth habberith fol. 242. col. 1.
 מתחילה יבא משיח בן יוסף ואחר כך משיח
 בן דוד ואז יתקן בית יוסף מה שקלקלו
 בהתחלקות מלכות בית דוד כי לא יבא משיח
 בן יוסף לעורך עצמו רק יבא בשכיל משיח
primum veniet Messias ben Ioseph et
post-

postea Messias ben David, atque tunc restituet domus Josephi, quod per scissionem regnorum in detrimentum domus dauidicae fecit; etenim Messias ben Joseph non venit in suam ipsius utilitatem; sed veniet propter Messiam Davidam.

- 6) *Majene Jeschua fol. 76. col. 2.* יחגלה המשיח *reuelabitur Messias (Josephida) et is (Deus), qui Israelitas dispersit, congregabit illos. Mikueh Israel fol. 48. col. 2.* ואלה (עשר) השבטים יתקבצו מארבע חקלי העולם ויסו אל שתי הארעות אשור ומצרים שהם קרובות לארץ הקדושה ומשם *hae* יוכלו לבוא לארץ אבותם בזמן מועט *(decem) tribus congregabuntur inde a quatuor partibus mundi, et proficiscentur in Assyriae et Aegypti terras terrae sanctae vicinas, e quibus in terram patrum suorum breui tempore possunt venire. Mikueh Israel fol. 47. col. 2.* עשרת השבטים יסעו לארץ הקדושה על-ידי שר וראש אחד משיח בן יוסף *decem tribus proficiscentur ad terram sanctam ductu principis ac capitis unius, Messiae ben Joseph.*

7) Pesikta Sotarta fol. 58. col. 1. 2. יהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם בן יוסף מהוך הגליל והם עולים משם congregabuntur Israelitae in Galilaea superiori atque ibi, in medio Galilaeae, eos auide expectabit Messias ben Joseph et omnes Israelitae istinc cum eo proficiscentur ad Hierosolyma.

8) Jalkut chadasch fol. 142. col. 4. משיה (בן יוסף) יתגלה תחילה בגליל כי שם התחיל הגלות Messias Josephida primum reuelabitur in Galilaea, nam ibi initium cepit captiuitas; cf. loc. sohoric. infra §. 19. not. 2. exscriptum.

9) Mikveh Israel fol. 48. col. 1. יהיה ראש על כל עשרת השבטים המכונים בשם אפרים בכל Messias ben Joseph erit caput super decem tribus, quae in tota scriptura Ephraim nominantur.

10 Cf. locc. sub siglis 5 et 7. exhib.

11) Cf. 1 Reg. XII, 30. XIV, 16.

12) Jalkut chadasch fol. 141. col. 4. משיה (בן יוסף) שירקר בחרב של גוג ומגוג הוא בשביל Messias Josephida confodetur gladio

*dio Gogi et Magogi idque propter peccatum
Jerobeami.*

§. 18.

Duplex Judaeorum de natalibus Messiae sententia.

Quamuis Jesu Apostolorumque aeta-
te Judaeorum longe plurimi exemplum
maiorum suorum constanter secuti Mes-
siam e tribu Juda ¹⁾, familia autem da-
uidica ²⁾ oriundum esse et Bethlehemi ³⁾
in lucem vitae susceptum iri pro certo
haberent; tamen vero et alios fuisse, qui
Messiam venturum originem suam ex stir-
pe alia eaque prorsus ignota ⁴⁾ ducturum
esse assererent, dubio caret. Minime au-
tem mirari subit, qui factum sit, vt in
hanc contrariam sententiam abirent, cum
aliena a vulgari formula messiana notio
e riuulis Samaritanorum in prata sua de-
riuata originis dauidicae notam animo ex-
punxit, et, quo minus genus Messiae ad ip-
sam tribum Ephraim atque Jerobeami prosa-

της κωπης, ὅπως ην Δαβιδ, ὁ Χριστος ἐρχε-
ται; Targ. Mich. V, 2. ואת בית לחם
אפרתא כוער הויתא לאתמנאה באלפוא
דבית יהודה מנך קרמיך יפוק משיחא.

4) Vrget jam ista (Matth. XXII, 42.) a Jesu
Pharisaeis proposita quaestio, vt id sumatur,
et exinde etiam contentio illa (Joh. VII, 43.)
inter Judaeos orta causam suam habuit. Joh.
VII, 27. τῆτον (Ἰησὺν) οἰδαμεν, ποθεν (υἱὸς
Ἰωσήφ, ὃς ἡμεῖς οἰδαμεν τὸν πατέρα καὶ
μητέρα Joh. VI, 42.) ἐστίν· ὁ δὲ Χριστος ὅταν
ἐρχηται, ἔδειξ γινώσκει, ποθεν ἐστίν. Hebr.
VI, 20. VII, 3. Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελ-
χισεδεκ ἀρχιερεὺς γενομένος· ἔτος γὰρ ὁ
Μελχ. — ἀπατῶρ, ἀμητῶρ, ἀγενεαλογη-
τός, ἀφωμοιωμένος τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ.

5) Prius quidem, nec vero posterius Samarita-
nos fecisse constat, atque in hoc seniores de-
mum Judaei adducti sunt, cum Samaritanorum
Messias illos ita arripuit, vt eum, oriundum
quippe de tribu Ephraim vel Joseph, sub no-
mine Ben Joseph vel Ephraim a Messia Ben
David discernerent genusque suum, rem ma-

gis magisque exornaturi, a Jerobeamo, regni israelitici vel samaritani conditore. repeterent.

§. 19.

De Messia infantulo et adulto.

Ex eodem fonte etiam illa sententiarum diuersitas fluxit, quae in eo cernitur, quod alii Messiam jam recens natum et ab incunabulis ab hominibus piis votis salutatum honoribusque publicis et oblationibus ornatum et sub eorum adspectu in maturiorem aetatem dignitatemque ipsi destinatam prouectum iri ¹⁾ statuerent; alii autem illum iam adultum et aetate prouectiorem de improuiso et inopinato se hominibus conspiciendum daturum ²⁾ et insigni splendore cinctum magnaque cum pompa diuinitus sibi demandatum opus vno quasi ictu adgressurum esse ⁴⁾ perhiberent.

1) Gal. IV, 4. γενομενος εκ γυναικος, γενομενος υπε νομον. Targ. Jon. IX, 6. אמר נביא לבית דוד ארזי רבי אתילוד לנא בר אתיהב

אתיהב לנא וקיל אוריתא עלוהי למטרה: Philpp. II, 6. μορφη δαλα λαβων. Matth. II, 2. 4. πῶς ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰσραηλίων; πῶς ὁ Χριστὸς γενναταί; cf. Luc. I, 42. 48. Superstruxerunt hanc sententiam locis Ies. VII, 14. IX, 6. 7. ad Messiam relatis, uti videre est ex Matth. I, 22. 23. et Targ. ac *Seder Debarim rabbah* p. 288. col. 1.

2) Matth. XXIV, 23. τότε εἰ τις ὑμῖν εἴπῃ ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε, μὴ πιστευσητέ; quae Iesu verba quoque hanc opinionem respicere, nemo non videt.

3) Luc. XVII, 20. ἐπερωτηθεὶς (Ἰησὺς) ὑπὸ τῶν Φαρισαίων· ποτε ἐρχεται ἡ βασιλεία σου Θ88; *Paulus Kommentar zum N. Test.* ad Joh. VII, 27. *Sohar* Ex. fol. 11. edit. Sulzbacensi. יתחזי חר עמורא דאשא קאים מעילא לתתא ארבעין יומין וכל עמים דעלמא חמאן ליה בבהוא יומא יתער מלכא משיחא דנפקא מגר גנתא דעדן ויתער בארעא דגליל --- ויתגלי בארעא דגליל בגין דאיהו הוא אתר קדמא דאתחרבא בארעא קדישא כך יתגלו --- *adparebit columna ignea*

a summo ad inum pertingens, per quadraginta dies, quam omnes mundi populi contemplari poterunt. Atque hoc tempore reuelabitur Rex Messias egrediens ex horto Eden. Reuelabitur autem in terra Galilaea, quoniam illa erat locus primus, qui deuastabatur in terra sancta; quam ob causam reuelabitur (Messias) ibi primum prae cunctis locis. Hanc ob causam jam Jesu Apostolorumque aetate dicere soliti sunt de מִשְׁכַּן עֵדֶן ἀποκαλύψει Χρ¹⁵⁸, quam Apostoli ad aduentum Jesu secundum seu reditum eius ad iudicium in vniuersum genus humanum habendum retulerunt, cf. 1 Cor. I, 7. 2 Thess. I, 7.

§. 20.

De generatione Messiae vel simpliciter vel ex parte hyperphysica.

Neque initia vitae physicae Messiae ab vna eademque causa Judaei repetere solebant, dum alii illam ad amplexum vinculumque parentum naturale, licet vi diuinitus cooperante adiutum, referrent, alii autem, ordine naturae prorsus di-

rem-

remto omnique mulieris opera seclusa, Deum auctorem illius facerent. Enimvero, quo minus Messiae origines mere humanas et a communi hominum nascendi modo nulla ex parte alienas esse statuerent, his duabus rebus prohibiti sunt, quod *primo* jam quemuis hominem, a parentibus sancta mente coeuntibus genitum, spiritu sancto vel vi diuina laudarent procreatum ¹⁾, omnesque, hacce conjuncta Dei et parentum operatione in lucem natos homines ceu γεννηθεντας κατὰ πνεῦμα ab aliis, longe plurimis, γεννηθεῖσι κατὰ σὰρκα ²⁾, id est, ex sola vtriusque parentis opera conceptis sejungerent. Accedit, quod *secundo* cunctos homines, ingenio, pietate, egregiis consiliis diuinitus probatis ac bene factorum laude insignes aliisque excellentiores haud more solito solisque parentum viribus vtero gigni sed accedente vi Dei ζωοποιεσθαι ³⁾ foetus fundi putarunt ⁴⁾ His opinionibus ducti Judaeorum ideo pars Messiam, licet a parentibus amplexu mutuo

cir-

circumfusus genitum, tamen vero spiritui sancto, efficaciam suam generationis operi adjungenti primordia vitae debere ⁵) perhibuit. In hoc autem reliqua Judaeorum pars, altiora et mirabiliora affectans, haud potuit acquiescere; sed Messiam praeter omnem naturae ordinem a vi summi Numinis πνευματικῇ ⁶) in vtero creatum ex virgine clausa nasciturum esse autumavit ⁷). Concinit id cum multorum aliorum priscae aetatis populorum mythis, qui suos et Deorum filios παρθενογενεῖς habuerunt ⁸).

כל אנן 1) Sohar Gen. fol. 314. edit. Sulz. דורעין לאתקדשא בה אוליו בר משכין עליה רוח קודשא מאתר דכול קדושין נפקין omnes qui scite se sanctificant, sicuti generant filium, habitat spiritus sanctus super illos; nam omnes Sancti exeunt ab illo et ii nominantur filii Dei S. B. Levit. fol. 70. בשעתא דבר נש אחי לאתקדשא לאורוגא בנוקביה בחוונה ברעותא קדושא דוליה אתער עליה רוחא אחרא

אחרת קדושה כליל דכה ונוקבא ורמיו קב'ה
 לחר שלוחא ממנא על ערויהון רבני נשא

Illa hora, qua homo ad sanctificandum se accingit et concumbit cum uxore sua cum propositis et cogitationibus sanctis, super illo se manifestat spiritus longe alius sanctus. Vir, uxor

et nutus Dei S. B. (cooperantur), quippe qui ab illo singulatim emittitur super foetus hominum.

Cf. die Nachricht, dass Jesus durch den heil. Geist und von einer Jungfrau geboren worden sei, aus Zeitbegriffen erläutert, in Schmidt's Bibl. für Kr. Exeg. und Kirchengeschichte T.

1. p. 101 sqq.

2) *Gal. IV, 29.*

3) *Cf. Rom. IV, 17. 19.*

4) *Cf. Hetzelii Geist der Philosophie und Sprache der alten Welt T. 1. p. 303 sqq. Ilgen de notione tituli filii Dei in Pauli Memorabilien fasc. VII. p. 130 sqq. — Hanc rationem etiam Lucas seu iste, cuius vestigia hic pressit. in adornanda Johannis baptistae historia sequutus est: nam locis I, 5 — 25, et 56. 37. rite inter se collatis, apparet, ex auctoris sacri mente Baptisten origines suas debuis-*

buisse efficaciae Dei creatrici parentum jam valde decrepitorum vires augenti.

5) Rom. I, 3. γενομενος εκ σπερματος Δαβιδ κατὰ σάρκα; ὁρισθεις υἱος Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης. Quae sequuntur: ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν non sunt ἐπεξηγήσεις verborum κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης; nam Paulus dicere voluit, his duabus rebus, conceptione scilicet per spiritum sanctum adjuncta et resurrectione e mortuis, Jesum validissime (ἐν δυνάμει) declaratum fuisse filium Dei seu Messiam. Verba Petri Act. II, 30, εκ καρπὸς ὄσφους τοῦ Δαβιδ, το κατὰ σάρκα, ἀναστήσειν τὸν χριστὸν idem respiciunt, Messiam nimirum stirpem suam in tantum, quantum a naturali parentum vinculo pendeat (το κατὰ σάρκα), ducere a Dauide, adjumenti autem a spiritu sancto adlati ratione habita (κατὰ πνεῦμα) esse diuinae originis. Judaeos perquam multos ita statuuisse, ex iis, quae ab Origine (adu. Cels. lib. V. §. 61.) et Eusebio (Hist. Eccl. lib. III. c. 27.) de Ebionaeis, Christianorum palaestinensium primaeuorum prole, traduntur, satis tuto potest colligi. Vide-

delicet hi in duas partes abierunt, quarum altera Jesum ἐξ ἀνδρος, vt ait *Eusebius*, κοινω-
νίας καὶ τῆς Μαρίας γεγεννημενον putauit.
(*Justin. Dial. c. Tryph. p. 142.* εἰσιν τινες ἀπο-
τὸς ἡμετέρου γενεῶς, ὁμολογῶντες αὐτὸν Χρι-
στον εἶναι, ἀνθρώπον δὲ ἐξ ἀνθρώπων γενομε-
νον ἀποφαινομενοι, οἷς ἔ συντιθῆμαι, εἰδ-
ὼν πλείοι ταῦτα μοι δοξασάντες εἰποῖεν.)

Ne autem primordia vitae Christi ad causas mere naturales retulisse videantur, monendum est, alteram Ebionaeorum partem asseruisse, ἐκ παρθενου γεγονεναι τὸν κυρίον; e quo apparet, controuersiam. quae inter vtramque fuit, solum id spectasse, quod hi nullum prorsus naturae operam admitterent, illi vero eam spiritus sancti adiumento auctam fuisse perhiberent.

6) Matth. 1, 18. 20. πνεῦμα ἅγιον Luc. I, 35, δύναμις ὑψίστη.

7) Bereschith Rabba minor ad Gen. IV, 25. ad-
verba אָמַר ר' תַּנְחוּמָא אֲוִתָּו ita: זֶרַע אַחֵר
זֶרַע שְׂקָם מִמָּקוֹם אַחֵר וְאִיוָּהוּ זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ
*dixit R. Tanchuma: hoc est illud semen, quod
venit de alio loco. Et quod est istud? Est*

rex

ונחיה *rex Messias*; ad Gen. XIX, 32. ad
 אמר ר' תנחומא ונחיה מאבינו: sic מאבינו נרע
 בן אין כחוב כאן אלא זרע ארתו שהוא בא
dixit R. Tanchuma, et vivificemus de patre nostro fi-
lium, non dicitur sic, sed semen: illud uti-
que semen, quod veniet de alio loco. Et quod
est istud? Rex Messias. Hanc ob causam in
Nezah Israel cap. XXX. fol. 43. c. 1. corpus
Messiae a semine humano non producendum
 adpellatur הויה חדשה *substantia nova et*
 הצורה האלהית הקדשה *forma diuina sancta!*
 הכתוב *Glossa ad Bereschith Rabba Gen. 37, 22.*
 יתומים היונו ואין אב אמר ר' ברכיה אמר
 הקבה' לישראל אתם אמרתם לפני יתומים היונו
 ואין אב אף גאל שאני עתיד להעמיד מכם
 אין לא אב שנאמר הבה איש צמח שמו ומתחתיו
 יצמח וכן אמר ישעיהו ויעל פיונק לפניו
 ועליו דור אמר מרחם משחר לך טל ילדותיך
scriptum est (Thren. V, 3.): pupilli facti su-
mus sine patre. Dixit R. Berachiah, quod
Deus dixit Israeli: Vos dixistis coram me,
pupilli facti sumus sine patre. Redemptor quo-
que, quem ego stare faciam ex vobis, sine
patre erit, sicut dictum est (Zach. VI, 12.):
 ecce

ecce vir, germen nomen eius et sub eo germinabit, et Jesaias (53, 3.) dicit: et adscendit ut virgultum coram eo; de eo quoque David (Ps. 110, 3.) dicit: ex matrice tibi ros iuventutis tuae. Cf. etiam Schoettgenii Horae Hebr. T. 2. p. 421 sqq. Bereschith ketanna ad Gen. 38, 1. שבטם היו עוסקים במכירתו של יוסף ויוסף היה עוסק בשקר ובה ענייתו ויהודה עוסק בלקיחה אשה והקבה היה בורא שאודו של מלך המשיח שנאמר בטרם תחיל ילדה tribus (i. e. fratres Josephi) erant occupati circa venditionem Josephi; Josephus autem erat negotiosus circa saccum et jejunium suum; Juda vero erat sollicitus de vxore ducenda. Deus autem optimus maximus erat procreans carnem regis Messiae, sicut dictum est (Jes. 66, 7.): antequam parturiret, peperit. Mire quidem fabulosa haec sunt et alium simul, alio loco infra proponendam, sententiam respiciunt; sed tamen mentem auctoris, quid de primordiis vitae Messiae corporeae cogitauerit, satis clare declarant.

8) Cf. S. V. Ammonii progr. *Inquiritur in narrationum de vitae Jesu Christi primordiis fontes, incrementa et nexum cum religione christiana, rec. in Nouis Opusc. p. 25 sq. eiusd.*

eiusd. Bibl. Theologie T. 2. p. 250. et *Wetstein* ad Matth. I, 21.

§. 21.

De Messia mere homine.

Hebraeos ante exilium babylonicum Messiam, hominum licet omnium omnino longe excellentissimum, tamen vero mere hominem, natura sua reliquis Adami posteris nulla ex parte superiorem descripsisse et laudasse ¹⁾, neminem putem esse dubitaturum. Accidit quidem, ut inde ab exilio babylonico nonnulli sacri scriptores ²⁾, opinionibus aliunde acceptis ducti, in describenda Messiae persona aliam rationem sequerentur illumque indole sua naturali reliquis hominibus maiorem et excelsiorem laudarent; pertinuit tamen id tantummodo ad paucos haud ultimae sortis homines animoque excultiori supra opiniones communi usu tritas euectos, atque vulgus, ut plerumque solet, ingenio suo servili antiquitatis insti-

stituta notionesque acriter et constanter tenens in tuenda illa, maioribus probata, sententia per longum tempus substitit. Facile id adstrui potest ex doctrina Ebionitarum et Nazaraeorum, quos Jesu dignitatem diuinam denegasse eique naturam mere humanam tribuisse constat ³⁾. Subnati sunt, teste historia, ex plebe Judaeae castra Jesu sequuta ⁴⁾, quam nullas alias de Messia notiones, quam animo antea habuit informatas, in Jesum transferre potuisse ⁵⁾, per se liquet. Seniores quidem Judaei ad vnum fere omnes Messiae Davidae naturam communi hominum indole longe superiorem vindicare solent; haud desunt tamen, qui illum non nisi hominem, licet generis sui facile principem ac florem ⁶⁾ describant.

1) Cf. supra §. 3. et *Commentat. m. de ortu Theologiae Vett. Hebr.* p. 117 sqq.

2) Cf. §. 22.

3) *Euseb. Hist eccl.* III, 27. *Irenaeus adu. Gnost.* I, 26. *Tertullian. praescript.* c. 33.

4) *Epiphan. haer. 30, 1.*

5) Quod attinet ad personam Jesu, *ευαγγελισται*, quos vocarunt, plerumque tantum eo laborabant, ut homines praeconio, *Jesum esse Messiam seu Christum*, fidem darent. Non defuerunt quidem, qui doctrinam hanc singulari studio curaque diligentius et accuratius exponerent; at vero ii ex Christianis. qui, cum Jesu Christo nomen darent, ab ore praeconum euangelii solummodo pendebant, neque institutione scripta, ab Apostolis iis tradita, perpetua fidei norma ac lege uti poterant, facile ad id relabi potuerunt, quod antea de Messia cognitum et persuasum habebant. Quae cum ita fuerint, quisque in doctrina de Jesu persona magis extricanda et exornanda non potuit non ingenio suo qualicunque indulgere. Inde etiam ineunte saeculo secundo et tempore proxime sequente tam multae circa hanc rem enatae sunt controuersiae.

9) Midrasch Cant. Canticc. ad verba *אשכול הכומר*

מה הוא אשכול איש cap. I, 14. : *הורי לי*

שהכול בו והכומר שמכמיר על עונתיהם

של ישראל *quid est Eschcol? vir in quo sunt*

omnia. Et quid Haccopher? fatis faciens pro peccatis Israël. אני --- רואה איוהו אדם

ego providebo istum magnum hominem, qui erit inter illos; Targ. Cant. ad

cap. VIII, 1. בההוא זימנא דמתגלי מלכא

משיחא לכנישתא דישראל יומרון ליה בניה

in illo tempo-

re, quo reuelabitur rex Messias ecclesiae Israe-

lis, dicent ei filii Israel: veni et eris nobis ut

frater. Cf. R. Martini Pugio fidei p.

662 sqq.

§. 22.

De Messia natura hominibus angelisque longe sublimiore ac excellentiore.

Jam seriores prophetae, quum pariter ac antiquiores in laudes Messiae excurrerent, in eminentiori loco illum collocare solent ¹⁾; qua in re autem illis id solum accidit, ut, quaecumque sit, quod hominum cogitationem, admirationem et expectationem per longius tenet tempus, ad altius sublimiusque tandem euehatur. Quibus accedit, quod Judaei

sapientiores ex exilio reduces salutis pristinae restaurationem viribus mere humanis longe superiorem haud absone iudicarent; vnde euenit, vt Babyloniorum Persarumque pneumatologia imbuti, naturam coelestem excelsiorem Messiae persona externa indutam σωτηρος venturi munus in se suscepturam esse putarent. Hinc jam in libro Danieliano ²⁾ nouae Theocratiae conditor coelitis hominibus longe excellentioris, corpore tamen humano amicti, honore ac pompa in nubibus venturus sistitur. Quae opinio cum multorum Iudaeorum, eorumque cumpri-
mis, qui Theologia sublimiore initiati erant, animos Jesu etiamnum aetate teneret captos; haud mirari subit, quod Jesum, se esse υιον τῆς Θεῆς, id est, Messiam palam profitentem, verbis eius nullam fidem habentes βλασφημίας redarguerent ³⁾. Nam tam eximia dignitate Messiam ornatum esse putabant, quae omnia alia longe excederet et maiestati diuinae quam proxime accederet. Videlicet id agebant,
vt

vt Messiam hominibus quibusuis ⁴⁾ praestantiores, vel ipsis patribus gentis ⁵⁾ pietatis ac intimi cum Deo consortii laude florentissimis excelsiorem, angelis quoque iisque vel summo honoris ac potestatis gradu constitutis maiorem ⁶⁾, illorumque principem et praefectum ⁷⁾, atque adeo vniuerso mundo superiorem ⁸⁾ haberent. Naturam igitur Messiam esse ducebant post ipsum Deum praestantissimam et excellentissimam, quae cum, antequam hominum specie externa assumpta in terris se conspiciendam daret, in sphaera spirituum versans angelorum ministrantium agminibus cincta ⁹⁾ atque vel ipsis daemonibus ¹⁰⁾ cognita esset.

1) Jerem XXIII, 6. זה שמו אשר יקראו יהוה יבוא אל-היכלו הארון. Mal. III, 1. צדקנו אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים cfr. b. Seiler über die göttlichen Offenbarungen T. II. p. 338.

2) Dan. VII, 13. עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה; cf. schol. m. ad h. loc.

3) Joh. X, 36. ὑμεῖς λεγετέ· ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; cf. V, 18.

4) Sohar Gen. fol. 71. edit. Sulz. אוקיר אנוש ממו דא מלכא משיחא דיסתלק ויתיוקר על כל בני עלמא וכל בני עלמא יפלחון ויסגדון קמיה *pretiosiore faciam hominem auro, hic est rex Messias, qui excelsior et pretiosior est quam omnes homines; et omnes homines deflectendo procumbent coram illo* cf. *Schmidtii Christologische Fragmente, in Bibl. für Kritik etc. T. I. p. 39.*

5) Rom. IX, 5. ὧν (Ἰσραηλιτῶν) οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς το κατὰ σαρκά, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων sc. πατέρων; cf. *Versuch einer neuen Erklärung von Rom. IX, 5. von L. J. K. Justi, in Pauli Memorab. fasc. 1. p. 5 sqq. Jalkut Schimuni ex libro Tanchuma ad Jes. LII, 13. הנה ישכיל עבדי מלך המשיח ירום ונשא וגבה מאד ירום מאברהם שכתוב בו הרימתי ידי על יי ונשא ממשה דכתוב בו כי תאמר עלי שאיהו בחיקך שהוא ecce insignis erit servus meus, rex Messias, elatus, excelsus et sublimis valde;*

de, elatior Abrahamo; quia scriptum est de eo: sustuli manum meam ad Jehouam (Gen. XIV, 22.); et excelsior Mose, quod scriptum est de eo: dicit ad me: tolle eum in sinum tuum (Num. IX, 22.); nam maior est patribus. Cui loco a Schmidtio (p. 33.) adlato hos alios subjungere liceat: Bereschith Rabba ad Gen. XXVIII, 10. זה שאמר הכתוב אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי ואומר מי את ההר הגדול הר הגדול זה משיח ולמה הוא קורא אותו הר הגדול שהוא גדול מן האבות *hoc est ac si dixisset scriptura* (Ps. 121, 1.): *leuabo oculos meos ad montes, unde venit auxilium meum. Et dixit scriptura* (Zach. IV, 7.): *quis tu mons magne? mons hic magnus est Messias. Et quare vocat eum montem magnum? quia est maior quam patres.* Bereschith R. ad XVIII, 1. לעתיד לבא הקב"ה מושב למלך המשיח לימיו שנאמר נאם יהוה לאדוני שב לימני ואברהם ישב על שמאולו לפני אברם מתכרכמות ואומר בן בני ישב על הימין ואני ישב על השמאול הקב"ה מפיוסו ואומר לו בן בנך על ימיני ואני על ימינך: *in saeculo futuro Deus sedere faciet Messiam ad dextram suam, sicut scriptum est* (Ps. 110, 1.):

1.): *dixit dominus domino meo: sede ad dextram meam. Abraham vero sedebit ad sinistram eius; facies autem Abrahami erit pallida et dicet: filius filii mei sedet ad dextram, et ego ad sinistram. Deus vero placabit eum et dicet ei: filius filii tui sedet ad dextram meam, et ego ad dextram tuam.*

6) Hebr. 1, 4. κρείττων των αγγελων. Eph. I, 21. εγκαθισεν εν δεξια αυτου εν τοις επουρανιοις, υπερανω πασης αρχης και εξουσιας και δυναμεως και κυριοτητος. *Jalkut Schimuni* l. l. מלכא דשרת שנאמר *Messias sublimior est angelis ministerii, sicut dictum est (Ez. I, 18.): erant sublimes, sed est sublimior illis. Cf. Abarbanel ad Zach. IV. fol. 285.*

7) Sohar Gen. fol. 88. עלך אחמר נשקו בר אנת הוא רבן וישראל רב לחתא רבן דמלאכי חשרת בר לעילא ברא דקב'ה ושכינתא חסת *de te (Messia) dicitur (Ps. 2, 8.): osculami filium; tu es dominus Israelis, dominus super inferiora, dominus angelorum ministerii, filius altissimi, filius Dei et habitaculum gratiae.*

8) Eph. IV, 10. ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων
τῶν ὀρανῶν Hebr. VII, 26. ὑψηλότερος τῶν
ὀρανῶν. *Nezach Israel* fol. 48. col. 1. משיח
העולם יהיה גדול מכל העולם *Messias maior erit
toto mundo. Schaare Ora* fol. 39. כל הרון
הארץ *Messias est dominus totius terrae.*

9) Matth. XVI, 27. μελλεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
εἰσελθεῖν μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ.
XIII, 41. ἀποσείλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς
ἀγγέλους αὐτοῦ; XXV, 31. ὅταν ἔλθῃ ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ
πάντες οἱ ἅγιοι ἀγγέλοι μετ' αὐτοῦ κ.τ.λ.
Marc. VIII, 38. Luc. IX, 26. Quibus in locis
Jesum Christologiae judaicae conuenienter lo-
qui, inter omnes melioris notae interpretes
conuenit. 1 Thess. III. 13. ἐν παρυσίᾳ τοῦ
κυρίου ἡμῶν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ;
2 Thess. I, 7. ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου
μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ. Jud. 14.
προεφητεύσε τούτοις Ἐνώχ λέγων· ἰδοὺ ἦλθε
κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις αὐτοῦ. IV. Esdr.
XIII, 52. *Sicut non potes haec vel scrutari
vel scire, quae sunt in profundo maris; sic
non poterit quisque super terram filium meum
vel*

vel eos (angelos), qui cum eo sunt, nisi in tempore diei.

10) Quam ob rem οἱ δαιμονιζόμενοι acclama-
uerunt Jesu: Marc. I, 23.: ἦν ἐν τῇ συνα-
γωγῇ ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ,
καὶ ἀνεκράζε λέγων· εὗ, τί ἡμῖν καὶ σοί;
ἦλθες ἀπολεσθαι ἡμᾶς· οἶδα σε τίς εἶ· ὁ
ἅγιος τῶ Θεοῦ; v. 34. καὶ οὐκ ἠφίε (Ἰησοῦς)
λαλεῖν τὰ δαιμονία, ὅτι ᾗδισαν αὐτόν.
Marc. III, 11. 12. τὰ πνεύματα τὰ ἀκα-
θάρτα, ὅταν αὐτόν ἐθεώρῃ, προσεπιπτέν
αὐτῷ καὶ ἐκράζε λέγοντα. ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς
τῶ Θεοῦ· καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ
αὐτόν φανερόν ποιήσωσι; cf. etiam V, 6. 7.
Hi homines vi φαντασίας extra fines suos
justos egressae miseri facti, nil aliud egerunt,
quam vt notionibus suis animo antea conceptis
congruenter loquerentur.

§. 23.

De Messia τῷ λόγῳ Θεοῦ.

Fuerunt tamen inter Judaeos, qui
ope philosophiae orientalis dogma de
Mes-

Messiae natura sublimiore adhuc alio incremento augerent atque in exponendo illo ad gradum multo altiorem adspirarent. Tenuit jam ab antiquissimis temporibus Orientales ista et ad Hebraeos ¹⁾ propagata animisque illorum informata de prima rerum origine cogitandi ratio, ut omnia *emanationis actu* ex Supremo Numine profecta et quasi protrusa staterent. Neque vlllo modo mirum id videri potest, quum his hominibus in omnibus aliis rebus vi sensuum subjectis hic philosophandi modus prae reliquis se facile commendauerit. Hanc rationem autem secuti bene distinxerunt *mundum intellectualem (geistige Welt)* ²⁾ et *sensibilem vel visibilem (Sinnenwelt, materielle Welt)*, et suo proprio loco, ut rem istam tam implicatam maximisque difficultatibus impeditam sibi enodarent, vtrumque posuerunt, quo tamen factum est, ut multi ad Dualismi scopulos adliderent. Ad Supremum Numen ceu vnicum omnium rerum fontem cogitando adscenden-

tes

tes in illo *primam omnium rerum causam* quaerebant, indiuulso quidem nexu cum substantia diuina conjunctam, tamen vero, quum motu interno ad externa pelleretur, ex Deo *emanatam* (απορρεῖν τι, απορροια) atque continuo actu multas alias quouis progressu *minores causas intellectuales* producentem. Variis nominibus has intellectuales e Deo emanationis lege ac ordine profectas causas insigniebant, maximè *αιωνων* ³⁾ et *δυναμεων* ⁴⁾ nominibus. Multum autem abest, vt illas *naturarum propriae substantiae limitibus circumscriptarum et sejunctarum* (eigene Individuen) loco ac numero haberent, quin potius eas duntaxat *naturas logicas* (Logische Wesen, geistige Kräfte) suo quidem ordine ac modo libere ac sponte operantes, minime vero a substantia diuina abscissas, sed insolubili vinculo ei annexas et suo tempore ad Numen Supremum olim iterum ordine regressiuo refluxuras ⁵⁾ aestimarent. Haec est vera indoles huius philosophematis, quod autem

tan-

tantummodo circa mundum intellectua-
lem versatur, e quo demum alio actu
mundus hic sensibilis et visibilis, haud
seclusis altioribus geniis ac hominum
animabus, quas antiquitas fere vniuersa
substantiis materialibus (*materiellen Wesen*)
accensuit, ortum duxit; et quum in pro-
ducendo et perficiendo illo *ista in Deo*
ab aeterno versans prima rerum caussa vel
sola vel cooperantibus et subministranti-
bus aliis minoribus causis intellectualibus
vim suam exercuerit, luculentum fit, huic
omnem hunc mundum sensibilem origi-
nem suam debere.

Cum autem haec Supremo Numini
ab aeterno inhaerens prima omnium re-
rum causa, tam diu in eo quasi quieuit,
ad meram *cogitandi vim* redacta fuerit,
deinceps vero ad *externas operationes* age-
retur, factum est, vt ii, quibus hac phi-
losophandi ratione vti placuit, ei nomen
τῆς νοῦς, τῆς σοφίας (חֵכֶמָה), vel τῆς λόγῳ
(רַבּוֹר, מִימָרָא, רַבָּרָה) Dei (quia cogitatio-
nem

nem more hominum sequitur *verbum*) im-
 ponerent ⁶⁾ et, dum vtramque rationem
 respicerent, de λόγῳ ἐνδιαθετῶ et λόγῳ
 προφορικῶ dicerent.

Tam longe lateque hoc φιλοσοφη-
 μενον propagatum fuit, vt nullo modo mi-
 rum tibi videri possit, multorum popu-
 lorum priscorum, Phoenicum ⁷⁾, Aegy-
 ptiorum ⁸⁾, Persarum ⁹⁾ et Indorum ¹⁰⁾,
 quin adeo nonnullorum Graeciae veteris
 philosophorum ¹¹⁾ Kosmogonias atque
 Gnosticorum, quos vocant, systemata eo
 ceu fundamento suo esse superstructa. In-
 ter Hebraeos quoque veteres hanc de
 prima rerum origine philosophandi ratio-
 nem obtinuisse nobis jam praemonitum est
 et antiquis literarum monumentis facile
 potest adstrui ¹²⁾. Id tamen egerunt, vt
 Dualismi et ὑλαϊδιολογίας, vt ita dicamus,
 errores, in quos alii longe plurimi dela-
 psi sunt, multa cum religione euitarent.
 Succedente quidem tempore Iudaei, Ba-
 byloniorum Persarumque daemonologia
 innu-

innutriti et decepti, doctrinarum suarum formulae aliquam Dualismi notam inusserunt; strenui tamen et constantes erant in tuenda *vnica* omnium omnino rerum causa principali in Deo quaerenda. At vero tantum abest, vt, abjectis emanatismi vinculis, ad puriorem de prima rerum origine philosophandi rationem assurgerent, vt ea potius magis magisque constringerent et omni suo doctrinarum sacrarum systemati propius adplicarent. Facile id evincitur e libris vet. Test. apocryphis ¹³⁾, Targumistis ¹⁴⁾ aetate Jesu ni vel maioribus haud multum tamen minoribus, maxime autem scriptis Philonis Alexandrini ¹⁵⁾, et Apocalypsi Joannis jam illa subtiliore doctrina tincta, quam vberiore et prolixiore expositione descriptam continent illa antiqua monumenta midraschica, quae in vnum corpus reducta nomine libri *Sohar* ¹⁶⁾ circumferuntur.

Deum esse vnicum omnium rerum fontem et omnia via emanationis ¹⁷⁾ ex illo esse profecta seu progressa, hisce verbis continetur id, ad quod omnis seriorum Judaeorum de hac re disputatio redit. Primo emanationis actu ex Deo profluxerunt aliquot ἀπορροιαί (אֲפֻרָיוֹת), id est intelligentiae (Intelligenzen, שְׂכִילוֹת ¹⁸⁾), naturae logicae, vi sua quidem diuersae et ordine minores ¹⁹⁾, continuo tamen nexu inuicem junctae ²⁰⁾. Iis continetur mundus intellectualis ²¹⁾ et Deum σφαιρα quasi circumscribunt, quam ob causam Sephirae (סְפִירָה) a Judaeis ἐλληνίζουσιν denominatae sunt ²²⁾.

Prima ac princeps harum ἀπορροιών est Dei ipsius ενεργεία (die Urkraft des göttlichen Wesens) ante emanationem ad meram vim cogitandi (מַטְרֹנִיתָא, σοφία, חֲכָמָה ²³⁾ מַטְרֹן ²⁴⁾) redacta, per illam autem verbum (λογος, דְּבַר, מִימְרָא) h. e. singularis natura logica facta, in quam, quum
Deus

Deus primo suo ad externa directo actu non potuerit non omnem vim suam exserere, totius diuinae substantiae essentia se effudit, quam ob causam hic λόγος omnes in se comprehendit virtutes diuinas (שְׁכִינָה ²⁵) atque Dei est imago ²⁶), et character substantiae eius omnibus numeris absolutus ²⁷), ideoque non solum κατ' ἔσιν sed etiam, quia merae emanationis, seclusa omni separatione, actu in singularem naturam logicam protrusus, minime vero propriae substantiae forma indutus est, κατ' ἀριθμὸν vnus cum illo idemque ²⁸). Nihilominus tamen, quoniam illo ex Deo profluente naturarum extra Deum versantium ordine primam se vidit et hoc actu mundus intellectualis oriri coepit, adpellatur princeps ex omnibus rebus creatis (*das erste Geschöpf* ²⁹)), quo tamen illi ne minimi quid derogatum esse volunt. Respicit enim haec denominatio solummodo ad emanationis actum, quo Supremi Numinis ἐνεργεία ad
ex

externa acta est. Quae cum ita sint, ὁ λόγος, quamvis, protrusa in illum pleno suo numero Summi Numinis substantia (λόγος προφορικός), rebus creatis adscribendus iisque loco primo jungendus sit, vnica tamen est cum Deo rerum causa, causa suprema vel causa causarum ³⁰), per quam non solum, continuato emanationis actu, omnes reliquae causae logicae minores (*die Aeonen*) exstiterunt ³¹), sed etiam mundus hic visibilis creatus et conditus est ³²). In illo enim vides eum, in quem Deus omnem suam vim substantialem transfudit, eiusque igitur naturae id est, vt omnia, quae a Deo aguntur, *per* (διὰ) illum, omnem quippe rerum vniuersitatem penetrantem ³³), agantur.

1) *Ueber die Natur und den Ursprung der Emanationslehre bei den Kabbalisten, von J. F. Kleuker. Riga, 1786. 8. Buhle Geschichte der Philosophie. T. 1. p. 591 sqq.*

2) Haud tamen illo sensu, quo hodie nos ad mundum intellectualem etiam genios coelestes
ho-

hominesque natura sua interiore spectatos referimus; sed hoc tantum sensu, ut mundo intellectuali, quem Gnostici et τὸ πληρωμα vocarunt, nil nisi naturae logicae sint comprehensae.

3) *Tittmann de vestigiis Gnosticorum in N. T. frustra quaesitis*, p. 210 sqq.

4) Act. VIII, 10. λεγοντες· ἕτος (Σιμων) εἰμι ἡ δυναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη. *Hist. apostol. de S. Petro lib. 1. in Fabricii Cod. Apoc. N. T. P. II, p. 416.: ego (Simon) sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Philo de profugis p. 362. ed. col.*

5) Nil attinet igitur disquirere, utrum mera προσωποποιιας sint figmenta, an vero pro ὑποσάσεσι, seu ὑφισταμένοις veris et propriis habenda. Omnis haec quaestio non cadit in hanc rem, in angustos limites ingeniorum, quo utuntur Occidentales, modestorum et lentorum minime coercendam, sed ex lege orientalisismi feruidioris, ἀκριβείαν in philosophando ad justas idoneasque regulas regundam haud multum curantis, ponderandam ac judicandam. Hae δυνάμεις Orientalibus neque fuerunt merae persona-

rum umbrae (*Personificationen*), neque verae substantiae propria subsistentia utentes; sed, (id quod vere animo de iis habuerunt perceptum) *medium inter utrasque tenebant*, naturarum logicarum libere ac sponte operandi quidem potestate praeditarum (*freiwirkende Kräfte*, ενεργεiai), minime vero substantiarum sui juris ac ὑπαρξεως factarum (*selbstständige Wesen*) loco positae.

6) *Dial. cum Tryph.* p. 181. ed. Jebb. μαρτυριον δε και αλλο ὑμιν, ω φιλοι, εφην, απο των γραφων δωσω, οτι γαρ χην προ παντων των κτισματων ο Θεος γεγενηκε δυναμιν τινα εξ εαυτου λογικην, η τις και δοξα κυρις (כְּבוֹד וְיִי כִּי־שֵׁי, יִי) ὑπο της πνευματος ἁγιοις καλεται, ποτε δε υἱος, ποτε δε σοφια, ποτε δε αγγελος (אֱלֹהִים וְיִי כִי־שֵׁי), ποτε δε Θεος, κυριος και λογος, ποτε δε αρχιερρατηγον εαυτον λεγει.

7) *Sanchuniathon in Euseb. Praep. Evang.* 1, 10. cf. *Fulda über Kosmogonie, Androgonie und Menschengeschichte nach der Noachischen Flut, in Pauli Memorab. Fasc. II.* p. 107. *Schmidt Bibl. für Kritik, Exegese etc.* T. I. p. 377.

8) *Poemander Dial. I.* cf. *Schmidt l. c.*

9) *Zend - Avesta, Zoroasters lebendiges Wort.* Riga, 1776. 77. III Tom. 4. *Zend - Avesta im kleinen.* Riga, 1789. 8. *Scheik Mohamet Fanni's Dabistan oder von der ältesten Religion der Parsen. Aus der persischen Urschrift von Gladwin ins Englische, aus diesem ins Deutsche übersetzt von F. von Dalberg.* Aschaffenburg 1809. 8. *De Persidis lingua et genio commentationes philosophicae persicae.* Norimb. 1809. 8. comment. I. *Herderi Erläuterungen zum N. T. aus einer neu eröffneten morgenländischen Quelle.* Riga 1775. 4. rec. in *Herderi sämtlichen Werken* T. VIII. Tubing. 1806. 8.

10) *Ueber die Sprache und Weisheit der Indier* von F. Schlegel. Heidelb. 1808. 8. p. 95 sqq. *Ideen zu einer allgemeinen Mythologie der alten Welt* von J. J. Wagner. Francof. ad M. 1808. p. 86 sqq. *Mythengeschichte der asiatischen Welt* von J. Görres. Erster Band, hinterasiatische Mythen. Heidelb. 1810. 8.

11) *Tennemann über den göttlichen Verstand* (υἱς, λόγος) aus der platonischen Philosophie, in *Pauli Memorab.* fasc. I. p. 34 sqq. eiusdem *Geschichte der Philosophie* P. II. p. 394 sqq.

- 12) Gen. I, 1 sqq. Ps. XXXIII, 6. Prou. VIII. cf. S. V. *Ammon de prologi Johannis evangelistae fontibus et sensu*, Nou. Opusc. p. 8 sqq. *Kleuker* l. c. p. 22 sqq.
- 13) Sir. XXIV. Sap. VII, 22 sqq. IX. X. cf. S. V. *Ammon* l. c. *Pauli Kommentar zum N. Test.* T. IV. p. 22 sqq. *Bretschneideri systematische Darstellung der Dogmatik und Moral der apocryphischen Schriften des A. T.* P. I. Lips. 1805. 8. p. 140 sqq. 191 sqq. *Neues theol. Journal* T. 9. p. 248 sqq. *Keil de doctoribus vet. ecclesiae culpa corruptae per platonicas sententias theologiae liberandis*, p. 71 sqq.
- 14) *Rittangel liber Jezirah* Amstelod. 1642. 4. *J. H. Michaelis Diss. de Targumim usu insigni antijudaico, speciatim de voce מֵימָרָא seu λόγῳ a chaldaicis de Messia usurpata.* Halae, 1720, 4. *Keil* l. l. p. 80 sqq.
- 15) *Philo's Lehrbegriff von Stahl in Eichhornii Allg. Bibl. d. b. L.* T. IV. p. 805 sqq. *Philo und Iohannes oder neue philosophische Untersuchung des Logos beim Iohannes und Philo von H. Ch. Ballenstedt.* Brünsw. 1802. 8. *Keil* l. exc. p. 76 sqq. *Paulus* l. c. p. 35 sqq.

16) *Kabbala denudata*. Sulzbaci 1677. 2 Tom. 4.
Specimen Theologiae soharicae studio et opera
G. Ch. Sommeri. Gothae, 1734. 4. *Die ge-*
heime Lehre der alten Orientaler und Juden
(von Hallenberg). Rostock und Leipzig.
 1805. 8. *J. Horn über die biblische Gnosis.*
Pragmatische Darstellung der Religionsphilo-
sophie des Orients. Hannouer, 1805. 8. p.
 327 sqq. *Buhle Geschichte der neuen Philo-*
sophie T. 2. p. 361 sqq. eiusd. *Lehrbuch der*
Geschichte der Philosophie P. 4. p. 144 sqq.

17) בארץ אצילותא Sohar Gen. fol. 25. edit.
 Sulzb.

18) Jezirah I, 5, 42.

19) נהורין מצוחצחין אליון על אליון דמקבליון
 אנון חשוכין מאחרונין דעלוייהו דמקבליון
 : *sunt lumina splendentia vnum magis*
altero, quae adsumunt lucem aliunde, re-
liquis magis tenebricosa, a quibus lucem acci-
piunt. Sohar Gen. fol. 28.

20) דא הוא עלת על כל עלאין ההוא דאחקרי
 עלת העלות עלת מאליון עלות דלא יעביר חד
 מאליון עלות שום עובדא עד דבטיל רשות
 : *Est causa super omnes cau-*
sas,

sas, quae adpellatur causa causarum, una ex istis, quarum nulla opus aliquod suscipit, nisi prius potestate a superiore accepta. Sohar Gen. fol. 26.

21) Ei oppositus est *mundus separatus* (עלמא דפרוורא), *siue mundus inferior* (עלמא תתאה) h. e. sensibilis vel visibilis, has ob causas ita dictus, quia ex mundo superiore (intellectuali) originem duxit et eo, quod secundo emanationis actu, quem κατ' ἐξοχην *creationem* (בריאה, cuius singulae partes a Kabbalistis laudantur יצירה et עשיה, cf. *Kabb. denud. T. II. de porta coelorum* p. 96 sqq) nominare solent, in suos propriae et sensibus percipiendae substantiae limites coactus et hoc pacto a Deo mundoque intellectuali quasi abscissus et separatus est. *Sohar Gen. fol. 25.*

22) *Ioel Loewe, einige Bemerkungen über die Sephiroth in Eichhornii Allg. Bibl. T. V. p. 397. cfr. Ueber die Personification der Eigenschaften Gottes unter den späteren Juden, ibid. T. 3. p. 191 sqq.*

23) Hoc nomen est Romanorum *matrona* ob hanc causam a Iudaeis latine loquentibus τῷ λόγῳ im-

impositum, quia interdum nomine ac persona
 σοφίας Deo ceu vxoris loco junctae describitur.

Sohar Ex. fol. 21, ed. Sulzb. מאן דרך עץ

החיים דא הוא מטרוניתא רבתא - - - למלכא

דאודווג במטרוניתא עלאה חמא מלכא יקירו

דיליה על - כל - שאר מטרוניתא אמר כלהו

משתכחין כחיותא לקבל האי מטרוניתא דילי

היא סלקא על כלא מה אעבר לה אלא כל ביתא

דילי יהא בידהא אביק מלכא כרוזא מהכא כל

מלין דמלכא בידא דמטרוניתא יתמסרון:

Quaenam est via ad arborem vitae? Matro-

na magna, - - - concipe tibi regem matrimo-

nii vinculo junctum matronae summae di-

gnitatis. Videns rex illius praestantiam, qua

vincit omnes reliquas matronas mundi, dicit,

omnes istae vt bestiae deprehenduntur respectu

huius matronae meae, quae omnes superat.

Quid ipsi faciam? nisi vt totam domum meam

illius manibus subjiciam. Statim itaque rex

praeconi promulgandum praecipit: omnia,

quae rex possideat, tradita esse matronae.

24) Ex sententia R. Leui hoc nomen esset Ro-

manorum mater. Obseruauit enim, teste Bux-

torfio (*Lex. rab. talm.* p. 1192.) ad Prou. 1,

8. isthaec: „Ne deseras legem matris tuae: ma-

tris

tris i. e. השכל המועיל *intellectus operantis* (= τὸ λόγος), per cuius medium obtingit prophetia etc. ideoque vocarunt illum Rabbini מטטרון, quod est in lingua romana מַטְרָא *ma-ter*.“ Attamen vix a me impetrare possum, quin putem, vocem מטטרון esse Romanorum *metator*, et quae me mouet causa est haec, quod Judaei illum angelum, qui castra Israelitarum praecesserat (Ex. XIV, 19. XXIII, 20, XXXIII, 2.) atque *metatoris castrorum* munere quasi perfunctus erat, τὸν λόγον Dei seu מלאך הברית (Mal. III, 1.) i. e. Messiam fuisse (coll. §. 25.) existimarunt.

25) שכינה h. e. (vt hebraice exponamus hoc vocabulum) אשר בו שכן כבוד אלהים *id (is), in quo habitat maiestas Dei. cf. Buxtorfii L. rab. talm. s. h. v. Solhar part. 3. fol. 93. Slz. כגורנא דאיהו ענו שכינתיה ענוה איהו חסיד ואיהו חסידא איהו גבור ואיהו גברתא על כל אומין דעלמא איהו אמת ואיהו אמונה איהו נביא ואיהו נביאה איהו צדיק ואיהו צדיקיה איהו מלך ואיהו מלכתא איהו חכם ואיהו חכמתא איהו מבין ואיהו חבונה דלויא. Quemadmodum ille (Deus) est man-*

sue-

suetus, sic Schechinah eius mansueta, ille gratus haec gratiosa, ille fortis haec domina super omnes populos mundi, ille veritas haec similiter, ille propheta haec prophetissa, ille justus haec justa, ille rex haec regina, ille sapiens haec sapientia, ille intelligens haec intelligentia eius. Sap. VII, 22. 23. εν αυ-

τη (σοφια) πνευμα νοερον, ἅγιον, μονογενες, πολυμερες, λεπτον, ευκινητον, τρανον, αμολυντον, σαφες, απημαντον, Φιλαγαθον, οζυ, ακωλυτον, εφεργετικον, Φιλανθρωπον, βεβαιον, ασφαλές, αμεριμνον, παντοδυνατον, παντεπισκοπον, και δια παντων χωρων πνευματων νοερων καθαρων λεπτοτατων.

Sohar. Gen. fol. 16. אי שכינתא שריה כאן

אין כאן ubi habitat Schechinah, ibi sunt om-

nia. Sohar part. III, edit. Amstelod. p. 230,

שכינתא איהי מראה דיליה שמועה דיליה

: דבור דיליה ברישא: Schechinah est facies

Dei, sonitus eius, verbum eius in principio.

26) Sohar part. 3. fol. 91. Sulz. מטטרון ---

שמיה כשם רביה בצלמו כדמותו אחברי

דאיהו כליל כל דרגין מעילא לחתא ומתתא

: לעילא ואיהו אחיד באמצעיתא: Metatron —

nomen

nomen eius est uti nomen domini sui, creatus ad illius imaginem, similitudinem eius, comprehendens omnes gradus superne deorsum et inferne sursum, concludens in medietate. fol. 93. שכינתיה דאיהי דיוקניה Schechinah eius (Dei), quae est imago eius.

27) Sohar part. 3. fol. 93. Salz. כל מי שאין חוכו כברו אל יכנס לבית המדרש כדיוקנה דק'בה דאיהו תוכו ושכינתא ברו איהו תוכו מלגו ואיהי ברו מלבר ולא אשתניאח איהו דלבר מההוא דלגו לאשתמודעה דהיא אצילותה Quilibet, cuius internum non est sicut eius externum, non est habendus pro membro ecclesiae, ad instar Dei O. M., qui est medium suum et Schechinah externum suum, ipse est medium suum ab intra et illa externum suum ad extra, nec mutata est haec, quae externa est, ab eo, qui intra est, ut innotescat, hanc esse illius emanationem, nec locum habere hic ullam prorsus separationem. Sap. VII, 25. 26. ατμῖς εἰν (ἡ σοφία) τῆς τῆς Θεοῦ δυνάμεως καὶ ἀπορροια τῆς τῆς παντοκράτορος δοξῆς εἰλικρίνης. Ἀπαυγασμα εἰς φῶτος αἰδῖς καὶ εσοπτρον

πτερον ακηλιδωτον της τῆς Θεοῦ ενεργειας
και εικων της αγαθότητος αὐτῆς.

28) Sohar Gen. fol. 26. Slz. postquam de Deo
eiusque Schechinah multa disputata sunt:
איהו יחיד קדם כלל ולית ליה שותפא ובגין
דא אמר ראו עתה כו אני אני הוא ואין אלוהים
עמדי דנטיל עיצה מניה דלא אית ליה תנוינא
ולא שותפא ולא חושבנא - אבל איהו חד
Deus est unus ante
omnia existens, nec est ei socius. Propterea
dicit: videte nunc, quod ego ille ipse sum,
nec alius Deus mecum, quem in consilium ad-
hiberem. In ipso enim neque subordinatio,
neque societas, neque supputatio locum habet, —
sed ille est numero unus, destitutus socio. So-
har Ex. fol. 49. Slz. שכינתו ראינו לקבל
שאר נהורין דבריא כנשמתא אצל גופא
לקבל קב'ה חשיבא כגופא אבל כלל חד
הכא גופא ונשמתא כלל חד מה דלאו הכי
Schechi-
nah, quae respectu caeterorum creatorum spi-
rituum se habet uti anima ad corpus, respectu
Dei ut corpus est aestimanda. Nihilominus
ambo sunt unum idemque, sicut corpus et ani-
ma unum (constituunt hominem). In hoc ta-
men

men discrepant ab homine, quod huius corpus et anima sint partes diuersae.

29) Sohar part. 1. fol. 126. Amst. Sulzb. 25.

מטטרון עברו של מקום וקן ביתו שהוא תחלת
בריותיו של מקום המושל בכל אשר לו שנתן
Metatron לו קב"ה ממשלה על כל צבאותיו
Seruus Jehouae, qui est principium creaturarum
Jehouae, dominium exercens super omnia, quae
ipsi sunt tradita. Tradidit vero ipsi Deus O. M.
imperium super omnes exercitus suos. Sir. XXIV,
8. 9. τότε ενετειλατο μοι ὁ κτισῆς ἁπαντων,
καὶ ὁ κτισας με κατεπαυσε την σκηνην μου
κ. τ. λ. προ τῶ αἰωνος ἀπ' ἀρχης ἐκτισε
με καὶ ἕως αἰωνος ὃ μὴ ἐκλιπω I, 4. προ-
τερα παντων ἐκτισαι σοφια. 6. εἷς ἐστὶ σο-
φος, 7. αὐτος ἐκτισεν αὐτην καὶ ἐξεχεν
αὐτην ἐπὶ παντα τὰ ἔργα αὐτῶ. Tikkune
Sohar fol. 11, 1. *Schechinah inferior* (ὁ λό-
γος προφορικός) est ראשית לנבראים prin-
cipium rerum creatarum.

30) סבא דסבין, עלת העלות, עלת על - כל - עלים.

31) Sohar Gen. fol. 22. Amstel. Sulz. 25. ויאמר

אלוהים נעשה אדם - פתחה הוא סבא דסבין

ויאמר

ויאמר מאן הוא דאמר נעשה אדם מאי ניהו
 הכא האי אלוהים --- אמר שמעון לחברוי
 הכא אית רזא דלא אתיהיב רשו לאגליא וכען
 משמע דרשותא אתיהיב לאגליא פתח ואמר
 למלכא דהוה ליה כמה בנינין למבני ויהיה ליה
 אומנא וזהוה אוממא לא הוה עבר מדעם
 אלא מרשו דמלכא כד אמר ואהיה אצלו אמונ
 מלכא ודאי איהו חכמה עלאה ועמודא
 דאמצאיתא מלכא לתתא אלוהים אומנא לעילא
 ודא אימא עלאה אלוהים אומנא לתתא
 ודא שכינתא דלתתא ואתתא לית לה רשו
 למעבר מדעם בלא רשו בעלה וכל בנינין
 דהוה בארח אצילותא דיה אמר אבא באמירה
 לגבי אמא יהא כדון וכדון ומיד הוה ---
 מארי דבניונא איהו אמר ואומנא עביר מיד
 והכי כל בנינין בארח אצילותא הוה אמר
 יהי רקיע יהי מארת וכלא אתעבר מיד כד טמא
 לעלמא דפרודא אמר אומנא למארי בניונא

נעשה אדם. *Et dixit Deus: faciamus ho-*
minem ---; incepit ille ipse, qui est causa
causarum, et dixit: quisnam est ille, qui di-
cit, faciamus hominem? quisnam est ille,
nam et hic Deus est? --- Dixit Simeon so-
ciis suis: hoc est mysterium, cuius explicandi

potestas nemini adhuc data est; nunc autem haec potestas, illud reuelandi, aperte concessa est. Orsus itaque est sermonem suum de rege, tot aedificia exstructuro ac artificem quendam habente; qui tamen artifex non audet, quidquam suscipere, nisi ex arbitrio regis, secundum id, quod dicitur (Prou. VIII, 30.): fui coram ipso architectus. Rex profecto est summa sapientia et columna media est rex in inferiora. Deus est artifex in superiora, et haec mater suprema. Deus quoque est artifex in inferiora, et ille est Schechinah, quae inferne est (λόγος προφορικός), atque uxor destituta est potestate aliquid faciendi, nisi ea a marito suo accepta. Hinc circa aedificia omnia (naturas logicas, Aeonem), quae facta sunt per viam emanationis, pater sermonem direxit ad matrem, ut fiat istud hoc vel illo modo et statim factum est. Dominus aedificii dixit et artifex (ὁ λόγος) id statim exsequutus est. Eadem est ratio omnium reliquorum aedificiorum per viam emanationis factorum ex.gr. esto expansum, fiant luminaria, et effecta sunt statim omnia. Postquam venit ad mundum separatum (sensibilem vel visibilem) dixit artifex domino aedificiorum: faciamus hominem.

32) Targ. Onk. Deut. XXXIII, 27. דמלקדמין

במימריה אחעבד עלמא *qui (Deus) in principio ; per verbum eius creatus est mundus.*

Targ. Jon. Jes. XLVIII, 13. במימרי שבללת

per verbum meum perfeci terram. Targ.

Hieros. Gen. III, 22. ואמר מימרא דוי אלהים

הא אדם דברית יהיה יחירי בגו עלמי היך

מה דאנו יחירי בשמי מרומא: *dixit ver-*

bum Jehouae Dei, ecce homo, quem creavi,

vnigenitus est in mundo meo sicut ego vnigentum

sum in coelis excelsis. T. Jn. Jes. 45, אנה במימרי

Sap. IX, 1. Θεε πατερων, ὁ ποι-

σας τα παντα εν λογῳ σε και τη σοφια κα-

τεσκευασας ανθρωπον, v. 9. ἡ σοφια ἡ ειδυια

τα εργα σε και παρσα, ὅτε εποιεις τον

κοσμον. Targ. Hierosolym. Gen. I, 1. בכחמא

Gott schuff durch die Weisheit. (non :

mit Weisheit.)

33) Sir. XXIV, 3. 5. 6. Εγω (σοφια) απο σο-

ματος ὑψις εξηλθον και ὡς ὀμιχλη κατε-

καλυψα γην. Γυρον θρανς εκυκλωσα μονη

και εν βαθει αβυσσων περιεπατησα. Εν κυ-

μασι θαλασσης και εν παση τη γη και εν

παντι λαῳ και εθνει εκτησαμην. Sohar

Cha-

Chadasch fol 13, 3. *Schechinah* הנהיגה

כל העולם כל *quae totum mundum implet.*

Sap. VII, 24. πασης κινήσεως κινήτικωτε-

ρον σοφία διηκει δε και χωρει δια παντων
δια την καθαροτητα· ατμεις γαρ εσι της
τς Θεου δυναμεως.

34) Sap. VII, 22. ἡ παντων τεχνιτης σοφία.

§. 24.

Continuatio.

Quod aliis ¹⁾ visum est, Judaeos ae-
tate Jesu Apostolorumque ab his philoso-
phematibus doctrinae de Messiae natura
sublimiore adcommodandis prorsus alienos
fuisse, haud comprobare placet. Et-
enim omnem de hac re dubitationem
expellit auctoritas *Pauli Apostoli*, vtpote
quem (1 Cor. X, 4. 9.) de Messia plane
idem praedicasse constat, quod alii ad
σοφίαν et λόγον Θεοῦ pertinuisse (Sap. X, 15 —
19. XI, 1 — 4. XVIII, 15.) declarauerant
(cf. §. 25.). Neque desunt alia argumenta ae-

aeque clara ac perspicua. Haud negari potest, Targumistas nonnullis locis sub nomine מִימָר דִּמְסִיָּא de Messia loqui²⁾, quare aperte declaratur, persuasum illis fuisse, quod Schechina, vel ὁ λόγος, quippe quod alii³⁾ disertis verbis dicunt, Messia nascituro vsura sit, cui vnione personali se jungeret. Accedit, quod Apostoli in exponenda et adornanda doctrina de diuina Iesu dignitate ita versati sunt, vt maximam partem iisdem, quae λογολογιαὶ judaicam redolent, formulis vtantur, videlicet, vt Iesum coelitus hominibus missum et σαρκωθέντα nominauerint τὸ πληρωμα τῆς θεϊότητος⁴⁾, τὴν εἰκόνα τῆς Θεοῦ⁵⁾, τὸ ἀπαυγασμα τῆς δόξης καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως Θεοῦ⁶⁾, τὸν πρωτοτοκὸν πάσης κτίσεως vel τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως⁷⁾, τὸν ἔχοντα ὄνομα ὑπὲρ πᾶν ὄνομα καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπαρχόντα⁸⁾, τὸν πρῶτον καὶ ἔχοντα⁹⁾, πιστὸν καὶ ἀληθινόν¹⁰⁾, τὸν μονογενὴν παρὰ πατρός¹¹⁾ et τὸν λόγον ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν καὶ ἰσά τῳ Θεῷ ὄντα¹²⁾, cuius sit, vt laudes eius Sefhirarum formula¹³⁾

praedicentur. Quae cum ita sint, neminem putem infitias iturum, Iesu Apostolorumque aetate inter Iudaeos iam fuisse, qui doctrinam de Messia abstrusis illis de λόγῳ Θεοῦ philosophematibus subactam traderent.

1) Cf. über die göttlichen Offenbarungen, von D. G. F. Seiler, T. 2. p. 434 - 444. Süskind Magazin für christl. Dogmatik und Moral, fasc. X. p. 54 sqq. Schmidt Bibl. für Kr. und Exeg. T. 1. p. 374.

2) Onk. Num. XXIII, 21. מִימְרָא דִּי אֱלֹהֵהוֹן ; בסערהוֹן ושכינת מלכהוֹן ביניהוֹן *Verbum Iehouae adiuuat illos et Schechina Regis illorum est inter eos ; Targum. Hierosolymitan.* מִימְרָא דִּי הוּי עִמָּהוֹן ויבבות מן איקר מלכיהוֹן *Verbum Iehouae est cum illis et vociferatio a gloria regis illorum protegit illos ; Pseudojonath.* מִימְרָא דִּי אֱלֹהֵהוֹן בסערהוֹן *verbum Iehouae, Dei illorum, est illis auxilio et vociferatio Regis Messiae vociferatur inter illos.* Respicit haec triplex interpretatio opinionem illam, Messiam Israelitis Arabiae deserta

pera-

peragrantibus comitem se adjunxisse hand conspicuum; in Targ. Ionath. Psalm. CX, i. pro

hebr. אמר יי במימריה נאם יהוה לארני legitur:

monuit quidem *S. V. Paulus* (*Commentar z. N. T. T. IV. p. 15.*), nexum ver-

borum efflagitare למימריה; at vero hanc in-

terpretationem Targumista ob eam causam non

admittere potuit, quia hunc Psalmum non de

Messia, sed de Dauide exposuit. Vocem tamen

textus hebr. לארני retulit ad Messiam natura

sua sublimiore Deo insolubili vinculo junctum,

quam ob rem interpretatus est: אמר יי

במימריה; *Gott sprach mit seinem Memrah:*

setze dich (David) zu meiner Rechten etc.

Targ. Hierosolymit. Gen. 49, 18. אמר אבונן

ועקוב לא לפורקניה דגדעון סכית נפשי דהוא

שעה ולא לפורקניה דשמשון דהוא פורקן

עביר אלא לפורקנא דאמרת במימריך למיחי

לעמך בני ישראל ליה לפורקנך סכית נפשי:

Dixit pater noster Iacob: non redemptionem

Gideonis exspectat anima mea, quae est tem-

poralis, neque redemptionem Simsonis, quae

est redemptio creata, sed redemptionem, quam

dixisti verbo tuo venturam esse populo tuo,

filiis Israel, hanc redemptionem tuam exspectat

anima mea. — Nemo non videt, hic *αὐτῶ-
ς αἰώνιον*, quam Iudaei a Messia expecta-
bant (Hebr. IX, 12.), relatam esse ad *מימרא*
דרי seu *τον λόγον*.

3) Soh. Gen. fol. 88. Sulzb. *הוא בר רעיא מהימנא*

עלך אחמר נשקו בר הווי רבן דישראל — — —

שכינתא חסר, *hic filius est pastor fidelis. De
te dicitur* (Ps. II, 8.): *osculamini filium. Est
autem ille princeps Israelitarum* — — —, *Sche-
chinah gratiosa* (*πληρης χάριτος* Ioh. I, 14.).

Sohar Chadasch fol. 45. 2. *haec est Schechi-
nah* — — — *et Messias est cum
ea.* Soh. fol. 237. ed. Amst. ad Gen. 49, 10.

הבא שילה הא רמס לשמא עלאה דשכינתא
Nomen Schiloh (quod Messiae vindicatur) *hic
scribitur שילה* (cum Jod et He), *ut significet
nomen supremum Schechinae.* Jon. Jes. XLII, 1.

הא עברי משיחא אקרביניה בחירי דאתרעי
*ex versione graeca S. V. Schmid-
tii* (Bibl. f. Kr. T. 1. p. 359.) *ὁ δὲ ὁ δὲ λος*

*μ8, ὁ Χριστός· ἐγγὺς εἰμι αὐτῷ· ὁ ἐκλεκτός
μ8· ἠυδοκῆσα ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν λόγον μ8.*

Sohar fol. 93. part. 3. edit. Sulzb. *שכינתא*

איהי

איהי מטרוניתא *Schechina est Matrona*; part.

1, fol. 77. ad Gen. XXIV, 2. במה שאמר

עברו עברו של מקום וקן ביתו הקרוב לעבודתו

ומאי איהי זה מטטרון. *Cum dicitur servus*

eius, intelligitur servus Iehouae, senior do-

mus eius, paratus ad ministerium eius. Quis

vero is est? Metatron.

4) Col. II, 9. cf. supra p. 120. not. 25.

5) 2 Cor. IV, 4. Col. I, 15. cf. supra pag. 121.
not. 26.

6) Heb. I, 3. cf. supra pag. 122. not. 27.

7) Col. I, 15, Apoc. III, 14. cf. supra pag. 124.
not. 29.

8) Phil. II, 6. 9. Sohar part. III, fol. 227. ed. Amst.

עמודא דאמצאיתא איהי מטטרון לאשלמא

לעילא כגורנא דתפארת שמיא כשם רביה

columna medietatis est

Metatron, qui pacem constituit apud superio-

rem, sicque pulcritudo ipsa, cuius nomen est,

uti nomen Domini sui, creatus ad illius ima-

ginem et similitudinem.

9) Apoc. I, 18. II, 8. XXII, 13. cf. Pesachim fol.

5. Rabbath, fol. 69. fol. 201. ed. Amstel.

10) Ap. XIX, 11. III, 7. 14.

11) Joh. I, 14. 18. Targ. Hierosolym. Gen. III,

22. ואמר מימרא דיי הא אדם דברות יתיה

יחירי בגו עלמי היך מה דאנא יחירי בשמו

מרומא *et dixit verbum Jehouae: ecce Adam,*

quem creavi vnicum in mundo meo, quemad-

modum ego vnicum sum in coelis excelsis. Cf.

supra pag. 123. not. 28. Schemoth Rabb. fol. 156.

Messiam et adhuc alio sensu vnigenitum voca-

tum esse, jam supra (§. 9.) a nobis monitum est.

12) Joh. I, 1. Phil. II, 6. cf. supra p. 123. not. 28.

13) Apoc. V, 12. 14. cf. *Eichhornium* ad loc.

prior. Cum Judaei enumeratione septem se-

phirarum inferiorum, quae tribus prioribus se-

phiris *αρχικαῖς* substantiam Numinis supremi

adumbrantibus ceu fundamento suo superstru-

ctae erant, nil aliud, exuto emanatismi *χημα-*

τι, agere voluerint, quam vt *modum*, quo Nu-

men Supremum in moderanda et gubernanda

rerum vniuersitate vtatur, describant, per se

clarum est, ad τὸν λόγον ceu primam ac prin-

cipalem Dei causam instrumentalem pertinuisse,

vt in laudes eius harum sephirarum formula

sanctissima eundum esset.

§. 25.

De προῦπαρξει Messiae.

Tanta igitur sententiarum diuersitas cernitur in hac re inter Judaeos, vt alii (§. 21.) Messiam venturum nil nisi mere hominem, alii vero (§. 22.) genium coelestem summo honoris ac potestatis gradu constitutum, alii denique τον λογον της Θεου (§. 23. 24.) fore censerent. Qui vtramque hanc posteriorem sententiam amplexi sunt, non habuerant, quod de προῦπαρξει Messiae longe disquirerent; at vero etiam reliqui Judaei, tantum abest, vt in contrariam partem disputarent, vt potius προῦπαρξιν Messiae in confesso haberent illamque constanter defenderent, cuius rei causam quilibet facile exploratam et perspectam habere potest, cum et hominum omnino omnium animas, antequam corporibus jungantur, iam vita frui atque a Deo dum, cum olim mundo creando vacaret, communi actu procreatas esse ni vel iam Hebraei antiquiores¹), certe tamen

men Judaei seriores²⁾ Jesuque aequales putarent. Quae cum ita fuerint, solemne erat, de Messia adparituro si verba facerent, formulis ἐξερχεσθαι³⁾ vel ἐρχεσθαι⁴⁾ uti.

Neque tamen ex iis, qui προῦπαρξιν Messiae profitebantur, ad vnum omnes in eandem viam se dederunt: videlicet qui τῆς λογῆς τῆς Θεῆς gloriam ac maiestatem in Messiae naturam interiorem effusam esse ducebant, haud temere Messiam συναϊδιον cum Deo fecerunt; id quod sibi voluerunt, cum illum jam ante mundi fundamenta jacta exstitisse perhiberent⁵⁾. Si autem etiam quam plurimi fuerint, qui Messiam in numerum rerum creatarum reprimerent, haud alieni tamen erant a tribuenda ipsi summa, quam maiestas diuina excipit, dignitate, utpote ministrum Dei in gubernando hoc mundo primum ac principalem illum habentes. Quam ob causam nulli dubitauerunt, quin Deus, quem sub nomine Jehouae sibi proprium ac addictissimum

num arroganter vindicabant, in qualibuscumque rebus, quae memoriae traditae sunt, eius ministerio, ut semet ipsum conspicuum ac efficacem redderet, usus esset. Id igitur egerunt, ut omnia, quae ab incunabulis mundi a Deo cultorum suorum in salutem gesta traduntur, ad τον λογον, seu, quod aliis aequipolluit, ad Messiam ceu causam instrumentalem referrent ⁶⁾. In primis autem τῷ βασιλεὶ ceu regi ac patrono Israelitarum diuinitus constituto ⁷⁾ istam prouinciam injunxerunt, ut populum Deo carissimum e seruitute aegyptiaca in libertatem vindicasse ⁸⁾, per Arabiae deserta duxisse ⁹⁾, eique semper socium et adiutorem invisibilem ¹⁰⁾, altorem ac nutritorem ¹¹⁾, licet non nunquam illius, qua nihil fuit ingratius, peruicacia ac repugnantia ¹²⁾ ei haud indigne iratum, fuisse adjunctum confidentius dicerent ¹³⁾.

1) Cf. Flügel Geschichte des Glaubens an Unsterblichkeit etc. T. I. p. 45 sqq. S. V. Ammon über das Todtenreich der Hebraer in S. V. Pauli Memorabilien fasc. IV. p. 195. von Zobel Magazin

gazin für bibl. Interpretation T. I. fasc. I. p. 75 sqq. Conferas tamen quoque: *Figmentum de animo humano ante subter terra existente quam corpori conjungerentur Ebraeis falso attribui demonstrat* G. Th. Serz. Norimb. 1792. 4.

2) Sap. VIII, 20. Joh. IX, 30. cf. *Keil de doctoribus veteris ecclesiae etc. Comment, XI. p. 7 — 12.*

3) Sc. εκ τῶν ἑρμηνειῶν I. παραδεισῶν Marc. I, 38. Joh. III, 31. cf. Matth. XIII, 49. Colba fol. 137. הבית החמישי (בגן עדן) הוא בנוי מכסף וזהב --- ושוכנים בו משיח בן דוד ואליהו *quinta domus paradisi aedificata est ex argento et auro; habitant in illa Messias Dauid et Elias. Avodath Hakkodesch cap. 43.* משיח בן דוד הוא חי בגן עדן עד היום *Messias Dauid viuus existit in paradiso usque ad hunc diem.*

4) Sc. εις τον κοσμον Joh. VI, 14. Matth. XI, 3. IX, 13. X, 34. 55. XVIII, 11. XX, 28. Luc. IX, 5. 6. rel.

5) Χριστος προεγνωσμενος προ καταβολης κοσμου 1 Petr. I, 20. cf. Ephes. I, 4. Sir. XXIV, 14. προ τῶν αιωνος απ' αρχης εκτισε με. (Proph.

(Prou. VIII, 22. 23.). Nezach Jsrael c. XXXV, fol. 48. col. 1. (ex emendatione S. V. Schmid-
tii, Bibl. f. Kr. etc. T. 1. p. 38.) משיח מפני
תורה *Messias erat jam ante Tohu h. e. ante
prima mundi initia.* Midrasch Mischle fol. 67.
col. 3. שבעה דברים נבראו קודם לבריאתו
של עולם - - - - ומלך המשיח שנאמר יהי
שמו לעולם. *Septem res creatae sunt ante
mundum conditum - - - et rex Messias, de
quo (Ps. 72. 17.) dicitur, nomen eius sit ae-
ternum; cf. Eisenmenger T. 1. p. 316. 317.*

6) Sap. X, 1 sqq. αὕτη (ἡ σοφία) πρωτοπλα-
σον πατέρα κόσμου μονον κτισθεντα διεφυλα-
ξε, και εξειλατο αυτον εκ παραπτωματος
ιδιου. Εδωκε δε αυτω ιχυν κρατησαι ἀπαν-
των. Αποσας δε απ' αυτης αδικος εν οργη
αυτου, αδελφοκτονοις συναπωλετο θυμοις,
δι ὃν κατακλυζομενην γην παλιν διεσωσε σο-
φια, δι' εὐτελεις ξυλιν τον δικαιον κυβερνη-
σασα. Αὕτη και εν ὁμοιοια πονηριας εθνων
συγχυθεντων ευρε τον δικαιον, και ετηρησεν
αυτον αμεμπτον Θεω, και επι τεκνιν σπλαχ-
νοις ισχυρον εφυλαξεν. Αὕτη δικαιον, εξα-
πολ.

πολλυμενων ασεβων, ερρυσατο φυγοντα πυρ
καταβασιον Πενταπολεως. - - Ἐαυτη φυγα-
δα οργης αδελφου δικαιον ὡδηγησεν εν τριβοις
ευθειαις, εδειξεν αυτω βασιλειαν Θεος και
εδωκεν αυτω γνωσιν ἁγιων, ευπορησεν αυτον
εν μοχθοις και επληθυνε της πονης αυτου.
Εν πλεονεξια κατιχουντων αυτον παρεση και
επλστισεν αυτον. Διεφυλαξεν αυτον απο
εχθρων και απο ενεδρευοντων ησφαλισατο
και αγωνα ιχυρον εβραβευσεν αυτω, ινα
γνω, οτι παντος δυνατωτερα εσιν ευσεβεια.
Ἐαυτη πραθεντα δικαιον ου εγκατελιπεν, αλ-
λα εξ ἁμαρτιας ερρυσατο αυτον· συγκατεβη
αυτω εις λακκον και εν δεσμοις ου αφηκεν
αυτον, εως ηνεγκεν αυτω σκηπτρα βασι-
λειας και εξουσιαν τυραννευντων αυτου.
VII, 27. Μια δε οσα παντα δυναται και με-
νεσα εν αυτη τα παντα καινιζει, και κατα
γενεας εις ψυχας οσιας μεταβαινουσα φιλης
Θεος και προφητας κατασκευαζει. Ουδεν γαρ
αγαπα ο Θεος, ει μη τον σοφια συνοικοντα.
Sir. XXIV, 7. 8. αναπαυσιν (εγω σοφια) εζη-
τησα και εν κληρονομια τινος αυλισθησο-
μαι. Τότε ενετειλατο μοι ο κτιστης ἁπαν-
των

των και ὁ κτισας με κατεπαυσε την σκη-
νην μ8 και ειπεν, εν Ιακωβ κατασκηνωσον
και εν Ισραηλ κατακληρονομηθητι. V. 16.
και ερριζωσα εν λαω δεδοξασμενω, εν μερι-
δι κυρι8 κληρονομιας αυτ8. — Targ.

Onk. Gen. III, 8. ושמעו ית קל מימרא דיי אלוהים מתהלך בגנתא --- ואמר (אדם)

ואתא מימר. XX, 3. ית קל מימרך שמעית
מן-קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא:

מימרא דיי אלההון ביניהון. Num. XXIII, 26.

Cf. Schoettgen Horae hebr. T. II, p. 438

— 472. Jon. Gen. 28, 10. חמשה ניסין אתעבירו

לועקרב בומן דנפק מן בירא דשבע נסא

קמא אתקצרו שעוי דיומא ושמע שימשא בלא

אשוניה מן קדם דהוה דבירא מתחמר למללא

עמיה. *Quinque miracula facta sunt Jacobo*

eo tempore, quo exiit ex Beerseba. Miracu-

lum primum: breuiiores factae sunt horae diei

et occubuit sol ante tempus suum, eo quod de-

sideraret sermo loqui cum Deo. Quod hic ab-

solute דבירא (ὁ λόγος) expressum est, exhi-

bet Targ. Hieros. דביריה *verbum eius sc. Je-*

houae.

7) Targ. Hieros. Deut. XXVI, 17. 18. ית מימרא דוי אמליכתון עליכון יומא דין למהוא לכון לאלהא: ומימרא דוי אמלויך עליכון לשמיה: לעם חביביא הויך סגולה: *Verbum Domini regem constituistis super vos hodie, ut sit vobis in Deum. Sermo vero Jehouae factus est rex super vos nomine suo, tanquam super populum dilectum; tanquam peculium.* Sir. XXIV, 11. εν πολει ηγαπημενη με (σοφια) κατεπαυσε και εν Ιερουσαλημ η εξεστια μ8.

8) Sap. X, 15. — 18. Αυτη (η σοφια) λαον οσιον και σπερμα αμεμπτον ερυσσατο εξ εθν8ς θλιβοντων. Εισηλθεν εις ψυχην θεραποντος κυρι8 και αντεση βασιλευσι φοβεροι8 εν τερασι και σημειοι8. Απεδωκεν οσίοι8 μισθον κοπων αυτων, ωδηγησεν αυτ8ς εν οδω θαυμαση και εγενετο αυτοι8 εις σκεπην ημερας και εις φλογα ασρων την νυκτα. Διεβιβασεν αυτ8ς θαλασσαν ερυθραν και διηγαγεν αυτ8ς δι υδατος πολλ8. Targ. Onk. Deut. I, 30. וי אלהכון דמדבר קדמיכון מימריה וגיח לכון ככל די עבר עמכון במצרים לעיוניכון *Jehoud Deus vester, qui verbum suum vos praecedere jubet, dimicabit pro vobis, quem-*

quemadmodum fecit in Aegypto ante oculos vestros.

9) Sap. XI, 1. Ευωδωσε (ἡ σοφία) τὰ ἐργὰ αὐτῶν ἐν χειρὶ προφητῶν ἁγίων. Διωδουσάν ἐρημον οἰκητόν καὶ ἐν ἀβάτοις ἐπηξάν σκηνάς.

10) Hebr. XII, 26. ὁ (Χριστὸς v. 24.) ἡ Φωνὴ τὴν γῆν ἐσαλεύσε τότε sc. quum lex in monte sinaitico ferretur. Cf. *Michaelis Erklärung des Briefs an die Hebräer*, edit. II. 408. Hebr. XI, 26. 27. Μειζονα πλετον ἡγησάμενος (Μωσῆς) τῶν ἐν Αἰγυπτῷ θησαυρῶν τὸν ονειδισμόν τε Χριστοῦ ἀπεβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθοποδοσίαν. Πισεὶ κατέλιπεν Αἰγυπτὸν, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τε βασιλεως· τὸν γὰρ ἀοράτον (sc. Χριστόν) ὥς ὄρων ἐκαρτέρησε. Sensus loci huius ab omnibus interpretibus male intellecti est hic: *Maluit Moses ob eam causam, quod consilia Messiae de liberandis ex servitute Israelitis sequebatur, contumelia Aegyptiorum affici, quam, si ea non sequeretur, diuitiis et opibus Aegyptiorum suffundi, dum solummodo animum in eum, qui*

qui (Messias) Israelitis inuisibilis (αορατος) adjunctus erat comes, habuit intentum. T. Jon. Deut. 1, 29. 30. לא תרחלון מנהון: מימרא דיו אלההון די מדבר קדמיכון הוא יגיה לכון ne timeatis ab illis. Sermo Jehouae Dei vestri, qui anteit vos, ipse pugnabit pro vobis, juxta omnia, quae fecit in Aegypto vobis videntibus. Targ. Jon. Ex. XVII, 16. ובנא משה מדבחה וקרא שמיח מימרא דיו דין נוסא דילי — ואמר ארום קיום מימרא דיו בכורסי יקריה דהוא במימריה יגיה קרבא בדבית עמלק וישוצי יתהון לתלתי דריא מררא דעלמא דין ומררא דמשיחא ומררא דעלמא דאתי: Aedificauit Mosés altare et vocauit nomen eius: Sermo Domini hic vexillum meum. — — Et dixit: quoniam iurauit sermo Domini per solium gloriae suae, quod ipse sermone suo praeliabitur contra Amalekitas, — perdet eos in tres generationes, — a generatione huius saeculi et ab aetate Messiae et ab aetate saeculi venturi. Cf. Schoettg. T. II. p. 459.

11) Sap. XI, 3. 4. εδιψησαν και επεκαλεσαντο σε, και εδοθη (δι σοφιας X, 21.) αυτοις εκ πετρης ακροτομυς υδωρ, και ιαμα διψης

ἐκ λίθου σκληροῦ 1 Cor. X, 1—4. 8 θελω δε
 ὑμας ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατερες
 ἡμῶν πάντες ὑπο τὴν νεφέλην ἦσαν· καὶ
 πάντες δια τῆς θαλάσσης διηλθον· καὶ
 πάντες εἰς τὸν Μωσὴν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ
 νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ πάντες
 τὸ αὐτὸ βρώμα πνευματικὸν ἐφαγον· καὶ
 πάντες τὸ αὐτὸ πομα πνευματικὸν ἐπιοον·
 ἐπιοον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολυσθῆσης πέ-
 τρας· ἡ δὲ πετρεα ἦν ὁ Χρῖστος. *Omnem hunc
 locum ad hanc judaicam opinionem composi-
 tum esse, quilibet facile videbit; cf. Wet-
 stenium ad h. l. Targ. Jes. XVI, 1.*
 יהון מסקי מסין למשיח דישל דיתקון
 על דהון במדבר טור כנשתא רציון *Aspor-
 tent dona Messiae Israelitarum, qui robustus
 erit, propterea quod iste in deserto fuit rupes
 ecclesiae Zionis. Tikkune Sohar c. 21. fol. 53, 2.*
 שכנתה הנה נח על טרר *Schechinah quieuit
 super petra; vid. totum hunc locum apud
 Schoettgenium T. II. p. 116.*

12) 1 Cor. X, 9. 10. Μὴδὲ ἐκπειραζώμεν τὸν
 Χρῖστον, καθὼς καὶ τινες αὐτῶν (Num.
 XXI.) ἐπείρασαν καὶ ὑπο τῶν ὀφείων ἀπω-

λοντο. Μηδε γογγυσετε, καθως και τινες
 αυτων εγογγυσαν και απωλοντο ὑπο τῃ ο-
 λοθρευτῃ. Lectio κυριον, quam b. Schul-
 zius receptae praefert et S. V. Griesbachius
 eodem loco habet, originem duxit ex ignoran-
 tia librarii ad hunc locum rite intelligendum
 haud bene accincti. Targ. Jon. Num. XXI, 5. 6. 7.
 והדהרו עמא בלבביהון ואשתעיואו על מימרא
 דיי ובמשה נצו למא אסיקתונא ממצרים לממת
 במדברא ארום לית לחמא ולית מיא ---
 --- בגן גרי מימרא דיי בעמא ית חיוון
 חורמנין ונכיתו ית עמא --- ואחר עמא לות
 משה ואמרו חבנא ארום הדהירנא ואשתעינא
 ביקר שכינתא דיי ועמך נצינא. *Et cogitavit*
et loquutus est populus contra verbum Jehouae
et contendit contra Mosen, dicens: quare ad-
scendere fecistis nos ex Aegypto vt moriemur
in deserto? quare non adest panis et aqua?
Propterea immisit verbum Domini in populum
serpentes regulos et momorderunt populum. Et
venit populus ad Mosen et dixit: peccauimus,
quoniam cogitauimus et loquuti sumus contra
gloriam Schechinae Jehouae et contra te con-
tendimus. Onk. et Jon. Deut. I, 26. סריבחו
 על-מימרא דיי *rebelles fuistis in sermonem*
Jehouae.

13) In vulgus notum est, etiam *Philonem* de λόγῳ suo ita statuuisse et praecepisse, ut omnes vet. Test. Θεοφανείας et Αγγελοφανείας, mundi gubernationem et hominum institutionem ad eum referret illumque sub symbolo externo columnae ignis et nubis Israelitis Arabiam transmigrantibus praesentem adfuisse putaret. Cf. *Philo's Lehrbegriff von Stahl in Eichhorni Allg. Bibl. T. IV. p. 831 sqq.*

§. 26.

De Πνεύματι Messiae.

Cum communi hominum more omnia sapienter consultoque acta et facta, quae a naturis ratione et libera agendi potestate praeditis proficiscuntur, ad πνευματικὴν quamdam a corporis mole haud impeditam iisque insitam vim referantur, nequaquam absonum fuit, quod antiquissimi jam terrarum orientalium Philosophi, rerum quippe sensibilibum pondere ac onere maiori adhuc ex parte oppressi, de πνεύματι Dei (Gen. I, 2. VI, 3.) loquerentur, quo tamen nil aliud sibi voluerunt, quam ut

efficaciam Supremi Numinis nullo sensibili impedimento coercitam describerent (Ps. 104, 30. Job. 26, 13.). Quae cum ita fuerint, haud male egerunt, vt hoc πνευμα etiam cum τῷ λογῷ, per quem omnis Supremi Numinis vis se exserere solet, communicarent illudque huic aequè proprium et commune cum Deo. attribuerent. Quare Iudaei τὸ πνευμα τῶ λογῶ vel Χριστῶ jam in creando mundo ¹⁾ suas partes trans-egisse et subsequente tempore prophetas de rebus diuinis monuisse iisque arcana Dei consilia instillasse ²⁾ pronuntiarunt. Tantum autem abest, vt hoc πνευμα Θεῶ et λογῶ in meram notionem reprimerent, vt potius emanatismi lege illud Deo et λογῷ loco tertio jungerent. Quem omnium rerum vnicum et solum fontem laudauerunt, est Deus, e quo primo actu emanauit ὁ λογος seu ἡ σοφια ³⁾; quod vtrique commune est, τὸ πνευμα, a Kabballistis nomine τῆς קַבָּלָה exornatum ⁴⁾, origine sua ad vtrumque redit, sicque ὁ λογος et τὸ πνευμα cum Deo ⁵⁾ efficiunt ἐναδα abso-

absolutissimam ⁶). Quod cum Judaei staterent, haud sinistre judicarunt, Messiam spiritu sancto omnem in modum suffusum ⁷), atque vi ac virtute eius aeterna in assequendis summis muneris sui salutaris finibus ductum iri ⁸), eiusque aetatem hac singulari nota fore conspicuam, ut το πνευμα ἁγίον se inter homines cumprimis efficax redderet ⁹).

1) Sohar edit. Sulzb. I. fol. 128. ad Gen. 49, 11.

כתיב ורוח אלוהים מרחפת על פני המים דא
רוחא דמלכא משיחא: *Scriptum est* (Gen.

I, 2.): *spiritus Dei incubabat aquis. Spiritus*

is est regis Messiae. Bereschith Rabba T. II.

p. 5. *hic* (רוח) וו רוחו של מלך המשיח

אלוהים Gen. I, 2.) *est spiritus regis Messiae.*

Cf. *Nagelii Diss. in Gen. I, 2. p. 24.*

2) 1 Petr. I, 10. 11. Περι ἧς σωτηρίας ἐξεζη-

τήσαν καὶ ἐξηρευνήσαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς

εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες· ἐρευν-

ῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλα τοῦ ἐν

αὐτοῖς πνεύμα Χριστοῦ, προμαρτυρουμένου τα

εἰς Χριστὸν παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα

δόξας.

3)

3) Sir. 24, 3. ἐγὼ (σοφία) ἀπὸ σώματος ὑψίστου
ἐξηλθὼν v. 9. πρὸ τῶν αἰώνων ἀπ' ἀρχῆς ἐκ-
τίσσε με.

4) Secundum locum Jes. XI, 2. רוח יהוה רוח
חכמה ובינה. Eschel Abraham f. 101. c. 1. not.
רוח קודשא דנפיק מאלוהים חיים שהיא בינה
spiritus sanctus a Deo procedens est בינה.

5) In arbore Kabbalistica tres priores Sefirae:
(מַחְשַׁבָּה) חֶכְמָה, et בִּינָה indivisam Su-
premi Numinis essentiam indicantes hancque
ob causam Sefirae ἀρχαὶ dictae. Cf. *Eich-
hornii Allg. Bibl.* T. 3. p. 202 sqq. *Die ge-
heime Lehre der alten Orientaler und Juden
(von Hallenberg). Rostock und Leipzig,
/ 1805. 8. p. 141.*

6) Schaare Ora edit. Mant. f. 83. דע כי זו היא
החכמה אינה נפרדת מן הבינה עולמית לפי
ששתיהן ארוכות בספירת הכתר --- ולפי
ששתי אלו הספירות מתאחדות לעולם חכמה
scias, ובינה לפי שם יה אינו משתנה לעולם
sapientiam nunquam diuelli ab intelligentia
(בינה), *propterea quod istae duae connexae*
sunt in corona. Et quia istae duae Sefirae
uni-

vnitae sunt in aeternum, sapientia sc. et intelligentia, propter nomen Jah (h. e. in essentia diuina), nulla in aeternum mutatur. Sopher Pheliah ms. fol. 7. החכמה אצלת מכתר עליון הנקרא אין והבינה מאין שהוא כתר *sapientia emanat e corona suprema, quae vocatur אין (סוף), et intelligentia (emanat) ex אין (qui est corona) et ex sapientia; haecque tria constituunt caput vnum.* Cf. Sommeri specimen Theologiae Soharicae p. 4. 5. 61.

7) Targ. Jon. Jes. 42, 1. הא עברי משיחא אהן. רוחא דקודשי עלוהי: Joh. III, 36, 8 γὰρ ἐκ μετρῶς δίδωσιν ὁ Θεὸς (Χριστῶ) τὸ πνεῦμα. Cf. Act. X, 38.

8) Ita saltem statuit auctor epistolae ad Hebraeos, e cuius sententia (IX, 14.) Jesus Christus δια πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμῶν τῷ Θεῷ atque hoc ipso modo reconciliationis opus rite perfecit. Quam ob causam de illo hoc πνεύματι αἰωνίῳ penitus circumfuso et acto etiam dici potuit, ἔνεγκεν αἰωνιον λυτῶσιν (v. 12.), neque ἑαυ-

τον

τον δοξασαντα γεννηθηναι αρχιερεα, sed a Deo vocatum et constitutum esse *ιερεα εις τον αιωνα*, qui *πασιν αιτιος σωτηριας αιωνι* exstiturus sit (V, 5. 6. 9.). Etenim & *κατα νομον εντολης σαρκικης ιερευς γεγονεν*, *αλλα κατα δυναμιν ζωης ακαταλυτ*. Μαρτυρει γαρ· *οτι συ ιερευς εις τον αιωνα κατα την ταξιν Μελχισεδεκ* (VII, 16. 17.). Nolumus plura addere, sed ex his paucis jam satis clarum fit, auctorem huius epistolae, genere ac patria haud dubie antea Judaeum Alexandrinum, sublimiori Judaeorum Christologia initiatum fuisse atque in exaranda epistola sua hanc sibi scripsisse legem, ut doctrinam de Jesu eiusque natura sublimiore officioque salutari ex illa exponeret atque exornaret, quem in finem lectores suos etiam adhortatus est, *αφεντες τον της αρχης τ* *Χριστ* *λογον επι την τελειοτητα φερεσθαι* (VI, 1.).

9) Matth. XII, 28. *ει εγω εν πνευματι Θε* *εκβαλλω τα δαιμονια*, *αρα εφθασεν εφ'* *υμας η βασιλεια τ* *Θε*.

§. 27.

De Messia corpore humano vel vere vel κατὰ

Φαντασίαν seu εν δοκησει induto.

Cum Judaeorum pars Messiam venturum communi hominum conditione haud maiorem (§. 21.), altera vero in illo genium maximae dignitatis coelestem vel ipsum λόγον Deo conjunctissimum (§. §. 22 — 24.) conspicuum fore putaret, haud aliter fieri potuit, quam ut etiam in soluenda quaestione de Messiae corpore vel vere humano vel mere opinato in transuersum tramitem excurrerent. Videlicet, quibus persuasum fuit, Messiam personam communi hominum indole superiorem et excellentiorem acturum esse, in eam se adductos cernebant sententiam, ut Messiam pari modo, ut reliqui coelites hominibus se conspicuos reddere solent¹⁾, corpore minime vere sed tantum εν δοκησει humano amictum in his terris versaturum esse existimarent²⁾. Quam opinionem haud paucos tenuisse, ex eo potest cognosci,

gnosci, quod jam Apostoli nouam Dei ecclesiam cum maxime fundatam per illam viderint turbatam et omnes in tuendam contra δοκητισμῶν errorem sanam Euangelii doctrinam vires intenderint ³).

1) Tob. XII, 19. *πασας τας ἡμέρας* (εγω Ραφαηλ) ὥπτανομην ὑμιν, και εκ εφραγον εδε επιον, αλλα ὁρασιν ὑμεις εθωρειτε; cf. *Ilgenii Geschichte Tobî's* p. 263.

2) IV Esdr. XIII, 32. *Tunc reuelabitur filius meus, quem vidisti vt virum* (כבר נשן Dan. VII, 13. h. e. assumto in speciem corpore humano), *ex medio mari ascendentem.*

3) 1 Joh. IV, 3. *παν πνευμα, ὃ μη ὁμολογει τον Ιησυν Χριστον εν σαρκι εληλυθота, εκ τῶ Θεο εκ εστ.* 11 Epist. v. 7. πολλοι πλαυοι εισηλθον εις τον κοσμον, ὁι μη ὁμολογουτες Ιησυν Χριστον ερχομενον εν σαρκι. *Persuasum mihi etiam est, Euangelisten in hunc eundem finem in Commentariis suis historicis XIX, 34. expressis verbis τῶ αἵματος και ὕδατος εκ της πλευρας Ιησου prosilientium mentionem fecisse; cf. progr. meum de Origine*

ne Euangelii Johannis Erl. 1806. p. 45. Hebr.

II, 16. ωφειλε κατα παντα τοις αδελφοις

(Χριστον) ομοιωθηναι. IV, 15. & γαρ εχομεν

αρχιερεα μη δυναμενον συμπαθησαι ταις α-

σθενειαις ημων, πεπειρασμενον δε κατα παν-

τα καθ' ομοιοτητα, χωρις αμαρτίας. Cf.

Augusti Lehrbuch der Dogmengeschichte p.

21. *Münteri Handbuch der ältesten christl.*

Dogmengeschichte T. II. p. 2. pag. 259 sqq.

§. 28.

De Messia nunquam morituro.

Quamuis Judaeorum longe maxima pars in eo fuerit, ut Messiam venturum nil nisi mere hominem ducerent, nihilominus tamen a necessitate naturae debitum soluendi, quae omnes omnino homines premit, immunem illum declararunt ¹). Habuerunt etiam, quod ita statuerent, cum veterum prophetarum oracula ne minimam mortis Messiae mentionem ullibi injiciant, omnisque negotii ab illo suscipiendi ratio talis esset, ut eum

eum perpetuo in vita mansurum esse necessario ponendum fuerit,

1) Joh. XII, 34. ἀπεκρίθη αὐτῷ (Ἰησὺς) ὁ ὄχλος· ἡμεῖς ἠγάθαμεν ἐκ τῆς νόμου, ὅτι ὁ Χριστὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Neue Schalom

1. 9. c. 5. האדם האחרון הוא המשיח כמו שאמר ירום ממה שאמנם אמרם ונבה ממלאכי השרת הוא הנצחית באיש

Homo secundus est Messias, sicut dicitur: erit supra Mosen, et vere addunt, supra angelos ministerii, erit immortalis in indiuiduo (h. e. solus inter homines). Bechai Comment. in Pen-

tat. fol. 21. c. 1. ad Gen. XI, 10. משיח בן

דור לא יהיה בו מיחה אבל הוא עתיד שיחיה

Messias dauida non moritur, sed ille erit, qui in aeternum viuet. Menorath Ham-

meor fol. 81. col. 2. משיח שעתיד ליגלות אומר

לו הק'בה שאל מה אתה מבקש ואני נותן

לך --- כיון שרואה שמשיח בן יוסף נהרג

אומר לפניך אני מקבש ממך אלא חיים:

Ad Messiam, qui reuelabitur, dicet Deus S.

B.: poscas a me, quae petere vis dabo tibi.

Cum deinde Messiam Josephidam viderit occi-

sum, respondebit ei: nihil peto a te quam vi-

tam (sc. sempiternam.).

De Messiae passione ac morte.

Nihilominus jam Jesu Apostolorumque aetate inter Judaeos fuisse uidentur, qui Messiam mortem eamque violentam aliaque mala occubiturum esse putarent ¹). Qui autem factum sit, ut in hanc sententiam adducerentur, difficile est exploratu, si hanc opinionem non ex alieno fonte emanasse nonnullorumque Judaeorum animis superfusam esse dixeris. Facile quidem est conjectu, hos Judaeos, ut Messiam in perficiendo opere suo multis magnisque impedimentis et calamitatibus vexatum iri diuinarent, mutato inde ab exilio babylonico rerum publicarum statu eiusque consiliis nulla ex parte idoneo monitos ²), aut modestiori ac saniori Essaeorum doctrina percussos esse ³), ut ita statuerent; tamen, qui factum sit, ut Messiam mortem eamque violentam subiturum esse existimarent, hoc unico modo erit explorandum et perspiciendum, ut

sumatur, illos suum de Messia dogma sicuti in aliis rebus (§. 17 — 19.) ita et in hoc capite Christologia samaritana (§. 7.) adulterasse⁴).

1) Joh. I, 29. τη επαυριον βλεπει ο Ιωαννης τον Ιησυν ερχομενον προς αυτον και λεγει ιδε ο αμνος της Θεε, ο αιρων την αμαρτιαν της κοσμου; cf. quae ad hunc locum observavit *Staeudlinus* in comment. von dem Ursprunge der Idee eines leidenden, büssenden und sterbenden Messias, insert. Biblioth. Theolog. Goetting. T. 1. p. 241. Ex eo quoque colligi posse videtur, quod locus Jes. LII, 13 sqq. in *Targum Jon.*, (quod, si vel seriore demum aetate in praesentem suam formam redactum sit, tamen antiquiores et aevo apostolico haud inferiores, ne dicam, maiores interpretationes vel lectiones synagogales continet atque ex iis, sicuti omnes reliquae paraphrases chaldaicae, conflatum est) ad Messiam expressis verbis referatur; cf etiam *Schoettg.* l. c. T. II. p. 181 sqq. *Eisenmengeri entdecktes Judenthum* T. 2. p. 757.

2) Cf. Commentat. mea de Ortu Theologiae vet. Hebr. part. 1. p. 136. not. c.

3) Quod visum est S. V. Staeudlino l. c. p. 240 sqq.

4) Potest id et hoc eoque haud leui argumento adstrui: seriores Judaeos solummodo de Messia *ben Joseph*, quem Samaritanorum *Χριστὸν* esse supra (§. 17.) demonstrauius, statuissse, quod morte caderet. *Sohar* edit. Sulzb. P. III. fol. 82. ותכליל ביה משיחא אחרא בריה

דיוסף --- ובגין דלית ביה חי ימות משיח דא

Adjungetur ei (Messiae ben David) Messias alter, filius Josephi.

Quia vero in eo non est vita (ζωὴ ἐν ἑαυτῷ Joh. V, 26. cf. supra loc. ex Menorath Hammaor §. 28.), morietur hic Messias et occidetur et in statu mortis permanebit ad tempus.

Menorath Hammaor fol. 81. col. 2. אמר

רבותינו שמלך אחר שאינונו מורע דוד יקדומו

Rabbini nostri dixerunt, quod (praeter Messiam ben David) alius rex, originem suam non ex semine

Davidis ducens, ipsum praeibit et occidetur, quem nominauerunt Messiam ben Joseph. Sche-

ne Luchoth Habberith fol. 242. col. 1. כי

לא יבוא משיח בן יוסף לצורך עצמו רק

יבוא בשביל משיח בן דוד כי הוא ימסור

נפשו

נפשו והרעה נפשו למוה ודמו וכסור על עם
*Nam Messias ben Joseph non veniet in suam
 ipsius utilitatem, sed propter Messiam ben Da-
 uid. Nam ille semet ipsum vitamque suam
 morti tradet et sanguis eius placabit populum.*

§. 30.

*De populo hebraico a Messia in libertatem
 vindicando.*

Quibus praestructis nunc progredien-
 dum erit ad varias muneris partes Mes-
 siae a Judaeis Jesu Apostolisque aequa-
 libus injunctas, inter quas primo loco
 eas habebant, ut Messias illos, decusso im-
 perii romani turpi jugo, in libertatem
 pristinam vindicaturus ¹⁾ omnesque ex-
 sules in patriam reducturus sit ²⁾. Quod
 insigne et salutare opus cum animo re-
 putarent, illum honorifico τὸ σωτηρος ³⁾
 nomine exornare atque ab eo τὴν λυτρω-
 σιν vel σωτηρίαν populi repetere solebant ⁴⁾.

1) Luc. 1, 67 — 71. Καὶ Ζαχαρίας προεφητεύ-
 σε λέγων· εὐλογητός ὁ Θεὸς τὸ Ἰσραὴλ· ὅτι

ἐπεσκεψάτο καὶ ἐποίησεν λυτρώσιν τῷ λαῷ
αὐτῶ καὶ ἐγείρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν τῷ
οίκῳ Δαβὶδ τῶ παιδὸς αὐτῶ, καθὼς ἐλα-
λήσε δια στόματος τῶν ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶ-
νος, προφητῶν αὐτῶ, σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν
ἡμῶν καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισθύντων
ἡμᾶς. Luc. II, 38. καὶ αὕτη (Ἀννα) ἐλα-
λεῖ περὶ αὐτῶ (Ἰησῶ) πᾶσι τοῖς προσδεχο-
μένοις λυτρώσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ. Luc. XXIV,
21. ἡμεῖς δὲ ἠλπιζομέν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ μελ-
λὼν λυτρώσθαι τὸν Ἰσραὴλ. Act. I, 6. οἱ
(Ἀποστόλοι) μὲν ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες·
Κυρίε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθίστανεις
τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; 4 Esdr. XII, 34.
Nam (Messias) residuum populum meum li-
berabit. Cf. supra §. 8.

- 2) 4 Esdr. ^{XIV} 12. 13. 39. 40. Et post hanc vidi
ipsum hominem (Messiam) descendentem de
monte et vocantem ad se multitudinem aliam
pacificam; et accedebat ad eum vultus homi-
num multorum quorundam gaudentium. — Et
quoniam vidisti eum colligentem ad se aliam
multitudinem pacificam, hae sunt septem tri-
bus, quae captivae factae sunt de terra sua
in diebus Oseae regis, quem captivum duxit

Salmanasar rex Assyriorum, et transtulit eas trans flumen et translati sunt in terram aliam.

5) Cf. supra §. 9. pag. 30.

5) Id quod est in causa, cur verbum *σωθῆναι* in dialectum N. T. tam multis in rebus ad Christologiam judaicam conformatam eique accommodatam, significatione: *in numerum assecularum Jesu adscisci* (Marc. X, 26.) receptum fuerit.

§. 31.

De sacris. moribusque a Messia purgandis.

Jam veteres prophetae dulci spe tenebantur, fore ut Messias cultum sacrum in pristinam suam solemnitatem ac integritatem restitueret et emendaret, coetum Jehouae accessione multorum gentilium augeret, atque populo meliorem et sanctiorem animum studiumque religionis feruidius ac perenne informaret moresque deprauatos castigaret et purgaret; atque etiamnum Jesu Apostolorumque aetate pios Israelitas ab hac expectatione pependisse

disse satis constat.¹⁾ Accedit, quod Messiam alterum Mosen et eum futurum esse putarent, penes quem, antiquitatis quippe institutis maiorem²⁾, non solum potestas sit legum abrogandarum vel innovandarum, sed qui etiam hoc suo jure bene vsurus et populo multas novas leges scripturus sit⁴⁾.

1) Luc. I, 73. 74. 75 *τὸ δέναι ἡμῖν, ἀφοβῶς, ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ρυθέντας, λατρεῦειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσυνῇ ἐνώπιον αὐτοῦ, πᾶσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.* II, 29 — 32. *Νυνὲν ἀπολύεις τὸν δούλον σου, δεσπότη, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριον σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν φῶς εἰς ἀποκαλύψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαῶν σου Ἰσραὴλ.*

Id quod his verbis declaratur, etiam gentiles, religionem Jehouae amplexos, in societatem regni messiani adductum iri, tamen ad paucos sapientiores pertinuisse videtur; nam vulgi inhumanitas et malevolentia erga externos tanta fuit, ut in odium generis humani abiret. Cf. Tacit. H. V, 4. Diod. S. II, 524. WS. Iis ta-

men accensendus est auctor libri Mikraë Kodesch, qui fol. 108. col. 1. egregie ita scribit:
 עיקר ביאת המשיח הוא כדי שכל העמים יכלו
 יקראו בשם יהוה ויעבדוהו שכם אחד כי אינו
 חפץ הם יתברו במות הרשע אם ליעצו וללמדו
 שישוב אליו ויעבדוהו כי הכל מעשה ידיו:

*Caput et summa rei in aduentu Messiae in eo
 continetur, quod omnes omnino populi adorent
 Jehouam illumque colant vnanimiter; nam Je-
 houah nullam voluptatem capit ex morte im-
 probi, sed consiliis suis eum vult edocere, vt se
 ad illum conuertat; nam omnes sunt opus ma-
 nuum eius.*

2) Marc. II, 28. ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.

3) Midrasch Schir Hasschirim ad II, 13. אמר
 ר' חייא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא
 לעולם - - - והתורה חוזרת לחרושה
 ומתחדשת לישואל. *Dixit R. Chijah: refe-
 rendum est hoc ad dies Messiae. Res magna
 ventura est mundo, --- lex conuertetur ad no-
 uitatem et renouabitur Israeli.* Jalkut Schimu-
 ni in Jes. fol. 46. col. 1. וה'קבה יושב ודרש
 Deus תורה חדשה שעתיד ליוחן על ידי משיח
 S.

S. B. sedebit praedicans nouam legem, quam daturus est per Messiam. Emeck Hammelech

fol. 196. col. 1. ad Jes. XII, 3. אין מים אלא

תורה ואין מעיני הישועה אלא תורתו של

משיח הם הרוין שכסה אותם עתיק יומיא וגור

עליהם שלא יתגלו עד בואת הגאול: *Aquae*

nil aliud sunt quam lex, et aquae salutis nil

aliud quam lex Messiae; sunt autem arcana

illa, quae antiquus dierum (Dan. XII, 15.) ob-

textit et occlusit, ne reuelentur usque ad ad-

uentum saluatoris. Eph. I, 9. γνωρισας ἡμιν

το μυστηριον τῆς θεληματος αὐτοῦ κατὰ την

εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ, εἰς

οἰκονομίαν τῆς πληρωματος τῶν καιρῶν. Rom.

XVI, 25. κατὰ ἀποκαλύψιν μυστηρίῳ, χρό-

νοῖς αἰωνίοις σεσιγημένῳ, φανερωθέντος δε

νυν. Matth. XIII, 11. ὑμῖν δεδοται γινῶναι

τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

§. 32.

De tollendis per Messiam peccatorum poenis.

Cum Judaei omnem salutem arcanis Dei consiliis sibi destinatam ab aduentu Messiae repetere solerent, haud abs re fuit,

fuit, quod aevo messiano, conciliata ipsis Dei gratia, ἀφεσιν των ἀμαρτιων impetraturos esse se jactarent¹). Videlicet jam inde ab exilio babylonico se in eo esse stuebant ac judicabant, vt Deo ob peccata populi per longum tempus prae fracta mente commissa poenas dent ac persoluant justissimas; quam ob rem quouis tempore, quo rerum suarum status in melius se mutare coeperit, sibi contigisse visi sunt, vt in gratiam et amicitiam cum Deo redirent²). Hinc eo magis, aduentante Messia cumque eo της χρηστοτητος και φιλανθρωπιας Θεου επιφαινομενης³), fore sperabant, vt Deum penitus sibi placatum ac semper propitium haberent. Quae cum ita sint, facile est perspectu, eos eam, quam Messiae acceptam relaturi sint, ἀφεσιν ἀμαρτιων, ad ἀμαρτηματα προγεγονοτα⁴) retulisse atque illius causam solummodo in Deo eiusque libera gratia, neque vero in Messiae passione ac morte quaesiuisse, quod jam ideo in eos non cadere potuit, quan-

quandoquidem longe plurimis de Messia passuro et morituro nil constiterit.

1) Matth. I, 21. αὐτός (ὁ Χριστός) σώσει τὸν λαὸν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Luc. I, 76. 77. σὺ, παιδίον, προπορεύσῃ πρὸ προσώπου κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδὸς αὐτοῦ, τὸ δεῖν αὐτῷ γνωστὴν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφεσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

2) Debellatis olim Syrorum copiis, laudauerunt *Iudam Maccabaeum* ceu ἀποσρεψάντα ὄργην ἀπὸ Ἰσραὴλ 1 Macc. III, 8. vel τρεψάντα τὴν ὄργην τῷ Κυρίῳ εἰς ἐλεον 2 Macc. VIII, 5. et, diuicto *Nicanore*, εὐλογούντες ἦσαν καὶ ἐξομολογούμενοι τῷ Κυρίῳ, ἀρχὴν ἐλεος ταξάντος αὐτοῖς, καὶ τὸν ἐλεημονὰ Κυρίου ἡξίαν, εἰς τέλος καταλλαγῆναι τοῖς αὐτοῖς δόλοισιν v. 27. 29. cf. 2 Macc. VII, 38. et *Daniel aus dem Hebräisch-Aramaischen übersetzt von L. Bertholdt* T. 2. p. 617.

3) Tit. 3, 4.

4) Rom. III, 25.

De miraculis a Messia patrands.

Dum Judaei Messiam, si vel longe plurimi inter eos illum natura sua communi hominum indole haud superiorem habuerint, tamen praeter omnem naturalem ordinem in perficiendo opere suo a Deo adjutum iri putabant, facile iis persuasum esse potuit, aetatem eius non solum futuram esse insignem multis ac magnis portentis in rerum natura conspiciendis¹⁾, sed etiam Messiam ipsum talem se praestiturum, qui mire factorum laude quam maxime floreret²⁾.

1) Sohar part. II. fol. 8. Amst. אמר ר' שמעון לרבי אליעזר בריה אליעזר בזמנא דיחער מלכא משיחא כמה אתין ונסין אחרונין יחערר בעלמא. *Dixit R. Schimeon ad R. Elieser filium suum: Elieser! tempore, quo reuelabitur rex Messias, quot signa et miracula alia conspicienda se dabunt in mundo! 4 Esdr. XIII, 50. et tunc ostendet eis multa plurima portenta. Cf. supra §. 13. nott. 17. et 18. Originem huius opinionis repetendam esse e locis Jes. XXXV, 5. 6. et LXI, 1., recte obserua-*
uit

uit S. V. *Rosenmüller* in schol. ad b. *Sei-
leri* librum posthumum: *Ueber die Beschaf-
fenheit, Zwecke und Wirkungen der bewun-
dernswürdigen Thaten Jesu und seiner Apostel.*
Lips. 1810. 8. pag. 21 sq. Nam istos locos
Theologi Judaeorum ad Messiam aeuumque
Messianum retulerunt.

2) Joh. VII, 31. πολλοι εκ τῶ οχλῶ ἐπιστευσαν
εἰς αὐτον καὶ ἐλεγον· ὅτι ὁ Χριστος ὅταν
ἐλθῇ, μὴτι πλεοναὶ σημεῖα τῶτων ποιήσει,
ὧν ἔτος ἐποίησεν; Matth. XII, 22 — 24. προσ-
ῆνεχθῇ αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ
κωφός· καὶ ἐθεραπευσεν αὐτον, ὥς τὸν
τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν·
καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ οχλοὶ καὶ ἐλεγον·
μὴτι ἔτος ἐστὶν ὁ υἱὸς Δαβὶδ; οἱ δὲ Φαρι-
σαιοὶ ἀκέσσαντες εἶπον· ἔτος οὐκ ἐκβάλλει
τὰ δαιμονία, εἰ μὴ ἐν τῷ βεελζεβουλ, ἀρ-
χόντι τῶν δαιμονίων. Luc. VI, 19, καὶ πᾶς
ὁ οχλὸς ἐζητεῖ ἀπτεῖσθαι αὐτῶ, ὅτι δυνα-
μις παρ' αὐτῶ ἐξηρχετο καὶ ἰατο πάντας.
Cf. Marc. V, 30. VI, 56. Ph. Fr. *Poeschel*
über den genauen Zusammenhang der messia-
nischen Zeitbegriffe mit den Wundergeschich-
ten und positiven Lehren des N. Test. in Au-

*gusti theol. Monatsschrift für das Jahr 1802:
fasc. 7. p. 3 sqq.*

§. 34.

De descensu Messiae ad inferos.

Quum Judaei salutem per Messiam adferendam ex benigno Dei consilio ad omnes Abrahamidas pertinere nulli dubitauerint, ab eo tempore, quo dogmate de noua alia post resurrectionem corporum futura vita aliunde accepto ¹⁾ doctrinarum suarum formulam auctam videbant, haud a se impetrare potuerunt, vt innumeros per longam tot saeculorum seriem jam vita defunctos et ad orcum missos ea potiunda excluderent; quam ob causam in eam se adduci passi sunt sententiam, vt crederent, Abrahamidas vita jam defunctos, elucescente aetate messiana, ad lucem esse redituros ²⁾. Quem in finem Messiae esse ducebant, vt ille, eximia quippe, qua polleret, dignitate, qui orcum aperiat, bene idoneus atque
haud

haud impar ³⁾, ad inferos descenderet ⁴⁾ omniumque Israelitarum animas, exceptis paucis ⁵⁾, ex iis liberaret et in hunc orbem terrestrem reduceret ⁶⁾. Quamuis autem Messias hoc beneficium solos in Israelitas orco inclusos collaturus sit, olim tamen tempore Noachi fuere, qui haud sua culpa quin potius a geniorum coelestium prava progenie decepti et seducti ⁷⁾ improbitatis poenas sibi contraherent, quibus praeconio suo percussis et in melius mutatis hanc singularem ob causum gratiam diuinam annuntiaturus sit ⁸⁾.

1) *Flügge's Geschichte des Glaubens an Unsterblichkeit etc.* T. 1. p. 201 sqq.

2) Vid. Dan. XII, 13. et quae observauimus ad h. l. Jalkut Schimoni in Jes. fol. 42. col. 3. n. 269. לעולם הבא הק'בה מציל את ישראל *in saeculo futuro liberabit Deus S. B. Israelitas ex infero ob meritum circumcisionis.* In libro quodam Jeremiae apocrypho, testibus Justino (Dial. c. Tryph. ed. Col. p. 298.) et Irenaeo (adu. haer. 4, 39.) haec-

haecce legebantur: ἐμνησθή δε κυριος ὁ Θεος ἅγιος Ἰσραηλ των νεκρων αὐτῶ των κεκοιμημενων εἰς γην χωματος, και κατεβη προς αὐτῶς ευαγγελισασθαι αυτοις το σωτηριον αὐτῶ.

3) Apoc. 1, 18. εχω τας κλεις τῶ ἀδῶ και τῶ θανατῶ, cf. *Eichhornii* Comment. ad h. l.

4) Eph. IV, 8. 9. Διο λεγει· Αναβας εἰς ὕψος, ηχμαλωτευσεν αιχμαλωσιαν και εδωκε δοματα τοις ανθρωποις· το δε ανεβη, τι εστιν εἰ μη ὅτι και κατεβη πρωτον εἰς κατωτερα μερη της γης.

5) *Mischna* Tr. Sanhedrin c. XI. 1. 2. edit. Sur. part. IV. pg. 259 sq. כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא : ואלו ישראלים שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים אין תורה מן השמים ואפיקרום : ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים : אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו : ג' מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא ג' מלכים ירבעם אחאב ומנשה ד' הדיוטות בלעם ; *omnes Israelitae participes erunt*

erunt saeculi futuri. Hi tamen ex Israelitis saeculi futuri exsortes erunt: qui negat, esse resurrectionem mortuorum (Sadducaei?), legem esse de coelo, et Epicuraeus. R. Akiba dicit: is quoque, qui libros extraneos legit; Aba Schaul: is etiam qui nomen (יהוה) suis literis pronuntiat. Tres reges et quatuor idiotae saeculi futuri exsortes erunt; tres reges: Jerobeamus, Achabus, Manasses. Quatuor idiotae: Bileamus, Doeg et Achitophel.

6) Bereschith Rabba ad Gen. 24, 67. אמר ר' יושוע בן לוי אולית עם קפור מלאכא ער דאתיתי בתרעי גיהנם מיר שררית קפור למשא גיהנם מרישיה ער סופיה ולא הוה ליה שעתא פנייא למשא דבהחיא עידנא קטלו לר' שמעון בן גמליאל ובעינא למיזל ולא יכולית ובהר כן אולית עם קפור מלאכא ואזל עמי משיח בן דור ער דאתיתי בתרעי גיהנם כר חון אסיריא דגיהנם נהוריה דמשיחא שרר לקבליה אמרין דין ופקיננא מן הרין חשיכא שנאמר מיר שאול אפרם ממות אגאלם וכרין ישעיהו אומר ופדוי יהוה ישובון ובאו ציון ואין *Dixit R. Josua Ben Leui: iui cum angelo Kippod, usque quo perueni ad portas inferni statimque misi*

angelum Kippod, ut mensuraret Gehennam a capite usque ad finem; non fuit autem ei hora vacans ad mensurandum, quia tunc occiderunt R. Simeonem filium Gamalielis, et volui ire et non potui. Post haec autem iui cum angelo Kippod, et iuit mecum Messias filius Davidis, usque quo perueni ad portas inferni. Cum autem viderint vincti, qui sunt in Gehenna, lucem Messiae, fuerunt laetantes ad recipiendum eum, dicentes: iste educet nos de hac obscuritate, sicut dictum est (Hos. XIII, 14.) de inferno redimam eos, de morte liberabo eos. Et sic dicit Jesaias (XXXV, 10.): redempti Jehouae redibunt et intrabunt Sion. Non est autem Sion dictum hic nil nisi Paradisus. Bereschith Rabba ad Gen. XLIV, 8.

ההוא רשום נגילה ונשמחה בכ אימתי
כשיעלו הגליות מגיהנם והשכינה בראשם
שנאמר ויעבר מלכם לפניהם ויהיה בראשם

Hoc est, quod scriptum est (Cant. I, 4.): exultabimus et laetabimur in te. Quando? quando adscendent captiui ex inferno et Schechinah in capite eorum, sicut dictum est (Mich. 2, 13.): et progredietur rex eorum ante eos et Iehoua in capite illorum. Emeck Hammelech fol. 138.

col. 4. בן דוד יעבור שם להצילם
Filius Davidis

uidis transgredietur illam (Gehennam) liberaturus illos. Cf. Eisenmenger T. II. p. 361 sqq.

7) *Liber Enoch* in Fabricii Cod. Pseudep. vet. Test. T. 1. 187 — 195. coll. S. V. Vogel *Comment. über 1 Petr. III, 18. 19. in Gableri Journal für theol. Literatur* T. V. p. 321 sqq.

8) 1 Petr. III, 18. 19. ὅτι καὶ Χριστὸς ἀπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ἐπαθε, — θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορεύεσθαι ἐκηρύττει, ἀπειθήσασι ποτε· ὅτι ἀπαξ ἐξεδέχετο ἢ τῇ Θεῷ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νωε. Cf. Pottii exc. III, ad epistoll. catholl. Vol. II, edit. 2. p. 329 sqq. Schmidt über 1 Petr. III, 19. 20. in der Bibl. für Kritik etc. T. 1. p. 301 sqq. Gabler über 1 Petr. III, 18. 19. in eiusdem Journal für theol. Lit. T. 5. p. 417 sqq. Tantum autem abest, ut putauerint, has animas aeque ac animas Israelitarum, duce Messia, in orbem terrestrem redituras et in societatem regni messiani venturas esse, ut potius nil nisi de liberandis iis ab inferni poenis, ut ad vniuersalem vsque mortuorum resurrectionem (§. 41.) in orco meliori ac laetiori uti possint conditione, cogitasse certum sit. Nam
in

in *Mischnah* tr. Sanhedrin c. XI, 3. edit. Su-
renh. T. IV. p. 266. *generatio diluuii* (דור
(המבול) in numero earum generationum habe-
tur, quae felicitatis regni messiani non fient
participes.

§. 35.

De resurrectione prima seu justorum.

Liberatis ergo per Messiam ex orco
Israelitarum animabus, corpora, quibus
antea indutae fuerant, in meliorem sta-
tum reficta ¹⁾ vbicumque terrarum ²⁾ e
sepulcris vel aliis latibulis, canentibus
tubis ³⁾, prodibunt ⁴⁾ iisque denuo jun-
gentur. Quae resurrectio, cum praeclu-
sis omnibus reliquis vita defunctis ⁵⁾, so-
lum ad Israelitas pertinebit et adhuc aliam
post se habebit (§. 41.), nominatur ἡ ἀνα-
στασις των δικαίων ⁶⁾ et ἀναστασις ἡ πρώτη ⁷⁾.

1) Sohar part. 1. edit. Sulz. fol. 81. Amstel. f. 134.

לעתיד לבא הק' בה מחיה את המתים וינער
אותם מעפרם שלא יהיו בנין עפר כמות שהיו
בתחלה שנבראו מעפר ממש דבר שאינו
מרקיים

מתקיים ובאותה שעה יתנערו מעפר מאותו
הבנין ויעמדו בבנין מקוים להיות להם קיומא
*Saeculo futuro Deus S. B. viuicabit mortuos
et excitabit eos e puluere suo, ita vt non am-
plius futuri sint structurae puluereae, sicut fue-
runt antea, creati ex puluere, re penitus non
durabili. Hac vero hora excitabuntur ex pul-
uere, e quo sunt structurae, vt subsistant ceu
structurae firmae sibi que sint duratio. Cf. 1
Cor. XV, 52 sqq.*

- 2) IV Esdr. II, 10. 13. 15. 16. 30. 31. *Haec di-
cit Dominus ad Esdram: nuncia populo meo,
quoniam dabo eis regnum Jerusalem, quod da-
turus eram Israel. — Jam paratum est vobis
regnum: vigilate! Mater amplectere filios tuos,
educa illos cum laetitia. Et resuscitabo mor-
tuos de locis suis et de monumentis educam
illos, quoniam cognoui nomen meum in Israel.
Iucundare mater cum filiis tuis, quia ego te
eripiam, dicit Dominus. Filios tuos dormien-
tes memorare, quoniam ego eos educam de late-
ribus terrae et misericordiam cum illis faciam.
Seiler über die Beschaffenheit, Zwecke und
Wirkungen der bewundernswürdigen Thaten Je-
su p. 23.*

3) 1 Cor. XV, 51. 52. Πάντες μὲν & μὴ κοιμηθήσομεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησομεθα, ἐν ἁτομῶ, ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σαλπύγγι. σαλπύσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται. 1 Thess. IV, 16. ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελευσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλων καὶ ἐν σαλπύγγι Θεὸς καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον. IV Esdr. VI, 24. 25. *Et tuba canet cum sono; quam cum omnes audierunt, subito expavescent. Et erit, omnis qui derelictus fuerit ex omnibus istis, quibus praedixi tibi, ipse salvabitur et videbit salutare meum et finem saeculi vestri. Et videbunt (in lucem adduci a me, Arab.), qui recepti sunt homines, qui mortem non gustauerunt a natiuitate sua, et mutabitur cor inhabitantium et conuertetur in sensum alium. Cf. Soh. I, 56, 5. et Eisenmenger P. II. p. 929.*

4) Videsis Dan. XII, 2. et scholion nostrum ad h. l. Sohar Part. 1. fol. 77. ed. Sulz. ad Gen. 24, 2. במה שאמר עברו עברו של יהוה זקן ביתו הקרוב לעבודתו ומאי איהו זה מטטרון כד דאמרן דאיהו עתיד לימות לגוף בבתי קברי *Cum dicitur seruus eius, intelligitur seruus Jehouae, senior domus eius, paratus ad ministerium*

rium eius. Quis vero ille est? Metatron est, sicuti diximus, qui corpora in sepulcris pulchriora redditurus est. Midrasch Miachle fol. 67. col. 5. שבעה דברים נבראו קודם לברואתו של עולם ואלו הן כסא הכבוד שנאמר כסאך מאז מעולם אתה: ומלך המשיח שנאמר יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו ויתברכו בו כל גוים ואשרוהו: ולמה נקרא שמו ינון שהוא עתיד לינון ליושני עפר: *Septem res creatae sunt ante mundum conditum, videlicet thronus gloriae, sicut dictum est (Ps. 95, 2.): firmus est thronus tuus, ab aeterno tu es. Deinceps Messias, sicut dictum est (Ps. 72, 17.): nomen eius erit in perpetuum, quamdiu sol permanebit, excitabitur, et per illum benedicentur omnes gentes, beatum illum praedicantes. Cur autem nomen eius dicitur ינון? eo quod olim dormientes in pulvere excitaturus sit. 1 Cor. XV, 22. 23. ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, ἔτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ ταγματι· ἀπαρχὴ Χριστός, ἐπειτὰ οἱ τῶ Χριστῷ ἐν τῇ παρῴστια αὐτοῦ. εἴτω (sc. post mille annos) τὸ τέλος, quod cum altera resurrectione (§. 41.) conjunctum erit. 1 Thess. IV, 16. οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ*

αναστησονται πρῶτον. Facile est perspectu; Apostolos ad Christianos jam vita defunctos (νεκρῶς ἐν Χριστῷ) retulisse, quod Judaei suam rationem secuti ad se vel Abrahami posteros traxerunt. Sole igitur lucidius est, de duabus resurrectionibus Theologos judaicos praecepisse et ita statuuisse, vt *prima* resurrectione cum aduentu Messiae conjuncta Israelitae, *secunda* autem resurrectione post regnum millenarium futura (§. 38. 41.) reliqui homines in lucem redituri sint; id quod etiam Paulus in mente habuit, cum scripsit: ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ ταγματι; cf. loc. Johanneum proxime subsequentem.

5) Apoc. XX; 4. 5. καὶ ἐξήσαν καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνεζήσαν, ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. αὕτη ἡ ἀναστασις ἡ πρώτη.

6) Luc. XIV, 14.; δικαίως (δικίως) esse Israelitas, patet ex Sap. XVIII, 7. II, 12. coll. v. 13. 16. Quia Judaei haud raro etiam τῶν ἁγίων (ἁγίως) nomine ornantur (Deut. 33, 3. Ps. 34, 10. Ex. 19, 6. Cant. tr. puerr v. 11. 3 Esdr. VIII, 70. Dan. VII, 18. ad quem locum con-

con-

conferas observationem meam T. II. p. 468.); haec *αναστασις των δικαιων* in *Justini Dialogo* c. Tryph., *Theologia judaica* abunde tincto, appellatur ἡ ἁγία *αναστασις* h. e. *αναστασις των ἁγιων*, p. 330. edit. Jeb. Huc etiam referri possit loc. Act. XXIV, 15., quo Paulus de *αναστασει δικαιων και αδικων* loquitur, et οἱ *αδικοι* gentiles (1 Cor. VI, 1.) esse possunt.

7) Apoc. XX, 6. — Hinc facile perspicitur, quid Hymenaeus et Philetus sibi voluerint asserentes: *την αναστασιν ηδη γεγονεναι* (11 Tim. II, 18.). Videlicet jam primum Christi aduentum cum illa (*αναστασει πρωτη*) fuisse conjunctum putarunt, ex qua opinione etiam illa mythica narratio, quae Matth. 27, 52. 53. legitur, originem suam duxisse videtur.

§. 25.

De diabolo omnibusque cacodaemonibus ad mille annos in tartarum dejiciendis.

Ne autem dilecti Dei vel superstitēs vel per Messiam iterum in lucem reducti in fruenda summa felicitate se vnquam turbatos videant, remouenda erit princeps

ac

ac sola omnium malorum causa. Quem videlicet ex longo jam tempore ceu Θεον τῶ αἰῶνος τῶτῶ vel ἀρχόντα τῶ κόσμῶ τῶτῶ¹⁾ per ministros suos, κακοδαίμονας, homines ad idololatriam seducentem²⁾; Judaei metuerunt, Satanam vel diabolum nunc vinculis obstrictum ad mille annos in tartarum dejectum³⁾ eiusque tyrannidem destructum iri⁴⁾ haud inepte praesagiebant. Similiter quoque et eos angelos, quorum quippe fuit, vt singulis terrae populis praeessent⁵⁾, munere suo ejectum iri⁶⁾ contenderunt. Quibus omnibus factis, futurum esse asseruerunt, vt ipse Deus imperium in vniuersum mundum capesseret⁷⁾ saeculumque futurum non amplius angelis subjiceretur⁸⁾.

1) 11 Cor. IV, 4. ἐν οἷς (ἀπολλυμένοις) ὁ Θεὸς τῶ αἰῶνος τῶτῶ ἐτυφλώσῃ τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. Joh. XIV, 30. ἐρχεται ὁ τῶ κόσμῶ τῶτῶ ἀρχὼν. Apud Targumistas et Rabbinos occurrit sub nomine שָׂמַאֵל Samaël. Elleh Haddebbarim rabba fol. 302. 2. שְׁמַאֵל הַדֵּבְבָרִים

כל השטנים הוא: *Angelus Samaël improbus*

est Princeps omnium Satanarum. R. Mena-

chem Comment. in Gen. fol. 141. col. 1. אמר

סמאל לפני הק' בה רבונו של עולם על - כל -

אמות העולם גתת לי רשות ועל ישראל אי

: *Dixit Samael ad Jeho-*

uam: Domine mundi, super omnes mundi gen-

tes dominium mihi dedisti, sed super Israelitas

non dedisti mihi dominium. Vajikra rabba fol.

אמר ר' יוחנן בשעה שעמדו 151. col. 1.

ישראל על - הר סיני ואמרו כל אשר דבר יי

נעשה ונשמע באותה שעה קרא הק' בה למלאך

המות ואמר לו א"ע שעשיתי אותך קוזמוקרטור

: *Dixit* על הברית אין לך עסק באומה:

R. Jochanan: ea hora, qua steterunt Israelitae

juxta montem Sinai et dixerunt (Ex. 24. 7.):

omnia, quae loquutus est Jehouah, perficiamus

et dicto audientes erimus, hac ipsa hora Jeho-

uah vocavit angelum mortis et dixit ad eum:

Feci quidem te κοσμοκράτορα, at uero cum

populo foederis negotium nulla in re tibi est.

Adde locum, quem *Ligtfoot* in Horr. hebr.

ex Bemidbar rabba fol. 277. 4. p. 1088. ex-

scripsit.

2) 1 Cor. X, 20. ἃ θυεῖ τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θυεῖ, καὶ ὁ Θεὸς ὁ θελῶν δεῦμας κοινωνεῖ τῶν δαιμονίων γινεσθαι. Qua in sententia etiam omnes ueteris ecclesiae christianae doctores fuisse constat; *Müncheneri Dogmengeschichte* T. 2. ed. 2. p. 36 sqq.

3) Apoc. XX, 2. 3. ἐκρατήσῃ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐστιν διαβόλος καὶ σατανᾶς, καὶ ἐδήσεν αὐτὸν χιλίᾳ ἐτη. Καὶ ἐβάλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀβυσσὸν καὶ ἐκλείσεν αὐτὸν καὶ ἐσφραγίσεν ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἐτι, ἀχρὶ τελεσθῇ τὰ χιλίᾳ ἐτη. 1 Cor. II, 6 — 8. σοφίαν λαλῶμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ ὁ τὸ αἰῶνος τὸ αἰῶνος, ὃς τῶν ἀρχόντων τὸ αἰῶνος τὸ αἰῶνος τῶν καταργημένων· ἀλλὰ λαλῶμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ· ἣν ὁ οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τὸ αἰῶνος τὸ αἰῶνος ἐγνώκεν· εἰ γὰρ ἐγνώσαν, οὐκ ἂν τὸν Κυρίον τῆς δόξης ἐταυρώσαν. Qua in re, Judaeos nimirum, instigantibus et impellentibus daemonibus, Jesum morte adfecisse, Paulus etiam Johannem secum consentientem (XIII, 27.) habet. Pari modo et inter Graecos olim sophistas daemonibus actos fuisse, ut Socra-

cratem ad supplicium darent, et paganos adhuc
 agi, vt Christianos persequerentur, veteres ec-
 clesiae patres docuerunt; cf. *Justinī* Apol. maj.
 p. 46. 47. min. p. 94. Pesikta in Jalkut Schi-
 moni II. fol. 56, 3. *Dixit Satanas ad Deum*
S. B.: Domine totius mundi, lux illa, quam
sub throno gloriae tuae recondisti, ad quem-
nam spectat? Respondit Deus: ad eum, qui
te repressurus et ignominia adfecturus est. Re-
gessit Satanas: Domine, ostende mihi illum.
Respondit Deus: veni et vide illum. Quum
vero Satanas illum conspiceret, exterritus est
et in faciem suam cecidit, dicens: sane hic est
Messias, qui me et omnes gentiles in infernum
praecipitaturus est.

4) 1 Joh. III, 8. εἰς τὸ ἐφανερωθῆ ὁ υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

5) Vers. Alex. Deut. 32, 8. ὅτε διεμερίζεν ὁ
 ὑψίστος ἐθνη, ἐσησεν ὁρίαι ἐθνῶν κατὰ ἀριθ-
 μὸν ἀγγέλων Θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίῃ
 λαοῦ αὐτοῦ Ἰακώβ; cf. Dan. X, 13. et quae
 ad hunc locum annotauimus. Primitus igitur
 hi praefecti et rectores populorum ethnicorum
 ex numero fuerunt bonorum angelorum; sed
 jam Jesu Apostolorumque aetate Judaei eo pro-
 gressi

gressi erant, vt illos malis geniis accenserent
atque summo diaboli imperio subjicerent. Nam
οι αρχοντες τῶ αἰῶνος τούτου, de quibus Pau-
lus loco supra laudato loquitur, non alii sunt,
quum hi angeli populis non - israeliticis prae-

positi. Eph. VI, 10 — 12. ἐνδυναμῶμεθα ἐν
κυρίῳ, πρὸς τὸ δυνάσθαι ὑμᾶς σῆναι πρὸς
τὰς μεθόδους τῆ διαβολῆς. Ὅτι οὐκ εἰν
ἡμῖν ἡ παλὴ πρὸς αἷμα καὶ σὰρκα, ἀλλὰ
πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς
τῆς κοσμοκρατορίας τῆ σκοτῆς τῆ αἰῶνος τού-
του, πρὸς τὰ πνευματικά της πονηρίας ἐν
τοῖς ἐπεδρανίοις. Tuf Haaretz fol. 19. c. 3.

דע שהבעים שרים כל אומה ואומה נכל
לחלקן שר אחד מהבעים הם חת רשות
למס scias, esse septuaginta principes atque
unicuique populo unum principem ex his se-
ptuaginta contigisse. Sunt autem sub potesta-
te Samaelis.

6) 1 Cor. XV, 24. ὅταν (Χρῖστος) καταργήσῃ
πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δυνάμιν.

7) Apoc. XI, 15. 17. ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι
ἐν τῷ θρανῷ λέγεσαι· ἐγένοντο αἱ βασιλειαὶ

τε κοσμος τε Κυρις ἡμων και τε Χριστς αυτε
 εις τας αιωνας των αιωνων. Και οι εικοσι
 και τεσσαρες πρεσβυτεροι λεγοντες· ευχαρι-
 σουμεν σοι, Κυριε ο Θεος, οτι ειληφας την
 δυναμιν σε την μεγαλην και εβασιλευσας.
 Cf. *Langium* ad h. l.

8) Hebr. II, 5. ε γαρ αγγελοις ὑπεταξε την
 οικουμενην την μελλουσαν.

§. 37.

De βασιλείᾳ των θρανων.

Euerso autem diaboli regno, omnes
 Israelitae, quos vlla tulit aetas, in con-
 junctissimam coibunt societatem, et con-
 detur ἡ βασιλεία των θρανων ¹⁾, quae ²⁾ etiam
 ἡ βασιλεία τε Θεο ³⁾ et τε Χριστ ⁴⁾ vel ab-
 solute ἡ βασιλεία ⁵⁾ dicitur. Quemadmo-
 dum autem Judaei in multis aliis rebus De-
 terminismi legibus se obstringi passi sunt,
 ita et hanc opinionem eorum animos oc-
 cupasse constat, vt nomina ciuium regni
 messiani jam ab aeterno τη βιβλω της
 ζωης ⁶⁾ illata atque Messiam id acturum
 esse

esse putarent, ut illa coram Deo, adstantibus eius angelis⁷⁾, palam faceret. Ut autem alii ad societatem regni messiani aeterno Dei consilio haud vocati⁸⁾, quominus irrepere et clam intrare possent, impedirentur, ciues regno messiano vere adscribendi signo quodam externo⁹⁾, quod prae se ferant illoque facile ceu οἱ τῆς Χρῆστος noscendi sint, notari necesse habuerunt. Quod reliquum est, tanta sibi persuaserunt in hoc regno felicitate ac dignitate potituros esse, ut spem sibi facerent, fore, ut omnibus reliquis terrae nationibus imperarent¹⁰⁾ et regio honore intimique cum Deo consortii¹¹⁾ laude ornarentur. Quam ob causam etiam Messiam illustrissimi huius regni conditorem τὸν ἀρχοντα τῶν βασιλειῶν τῆς γῆς¹²⁾ futurum esse nulli dubitauerunt.

1) Matth. III, 2. V, 10. XIX, 12. מְלִכְהָתָא מְשִׁיחָא

Targ. Mich. IV, 7. Originem suam haec de-

nominatio duxisse videtur e loco Dan. VII,

17. 18., quo βασιλεία ἀσάλευτος (Hebr. XII,

28.) Messiae reliquis gentium regnis, quae ex-

ceptura sit, opponitur atque de his dicitur,

fuisse

fuisse *terrena* (נַעֲרָן - יָד); cf. Obseru. meam ad h. l.

- 2) Cf. *Schoettgenii* Diss. de regno coelorum, Horr. hebr. T. I. p. 1147 sqq. b. *Koppri* Exc. 1. ad epistoll. ad Thessal.: de regno Christi in N. T. formulis βασιλείας Θεοῦ, βασιλείας τῶν ὁρατῶν, βασιλείας Χριστοῦ expresso, edit. II. p. 92 sqq. *Keil* historia dogmatis de regno Messiae p. 7 sqq. *Storr* Diss. de notione regni coelestis. Tubing. 1782. 4. *Eckermanni* theologische Beiträge T. 2. fasc. 1. p. 67 sqq. *C. Chr. Flatt* de notione vocis βασιλεία τῶν ὁρατῶν. Tubing. 1794. 4. rec. in Comment. theoll. a Velthusen etc. editis. Vol. II. p. 421 sqq. *Lund* de notione formulae βασιλεία τῶν ὁρατῶν, in eius spicileg. enchiridii exegetici. Lips. 1802. 8. *Versuch einer hist. krit. Abhandlung über die Aeusserungen Jesu von dem Reiche Gottes*, in *Henckii* Magaz. T. 2. p. 359 sqq. *Historisch - exegetischer Scepticismus in Rücksicht auf die Ausdrücke Jesu über das von den Juden erwartete Messiasreich*, ibid. T. 5. p. 520 sqq. *De formulis βασιλεία τῶν ὁρατῶν, τὸ Θεοῦ, τὸ Χριστοῦ* Exc. in *Kuinoelii* Comment. in libros N. T. hist. T. 1. p. 61 sqq.
- 3) Marc. I, 14. IV, 11. IX, 1. Luc. XXII, 16. 18. XXIII, 51.

4) Matth. XX, 21. Eph. V, 5. II Petr. I, 11.

5) Matth. VIII, 12.

6) Dan. XII, 1. cf. quae observavi ad h. l. Apoc.

III, 5. ὁ νικῶν, ἔσθ' περιβαλεῖται ἐν ἱμα-
τιοῖς λευκοῖς καὶ ἔμῃ ἐξαλειψῶ τὸ ὄνομα
αὐτοῦ ἐκ τῆς βιβλίου τῆς ζωῆς, καὶ ἐξομολο-
γήσομαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν ἀγγε-
λῶν αὐτοῦ. XVII, 8. ὧν γεγραπτά ἐσθ' ὀνο-
ματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ κατα-
βολῆς κόσμου. Luc. X, 20. χαίρετε, ὅτι τὰ
ὀνόματα ὑμῶν ἐγγραφή ἐν τοῖς ὀρανοῖς.

7) Luc. XII, 8. 9. πᾶς ὅς ἐάν ὁμολογήσῃ ἐν
ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσῃ ἐν αὐτῷ ἐμπροσ-
θεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Apoc. III, 5. 8.

8) Sunt hi οἱ ἀπολλυμένοι II Thess. II, 10. II
Cor. II, 15. I Cor. I, 18. iisque opponuntur
οἱ ἐκλεκτοὶ aeterno Dei decreto ad societatem
regni messiani destinati. Omnem igitur N. T.
doctrinam de vocatione, ut rite intelligatur, ex
hoc fonte deriuandam esse, vix est, quod mo-
neamus.

9) IV Esdr. II, 37 — 41. *Commendatum donum accipite et jucundamini, gratias agentes ei, qui vos ad coelestia regna vocavit. Surgite et state et videte numerum signatorum in conuiuio domini. Qui se de umbra saeculi transtulerunt, splendidas tunicas a Domino acceperunt. Recipe Sion numerum tuum et conclude candidatos tuos, qui legem Dei compleuerunt. Filiorum tuorum quos optabas, plenus est numerus. Roga imperium Domini ut sanctificetur populus tuus, qui vocatus est ab initio. Quam ob causam in Apocalypsi (II, 17.) ciues regni messiani insigniuntur ψηφῶ λευκῇ, cf. III, 12.*

10) Apoc. II, 26. καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν ἀχρεῖ τελευτᾷ τὰ ἔργα αὐτοῦ, δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν. 1 Cor. VI, 2. οὐκ οἰδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινούσι III, 21.; cf. Joseph. de bello jud. VI, 5. 4. Ant. X, 10, 4. 11, 7. et *Baueri Theologie des A. T.* p. 413. Ad hanc opinionem etiam formula N. T. συμβασιλευεῖν τῷ Χριστῷ II Tim. II, 12. composita est; cf. quoque Matth. XIX, 28. Luc. XXII, 29. 30. et supra §. 8. et 30.

11) 1 Petr. II, 9. ὑμεῖς δὲ, γένος ἐκλεκτόν, βασιλεῖον ἱερατεῦμα (עַמְּךָ כֹהֲנִים Ex. XIX,

XIX, 6.), εθνος ἅγιον, λαος εἰς περιποίη-
 σιν. Apoc. V, 10. ἐποίησας ἡμᾶς τῷ Θεῷ
 ἡμῶν βασιλεις καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλευσομεν
 ἐπὶ τῆς γῆς. XX, 6. μακαριος ὁ ἐχὼν με-
 ρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τὸν
 ὁ θάνατος ὁ δευτερος (§. 48.) οὐκ ἐχει ἐξο-
 σίαν, ἀλλ' ἐσονται ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ Χριστῷ,
 καὶ βασιλευσῶσι μετ' αὐτοὺς χίλια ἐτη. IV,
 4. ἐπὶ τῆς θρόνου τῆς εἰκοσὶ καὶ τεσσαρᾶς
 πρεσβυτέρους· καὶ ἐχὼν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
 αὐτῶν σεφάνης χρυσοῦς; cf. II, 10. III, 11.
 Hanc ob causam etiam reliqui Apostoli loqui
 solent de σεφάνῳ τῆς δικαιοσύνης II Tim. IV,
 8. vel σεφάνῳ τῆς ζωῆς Jac. I, 12. vel ἀμα-
 ραντινῳ τῆς δοξῆς σεφάνῳ I Prtr. V, 4. IV
 Esdr. II, 43 — 47. *Vidi in monte Sion tur-*
bam magnam, quam numerare non potui, et
omnes canticis collaudabant Dominum. Et in
medio eorum erat juvenis statura celsus, emi-
nentior omnibus illis, et singulis eorum capi-
tibus imponebat coronas. Et dixi angelo: ille
juvenis quis est? qui eis coronas imponit? Et
respondens dixit mihi: ipse est filius Dei.

12) Apoc. I, 5. *יְהוָה לְמַלְכֵי יִרְדֵּן* Ps. 89, 28.

De regno millenario.

Hoc autem Messiae regnum perpetua carebit diuturnitate, quippe per mille tantum annos duraturum¹). Difficile quidem esse videtur exploratu, qui factum sit, ut Iudaei in hanc opinionem adducerentur, quum veteres prophetae regnum messianum perennitatis laude satis superque ornauerint; haud tamen in occulto latent, quae illos ad eam amplectendam causae mouerint. Ex eo videlicet tempore, quo spem immortalitatis animi humani corporumque in vitam restaurandorum sibi informauerant, non potuerunt, quin statuerent, etiam gentiles olim in lucem esse redituros et Deum, totius mundi dominum, de bene vel male factis habituros iudicem. Disquirendum igitur iis erat, in quale tempus id inciderit, et cum a se haud impetrare potuerint, ut de jure suo praeter cunctos alios populos praecipuo cederent, ita statuere placuit, se ante

N

alios

alios omnes homines in vitam redituros et longius quoddam tempus in fruenda felicitate regni messiani transacturos esse. Quae cum ita fuerint, haud mirari subit, illos etiam de hoc tempore in certum quemdam terminum cogendo cogitasse; facile autem est perspectu, illos in eo, quod *mille annorum* terminum regno messiano constituerent ac adsignarent, aliquorum vet. Testamenti locorum ²⁾ rationem haud idoneam habuisse.

- 1) Apoc. XX, 4. 5. και εζησαν και εβασιλευσαν μετα Χριστ τα χιλια ετη. 'Οι δε λοιποι των νεκρων εκ ανεζησαν, εως τελεσθη τα χιλια ετη. v. 6. και βασιλευσσι μετ' αυτς χιλια ετη; cf. v. 2. 7. 1 Cor. XV, 23 — 25. εκαστος (ζωοποιηθησεται) εν τω ιδιω ταγματι· απαρχη Χριστος, επειτα οι τς Χριστ εν τη παρσσια αυτς. Ειτα (sc. post mille annos) το τελος (§. 43.), όταν παραδω την βασιλειαν τω Θεω. Δει γαρ αυτον (χιλια ετη) βασιλευειν, αχρς ε αν θη παντας τς εχθρας υπο τς ποδας αυτς.

Jalkut Selimoni in Psalm. fol. 112. nr. 806.

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר
ת'חר שנה דכתיב כי יום נקם בלבי ויומו של
הק'בה ח'תר שנה: *R. Elieser Ben Jose Ga-*

*lilaeus dicit: (aetatem messianam duraturam
esse) mille annos, quia scriptum est (Jes. 63,
4.): in animo habeo diem vindictae; dies Je-*

*houae uero est mille annorum. Sanhedrin fol.
92, 1. Traditio est in domo Eliae: justos,
quos Deus S. B. a mortuis resuscitabit, haud
amplius in puluerem reuersuros, sed per spa-*

*tium mille annorum, quo elapso Deus S. B.
mundum renouabit, tribuet eis alas, sicut alas
aquilarum, et super aquas uolabunt. Tantum*

*autem abest, ut Iudaei ad vnum omnes in hac
sententia fuerint, ut potius bene multi in om-*

*nes alias vias se darent; cf. Talm. Sanhedrin
fol. 99. col. 1. et Eisenmengerum T. 11.*

p. 809 sqq. atque kritische Geschichte des Chi-

lasmus T. 1, p. 324 sqq. Haud ita paucis tamen

hanc sententiam fuisse probatam, ex eo potest

colligi, quod ecclesiae christianae doctores lon-

ge plurimi eam habuerunt cognitam et cum il-

la adulterauerunt doctrinam christianam; vid.

Münscheri historische Entwicklung der Lehre

vom tausendjährigen Reiche in den drei ersten

Jahrhunderten, in Henkii τὸ μακροχρόνιον

Mag. f. Relig. Phil. T. VI. p. 239 sqq. Münteri Handbuch der ältesten christl. Dogmengeschichte deutsch herausgegeben von Ewers T. II. fasc. 2. p. 246 — 267.

2) In V. 'T. oraculis saepenumero diei Jehouae (יום יהוה cf. §. 13.) mentio fit, qua formula Prophetæ cum plurimum aetatem messianam significare solebant; et cum Ps. 90, 4. dicatur, Deo esse diem *instar mille annorum*, seriores Judæi haud male agere sibi visi sunt, si periodum messianam vel regnum messianum mille annorum spatio circumscriberent. *Tanchuma fol. 255.*

1. *Quot sunt dies Messiae? R. Elieser filius R. Jose Galilæus dixit: Messiae tempora sunt mille anni, secundum dictum Jes. 63, 4. Dies enim Dei mille est annorum. Cf. Eichhornii Comment. in Apoc. p. 283.*

§. 39.

De dapibus magnis in illo instituendis.

Orientales summas vitae delicias ad sensus retulisse atque ad hunc usque diem referre constat; quam ob causam Judæi etiam eo delapsi sunt, ut crederent, in
regno

regno messiano in conuiuio magnificen-
tissimo et splendidissimo cum Messia ¹⁾,
Abrahamo, Isaaco et Jacobo ²⁾ omnibus-
que piae memoriae prophetis ³⁾ se accubi-
tuos esse ⁴⁾. Facile est conjectu, illos
ita statuuisse, quod praeter se ceu *ύίος της*
βασιλειας ⁵⁾ in hoc conuiuium nemo sit
adhibendus; qua re, cum triclinium can-
delabris multum illustratum, quo, vt fert
communis apud orientales mos, *tempore*
nocturno epulaturi sint, sibi animo pro-
ponerent, gentiles *foras* ⁶⁾ esse atque *in*
tenebris ⁷⁾ *sedere* perhibuerunt.

- 1) Luc. XIV, 15. *ακυσας δε τις των συνανα-*
κειμενων ταυτα, ειπεν αυτω μακαριος ος
φαγεται αρτον εν τη βασιλεια τς Θες.
XXII, 30. *ινα εσθητε και πινητε επι της*
τραπεζας μς εν τη βασιλεια μς. 4 Esdr.
II, 38. *Surgite et state et videte numerum si-*
gnatorum in conuiuio Domini. Apoc. XIX, 9.
μακαριοι οι εις το δειπνον τς γαμς τς αρνις
κεκλημενοι. *Rabboth in Vajikra rabba fol.*
146. col. 2. *אמר ר' ברכיה בשם ר' יצחק*

אריסחון עתיד הקבה לעשות לעבריו הצדיקים
:לעמוד לבונה. *Dixit R. Berachjah nomine R.
Isaac, Deum B. S. servis suis, justis coenam
adparaturum esse in saeculo futuro; cf locum
ex Bemidbar rabba fol. 245, 1. a Schoett-
genio ad Matth. VIII, 11. exscriptum. Huc
etiam referendus est locus Luc. XXII, 16. εκε-
τι & μη φαγω εξ αυτες (coena paschali), εως
οτες πληρωθη εν τη βασιλεια τς Θες.*

2) Matth. VIII, 11. λεγω υμιν, οτι πολλοι απο
ανατολων και δυσμων ηξουσιν και ανακληθη-
σονται μετς Αβρααμ και Ισαακ και Ιακωβ
εν τη βασιλεια των θρανων.

3) Luc. XIII, 28. 29. εκει εσαι ο κλαυθμος
και ο βρυγμος των οδοντων, οταν οψησθε
Αβρααμ και Ισαακ και Ιακωβ και παντας
τας προφητας εν τη βασιλεια τς Θες, υμας
δε εκβαλλομενους εξω. Και ηξουσιν απο ανα-
τολων και απο βορρας και νοτς, και ανακλη-
θησονται εν τη βασιλεια τς Θες.

4) Quae sequiore tempore Rabbini circa hanc
rem mirum in modum nugati sunt, legantur
apud *Eisenmengerum* T. II. p. 872 sqq. et
Cor-

Corrodium, krit. Geschichte des Chiliasmus T.

1. edit. 2. p. 329 sqq.

5) Matth. VIII, 12.

6) ἐξω Luc. XIII, 28.

7) το σκοτος το εξωτερου Matth. VIII, 12.
XXII, 13.

§. 40.

*De diabolo ad aliquod tempus iterum e tartaro
liberando.*

Peractis autem mille, per quos Judaei regno messiano adscripti maximis voluptatibus perfructi sunt, annis, futurum est, ut diabolus vinculis, quibus in tartaro detinebatur, excussis iterum in libertatem vindicetur¹⁾. Cum solummodo ob eam causam in illum dejectus fuerat, ne Judaeos in perfruenda felicitate regni messiani turbaret (§. 36.), Judaei haud temere egerunt, ut ita statuerent. Nam persuasum iis fuit, fore, ut, his rebus mundanis ad finem perductis, diabolus ob male facta cum omnibus geniis ac ho-

hominibus improbis modo quodam solemni ad aeterna supplicia damnaretur²⁾. Quem igitur in finem eum post mille annos iterum ex inferno putarunt libere esse rediturum; sed quum Dei veri cultores nunc odio adhuc maiori habiturus sit, facile praeuiderunt, illum omnem operam in eo esse collocaturum, ut atrocissima contra ciues regni messiani bella excitaret atque adeo terribilissimas terrarum gentes in auxilium vocaret et e latibulis suis longe remotis adciret³⁾.

1) Apoc. XX, 7. ὅταν τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη, λυθῇσεται ὁ σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ; cf. v. 3.

2) Matth. XXV, 41. II Petr. II, 4. Judae V, 6.

3) Apoc. XX, 8. 9. καὶ ἐξελευσεται (ὁ σατανᾶς) πλανησαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν ταῖς τεσσαρσιν γωνίαις τῆς γῆς, τὸν Γωγ καὶ τὸν Μαγωγ, συναγαγειν αὐτοὺς εἰς πόλεμον, ὃν ὁ ἀριθμὸς ὡς ἡ ἀμμος τῆς θαλάσσης. Καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκυκλώσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων καὶ τὴν πό-

πολλὰν τὴν ἡγαπημένην. Targ Hierosol. Num.
 XI, 26. אלדר ומירד הוון מתנבין כחרא
 ואמרין בסוף עקב יומיא גוג ומגוג וחילותיה
 סלקין לירושלם ובירוי דמלכא משיחא אינון
 :גפלין. *Eldad et Medad simul prophetarunt
 et dixerunt: in extremo fine dierum Gog et
 Magog et exercitus eius ascendent contra
 Jerusalem, sed per manus regis Messiae ca-
 dent. Targum Jonathan ad eundem locum:*
 חריהון מתנבין ואמרין הא מלכא סליק מן
 ארעא דמגוג בסוף יומיא ומכנש מלכין קטרי
 חנין ואפרכין לובשי שריונין וכל עממא ישת
 מעון ליה ומסדרין קרבא בארעא דישראל על
 בני גלורתא ברם קידים איטימוס להון בשעת
 אניקין ומקטל כלהון ביקידת נשמחא בשלהוכית
 אשתא דנפקא מתחורת בורסי וקרא ונפלון
 פגריהון על טוריא דא רעא דישראל ומבחר
 כרין יוחון כל מיתיא דישראל ויחפנקון מן
 טורא דאצטנע להון מן שירויה ויקבלון אגר
 :עובריהון. *Ambo illi simul prophetarunt et
 dixerunt: ecce rex ascendet e terra Magog in
 fine dierum et colliget reges redimptos coronis
 et duces indutos loricis, et omnes populi obe-
 dient illi, et aciem praelii instruent in terra
 Israel contra filios captiuitatis; uerum jam
 pri-*

pridem parata est illis hora gemitus, ut interficiantur ipsi incendio animae, flamma ignis exeuntis e throno gloriae et cadent cadauera eorum in montibus terrae Israel; postea in vitam reducentur omnes mortui Israelis, et deliciis fruuntur de tauro, qui repositus illis est ab initio, et recipient mercedem operum suorum. Hic igitur Targumista hoc bellum, quod rex e terra Magog contra Messiam facturus est, ad tempus superius ante initia regni messiani reprimat illudque putat resurrectionem primam seu *ἀνάστασις τῶν δικαίων* praeitutum esse; atque cum eo quoque facit liber *Nezach Israel* fol. 46. col. 2. *בזמן המלך המשיח קודם מלכותו יהיה מלחמת גוג ומגוג שכל האומות יעלו עליהם למלחמה עד שינצח המשיח את הכל ואז יהיה מלך אחר בעולם הוא המלך המשיח*
Tempore regis Messiae ante initia regni sui erit bellum Gog et Magog, utpote omnes populi contra eos (Judaeos) exhibunt in bellum, quoad Messias omnes vincet; tunc unus tantum in hoc mundo rex erit, rex Messias. —
 Haec omnia et quae de hac re sequiores Rab-
bini adhuc multa alia mire fabulosa habent (Eisenmenger T. II. p. 733 sqq. Corrodi-
krit. Gesch. des Chiliasmus. T. 1. p. 312 sqq.)
 re-

repetenda esse e vaticinio Ezechielis e 38. 39. inter omnes conuenit:

§. 41.

De resurrectione secunda.

Neque tamen Satanas in multum temporis libertate sua cum maxime recuperata vti poterit¹⁾; nam populi isti, quos in praelium cum Messia pugnandum adducit, ex eo inferiores discedent²⁾, ipseque in omne tempus in infernum deijcietur³⁾. Quo facto omnes reliqui homines vita defuncti, canentibus denuo tubis, in vitam reuocabuntur⁴⁾, quae resurrectio ad omnes omnino homines e prole Abrahami per Isaacum et Iacobum propagata haud subortos pertinebit, atque simpliciter ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν⁵⁾, vel, si locum Act. XXIV, 15. huc trahi fas sit, etiam ἡ ἀνάστασις τῶν ἀδίκων nominata fuit.

1) Apoc. XX, 3. μετὰ ταῦτα δεῖ αὐτὸν (σατάναν) λυθῆναι μικρὸν χρόνον.

2) Apoc. XX, 9. και κατεβη πυρ απο τῆς Θεῆς
 εκ τῆς θρανῆς, και κατεφαγεν αὐτῆς; cf. lo-
 cos targumisticos §. 40. not. 3. adductos.

3) Apoc. XX, 10. και ὁ διαβολος, ο πλανων
 αὐτῆς, εβληθη εις την λιμνην πυρος και
 θειῆς, ὅπως το θηριον και ὁ ψευδοπροφητης
 και βασανισθῶσονται ἡμέρας και νυκτος,
 εις τῆς αιωνας των αιωνων. Jalhut Schimo-
 ni in Jes. fol. 56. col. 3. מהי באורך נראה
 אור זה אורו של משיח שנאמר וירא אלוהים
 את האור כי טוב מלמד שצפה הקבה בדורו
 של משיח ובמעשיו קודם שנברא העולם וגו'
 למשיח ולדורו תחת כסא הכבוד שלו אמר
 שטן לפני הקבה רבונו של עולם אור שגנוז
 תחת כסא הכבוד שלך למי אמר לו למי שהוא
 עתיד להחזירך ולהכלימך במושח פנים אמר לו
 רבונו של עולם הראהו לי אמר לו בוא
 וראה אותו וביון שראה אותו נודעו ונפל על
 פניו אמר בוראי זהו משיח שעתיד להפיל לי
 ולכל האומות בגיהנם שנאמר בלע המות לנצח
*Quid est: in luce tua videmus lucem? Haec
 est lux Messiae, sicut dictum est (Gen. I, 18.)
 et vidit Deus lucem, quod bona sit, quo edo-
 gemur, Deum S. B. aetatem Messiae eiusque
 ope-*

opera, antequam mundus crearetur, spectasse illamque (lucem) Messiae eiusque aetati sub throno gloriae recondidisse. Dixit Satan as ad Deum S. B.: Domine mundi, lux sub throno gloriae tuae recondita cuinam? regessit ei: illi, qui te repulsurus et ignominia adfecturus est. Dixit ad eum: Domine mundi, ostende mihi illum; respondit ei: veni et vide illum. Cum autem illum videret, obstupuit et procubuit in faciem dicens: profecto is est Messias, qui me omnesque populos in Gehennam detrusurus est, sicut dictum est (Jes. 25, 8.): absorbebit mortem in perpetuum.

- 4) Aqoc. XX, 12. 13. και ειδον τας νεκρας, μικρας και μεγαλας. Και εδωκεν η θαλασσα τας εν αυτη νεκρας και ο θανατος και ο αδης εδωκαν τας εν αυτοις νεκρας; cf. v. 5. Othioth R. Akkiua fol. 17. col. 3. בְּתִקְוָה שְׂוִיָּה רִחוּר וּגְשָׁמָה מְתַכְנֶסֶת לְגִוְפֵיהֶן בְּתִקְוָה שְׂבִיעִית חַיִּים וְעֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם Tuba sexta vice canente, animae corporibus suis conjunguntur; tuba septima vice canente, viui stabunt pedibus suis. Nemo non videt, hanc singularem opinionem Paulum Apostolum respexisse, cum 1 Cor. XV, 52. mortuos εν τη εχαστη σαλπινγι resurrecturos esse dixerit.

5) Matth. XXII, 31. Cuius resurrectionis aequae ac prioris auctorem scriptores iudaici modo Deum, ipsum modo Messiam faciunt; sed utrumque ad vnum idemque redit. Nam ex doctrina Theologorum iudaicorum rite intellecta Messias is habendus est, quo Deus in perficiendis omnibus rebus ad gubernationem mundi pertinentibus utitur supremo ministro, seu causa instrumentali. Quam ob causam omnes, quas nuper Vir, alias ingenii et eruditionis laude longe florentissimus, contra hanc rem protulit, dubitationes facile evanescunt; *Süskind über die jüdischen Begriffe vom Messias als Weltrichter und Todtenerwecker, in Magaz. für christl. Dogmatik und Moral. fasc. 9. p. 104 sqq.*

§. 42.

De iudicio in omnes rediuiuos habendo.

Resurrectionem reliquorum mortuorum e vestigio sequetur iudicium extremum a Messia¹⁾ habendum, in quod autem, solummodo quippe ad *adversos* vel gentiles pertinens, Israelitae prima iam resurrectione mille ab hinc annis in vitam reducti non vocabuntur ac cogentur²⁾.

De

De loco tamen huius iudicii quid Jesu aetate Judaei senserint, nil certi constat. Spectata singulari huius opinionis origine³⁾, facilis fit conjectura, eos in illam adductos fuisse sententiam, ut huic actui forensi Messiam in valle Josaphatensi⁴⁾ vacaturum esse putarent; quod si vero ex iis, quae Paulus Apostolus opinionibus vulgaribus congruenter pronuntiasse videtur⁵⁾, quidpiam colligi fas sit, in eo fuisse dicendi sunt, ut rediuiuos una cum Israelitis, *εὐεργετη* ac fautori suo amice obviam, ituris sursum latos, in altiores quippe aetheris regiones euectos, coram supremo iudice e commentariis judicialibus, quid bene maleue fecerint, recitante⁶⁾ staturos esse existimarent.

1) Jud. V, 6. *κρισις μεγαλης ἡμερας*. Liber *Henoch Fabric.* C. ps. T. 1. p. 194. *το κριμα τ8 αιωνος των αιωνων*, p. 196. *ἡ κρισις ἡ μεγαλη*. Judith XVI, 17. *ἡ ἡμερα κρισεως*. Matth. XXV, 31 sqq. *ὅταν ελθῇ ὁ υἱος τ8 ανθρωπου εν τη δοξη αυτου και παντες οἱ ἁγιοι*

ἅγιοι ἀγγελοὶ μετ' αὐτὰς, τότε καθίσει
 ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτὰς· καὶ συναχθήσεται
 ἐμπροσθεν αὐτὰς πάντα τὰ ἐθνή· καὶ ἀφο-
 ρίει αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων. Cf. XIX, 28. Marc.
 VIII, 38. Luc. IX, 26. S. V. Ammon über
 die Aeusserungen Jesu von seiner Wiederkunft
 zum Weltgerichte, in *Diario nouo theol.* T.
 III. p. 185 sqq. Sepher Ikarim cap. 31. fol.
 147. col. 1. יום הדין הגדול שהוא אחר
 תחיית המתים לפי המקובל באומא *Dies ju-*
dicii magni est post resurrectionem mortuorum,
secundum traditionem populi (israelitici). Bere-
 schith rabba ad Gen. 49, 10. זה המשיח ולו
 יקחת עמיו שהוא דן את כל העולם *Iste*
(Schiloh) est Messias, illique adhaerebunt po-
puli, qui ipse erit judicans totum mundum,
secundum dictum Mich. IV, 5. Jes. XI, 4.
 Item ad Gen. 49, 16. זה המשיח שעתיד לדרון
 is (דן ידין עמו) כהקבה שנקרא אחר
est Mes-
sias, qui futurus est judicare, sicut Deus B.
S., qui vocatur vnus. Aliis libris (Apoc. XX,
 12.) Deus ipse laudatur iudex; at vero huius
 discrepantiae eandem, quam supra (§. 41. not.
 5.) attigi, esse rationem, ex eo potest cognos-
 ci, quod in vno eodemque libro vno loco ju-
 dicium in gentiles Messiae vindicatur, altero
 vero

vero Deo. IV Esdr. XIII, 26. *Ipse (Messias) est, quem conseruat Altissimus multis temporibus, qui per semet ipsum liberabit creaturam suam (Israelitas), et ipse disponet (sc. sortem, μερισει; vers. arab. exhibet: judicabit et sententiam feret), qui derelicti sunt (הנותרים) reliqui terrarum populi, gentiles). Cap. VII, 32. 33. Terra reddet, quae in ea dormiunt, et puluis, qui in eo silentio habitant, et promptuaria reddent, quae eis commendatae sunt animae. Et reuelabitur Altissimus (העליון, Deus) super sedem judicii.*

2) Apoc. XX, 6. μακαριος και ἅγιος ὁ ἔχων μέρος εν τη αναστασει τη πρωτη επι τωτων ὁ θανατος ο δευτερος κα εχει εζωσιν. Pesikta Rabbetha. fol. 61. ad Zach. X, 8. אמר ר' חנניה אין הכתוב מדבר אלא כנגד אותה שעה שהק' בה דן את כל אומות העולם לעתיד לבוא באותה השעה מביא הק' בה את כל הגרים שנתגיירו בעולם הזה ודן את כל האומות בפניהם ואומר להם מפני מה הנחתם אותי ועברתם את עבודה ורה: Dixit R. Channan-jah: de nulla alia re hoc scriptum est, quam de tempore, quo Deus S. B. judicabit omnes

populos mundi in saeculo futuro. Quo tempore adducet Deus S. B. omnes proselytos, qui in hoc saeculo religionem judaicam amplexi sunt, et judicabit omnes populos mundi coram illis et dicet ad eos: quam ob causam me misistis et alieno cultui dediti fuistis? Qui hoc in loco גרים nominantur et ab judicio extremo exempti esse dicuntur, sunt יראי יהוה Ps. 115, 11. 13. 118, 4. et οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν Act. XIII, 16. 26., gentiles religionem judaicam amplexi, proselyti portae, σεβόμενοι προσελύται Act. XIII, 43. Neque vlllo modo mirum potest videri, Judaeos putasse, judicium extremum non ad se, sed solummodo ad gentiles pertinere, cum arrogantiae suae in eum modum indulserint, vt se ab omni culpa jure nativo immunes haberent; cf. *Beschreibung des Weltgerichts nach dem Talmud*, in *Schmidtii Bibl. für Krit.* T. 2. p. 72 sqq.

3) Enata esse videtur e locis propheticis Joel III, 7. 17 — 19. Mich. IV, 5. Jes. XI, 4. al. in alienum sensum contortis.

4) R. Menasse ben Israel in *Nischmath chajim* fol. 45. col. 1. במדרש משלי אמר ר' ישמעאל
בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הק' בה
לדין

: לרון את- כל העולם בעמק יהושפט: *In Mi-
drasch Mischle dixit R. Ismael: veni et vide,
quam durus sit dies judicii, quod Deus S. B.
habiturus est in omnem mundum in valle Ja-
saphath. Midrasch Mischle fol. 68. col. 4. עתיד
הקבה לרון את כל העולם כלו בעמק יהושפט
Deus S. B. judicabit totum mundum in valle
Jasaphath.*

5) 1 Thess. IV, 17. *επειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ
περιλειπόμενοι, ἅμα συν αὐτοῖς ἁρπαγησο-
μεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπαντησὶν τοῦ Κυρίου
εἰς ἀέρα· καὶ ὕτω πάντοτε συν Κυρίῳ ἐσο-
μεθα. II Thess. II, 1. ἐπισυναγωγή ἐπὶ τὸν
Χριστὸν. Judae v. 14. προεφητεύσε Ἐνώχ λε-
γων· ἰδοὺ, ἦλθε Κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις
αὐτῶν, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων.*

6) Apoc. XX, 12. *εἶδον τὰς νεκρὰς ἑσώτους ἐνώ-
πιον τοῦ Θεοῦ, καὶ βιβλία ἠνεώχθησαν· καὶ
βιβλίον ἄλλο ἠνεώχθη, ὃ ἐστὶ τῆς ζωῆς καὶ
ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν
τοῖς βιβλίοις, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.*

§. 43.

De εχάτη ἡμέρα et fine mundi.

Quae autem cum aguntur, vniuersa rerum natura nouissimi diei¹⁾ luce se collustratam et ad finem perductam videbit. Nam absoluto iudicio, hic orbis totusque mundus dilabetur igneque dissoluetur²⁾. Atque id est το τέλος παντων³⁾.

1) εχάτη ἡμέρα Joh. VI, 39. 40. 44. 54. XI, 24.

2) II Petr. III, 7. — 12. οἱ δὲ νυν ἔρανοι καὶ ἡ γῆ αὐτῶν λόγῳ τεθρησσυρισμένοι εἰσι, πυρρῆς τρησσυμένοι εἰς ἡμέραν κρῖσεως. ἤξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλεπτῆς ἐν νυκτὶ, ἐν ἡ ἔρανοι ροιζήδον παρελευσονται, σοιχεῖα δὲ καυσσμενά λυθῆσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐργὰ κατακαησεται· ἔρανοι πυρρῆς τρησσυμένοι λυθῆσονται καὶ σοιχεῖα καυσσμενά τηκεται. II Thess. I, 7. ἀποκαλύψις Κυρίου μετ' ἀγγελων δυνάμεως αὐτῶν, ἐν πυρρὶ φλογος. Haec opinio, mundum olim igne interiturum esse, fluxisse videtur e locis Jes. 51, 6. et 64, 1 — 3.

3) I Petr. IV, 7. το τέλος I Cor. XV, 24. Illud diuersum esse a συντελεία τῶ αἰῶνος, de qua supra (§. 11.) disseruimus, vix est, quod moueamus. *Tlmd Sanhedrin* fol. 97. col. 1. ששה אלפים שנה הוי עלמא *sex mille annos durabit mundus.*

§. 44.

De creatione noui mundi.

Neque tamen prorsus in nihilum recident, sed excocta igneque purgata sua mole, in nouam pulcrioremque formam redigentur¹⁾).

1) Apoc. XXI, 1. εἶδον θρανὸν καὶνὸν καὶ γῆν καὶνὴν· ὁ γὰρ πρῶτος θρανὸς καὶ πρώτη γῆ παρηλθε, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἐστὶν ἐτι.

II Petr. III, 13. καὶνους θρανους καὶ γῆν καὶνὴν, κατὰ τὸ ἐπαγγελμα αὐτῶ, προσδοκώμεν. Respicit hic locus prophetiam Jes. 65,

17. 66, 22., cui male intellectae Iudaeos hanc doctrinam superstruxisse satis constat. *Emeck*

Hammelech fol. 121. col. 3. אחר ימות המשיח

יחדש הק'בה עולם וגם מקם הגיהנם וטהר

ריתקדש

שקתו post aetatem messianam renouabit
Deus S. B. mundum, atque adeo locus Gehennae purificetur et sanctificetur.

§. 45.

De παλιγγενεσία et αποκατάστασει παντων.

Id uero hac lege fiet, vt omnia, quae in rerum vniuersitate continentur ¹⁾, in primis autem hominum natura ac conditio ²⁾, in eum statum atque indolem longe praestantissimam refingantur, qua ante protoplastorum lapsum sparsamque ac disseminatam in omnes res creatas eius luem excelluerant ³⁾. Quam ob causam hanc rerum mutationem Iudaei την παλιγγενεσίαν ⁴⁾ et αποκατάστασιν παντων ⁵⁾ adpellare consueuerunt.

1) Rom. VIII, 19. ἡ αποκαταδοκία της κτισεως την αποκαλυψιν των υἱων τῆς Θεοῦ ἀπεκδέχεται· τη γὰρ ματαιιοτητι ἡ κτισις ὑπέταγην· ἐκ ἑκστα, ἀλλὰ δια τον ὑποταξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτισις ἐλευθερωθήσεται ἀπο της δαλειας της φθορας, εἰς
 την

την ελευθεριαν της δοξης των τεκνων τς Θεοῦ. Οἶδαμεν γαρ, ὅτι πασα ἡ κτίσις συ-
 ξυναζει και συνωδινει αχρι τς νυν. Ου μο-
 νον δε, αλλα και αυτοι την απαρχην τς
 πνευματος εχοντες, και ἡμεῖς αυτοι εν ἑαυ-
 τοις ξυναζομεν, υἱοθεσιαν απεκδεχομενοι την
 απολυτρωσιν τς σωματος ἡμων. Cf. ta-
 men ad hunc locum vexatissimum S. V. Am-
 monii Exc. F. ad epist. ad Romanos, edit.
 Kopp. 2. p. 390 sqq.

2) R. Moses Nachmanides in Deut. sect. נצבם
 וישוב האדם בזמן ההוא לימות
 המשיח לאשר היה קודם חטאו של אדם
 הראשון. *Restituetur homo illo tempore,*
nempe diebus Messiae, in eum statum, in quo
erat, antequam peccaret primus homo.

3) Bereschith rabba fol. 11. col. 3. ר' ברכיה בשם
 ר' שמואל אמר אף על פי שנבראו הדברים על
 מליאתן כיון שחטא אדם הראשון נחלקלו ועור
 אינון חוזרים לתיקונן עד שיבוא פרץ שנאמר
 אלה תולדות פרץ מלא בשביל ר' דברים
 שיחזרו ואלו הן זיוו חייו קומתו פריות הארץ
 ופריות האילן ומאורות: *R. Berachjah nomi-*
ne R. Samuelis dixit: quamvis creatae fuerint res
per-

perfecte, cum primus homo peccaret, corruptae tamen sunt, et ultra non redibunt ad congruum statum suum, donec veniat Pherez (h.e. Messias), sicut dictum est (Ruth. IV, 18.): hae sunt generationes Pherez. Plene (cum ו) scriptum est Tholedoth, quia sex res sunt, quae redibunt (in pristinum suum statum), nimirum splendor hominis, vita eius, longitudo staturae eius, fructus terrae, fructus arborum et lumina (sol, luna et stellae). R. Bechai in Schilchan orba fol. 9. col. 4. בומן ההוא ושתנה כל מעשה בראשית לטוב וישוב לשלמותו וזכחו כמו שהיה בזמנו של אדם הראשון קודם החטא: Tempore illo (Messiae) mutabitur totum opus creationis in melius, et redibit in statum suum perfectum ac purum, qualis erat tempore primi hominis, antequam peccasset. Elicuerunt Judaei hoc de rerum natura per Adami peccatum in inferiorem conditionem dejecta commentum e loco Gen. III, 14 — 19.

4) תולדה השנית, תולדה דמן דרוש Matth. XIX, 28. ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ; vid. Boltenium ad h. loc.

5) Act. III, 21. αχρι χρονων αποκατασσεως παντων, ων ελαλησεν ο Θεος δια σωματος των αγ. προφητων.

§. 46.

De nouis Hierosolymis.

Redacta autem beneficio huius vniuersalis rerum in melius mutationis terra in primitiuam suam ac praestantissimam formam, in eam Hierosolyma superiora¹⁾, coelitus demittentur²⁾, quae latissime patentia³⁾ rebusque maximi pretii ornata⁴⁾ Deus ipse in eum finem aedificauit, vt in iis Israelitae regno Messiae millenario antehac adscripti in nouam societatem coi-
rent⁵⁾ atque, beatissima cum Deo ipso et Messia vsuri⁶⁾ consuetudine, amoenitatibus ac gaudiis paradisi omni cogitatione ac enarratione maioribus in omne tempus delectarentur⁷⁾.

1) η ανω Ιερουσαλημ Gal. IV, 26. ירושלם למעלה

Midrasch Tehillim ad Ps. 122. Sohar Vajikra

colum. 24. ירושלם של מעלה. Judaei serio-

res, cum legerent sacros suos libros, verbis semper plus justo inhaerentes, sudarunt cum primis in conciliandis iis locis, quorum altero genere, Deum Hierosolyma sibi delegisse sedem, altero vero dicitur, eum in coelis versari. Quia uero jam eo progressi erant, ut Supremum Numen ullo terrarum loco includi posse negarent (quam ob causam etiam in nullo libro inde ab aetate Maccabaeorum edito de Deo praesentia sua templum implente sermo est), hanc rem ita expediendam esse putarunt, ut etiam in coelis esse Hierosolyma, quae sint Hierosolyma superna vel coelestia aeque terrenis longe magnificentiora, crederent. Cf. *Schoettgenii Diss. de Hierosolyma coelesti*, Hor. Hebr. T. 1. p. 1205 sqq.

2) Apoc. XXI, 2. εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, Ἰερουσαλὴμ καὶ νην, καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ θρόνου; v. 10. Emeck Hammelech fol. 132. col. 2. ביאת משיח צריך להיות קודם קבוץ גלויות ובנין בית המקדש ובנין ירושלים עיר הקודש שיוורידם הק' בה משמי מרום *oportet aduentum Messiae esse ante collectionem captiuorum et aedificationem sanctuarii et Hierosolymae, urbis sanctae, quam Deus S. B. de al-*

altis coelis demittet. Avodath Hakkodesch fol. 53. col. 1. אמר ר' ירמיה עתיד הק' בה לחדש עולמו ולבנות ירושלים ולהורידה בנויה: Dixit R. Jeremias: Deum S. B. esse innouaturum mundum suum et aedificaturum Hierosolyma atque illa aedificata de coelo descendere facturum.

3) Apoc. XXI, 15 sqq. Cf. *Eisenmengeri entd. Judenth.* T. 11. p. 839 sqq.

4) Apoc. XXI, 18 sqq. Bereschith rabba ad Gen. 28, 17. וראה משה נגד כסא רחמים וראה הק' בה בונה בית המקדש בידו באבנים טובות ומרגליות --- שאל משה למשיח דבר לי הק' בה יבנה בית המקדש בארץ לישראל והן אראהו שיבנה בית המקדש בידו בשמים אמר המשיח למשה אביך יעקוב ראה הבית שיבנה בארץ וראה בידו בשמים --- ראה ירושלים בנויה בארץ וירושלים בנויה בשמים: *Respexit Moses versus thronum misericordiarum et vidit Deum S. B. aedificantem domum sanctuarii manu sua de lapidibus pretiosis et margaritis. --- Interrogavit Moses Messiam: loquere mihi: numne aedificat Deus S. B. domum sanctuarii in terra pro Israelitis? Nam*
vidi

vidi illum aedificantem domum sanctuarii manu sua in coelis. Respondit Messias Mosi: pater tuus Jacob vidit domum, quae aedificabitur in terra, et quae manu sua (Dei) in coelis. Vidit igitur (Jacobus dormiens super lapidem) Hierosolyma aedificanda in terra et Hierosolyma aedificanda in coelis.

5) Apoc. XXI, 3. ἰδὲ ἡ σκηνὴ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ εἰσονται.

6) Apoc. XXI, 22. ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ· ὁ γὰρ Κύριος ὁ Θεὸς ναὸς αὐτῆς ἐστίν, καὶ τὸ ἄρνιον. XXI, 3. 4. ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἄρνια ἐν αὐτῇ εἰσὶ· καὶ οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτοῦ λατρεύουσιν αὐτῷ· καὶ ὁψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.

7) Apoc. XXII, 1. 12. ἐδείξε μοι καθάρων ποταμὸν ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸν ὥς κρυστάλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων. Ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς καὶ τὰ ποταμὸς, ἐντεύθεν καὶ ἐντεύθεν, ξύλον ζωῆς, ποιεὺν καρπὸς δώδεκα, κατὰ μῆνα ἓνα, ἕκαστον ἀποδίδειν τὸν καρπὸν αὐτοῦ· ν. 5. καὶ βα-

βασιλευσθσιν εις τας αιωνους των αιωνων. II,
 7. τω νικωντι δωσω αυτω φαγειν εκ τς ζυ-
 λς της ζωης, ο εσιν εν μεσω τς παραδεισς
 τς Θες. II, 17. τω νικωντι δωσω αυτω φα-
 γειν απο τς μαννας τς κεκρυμμενς; cf *Eich-*
hornium ad h. l. cap. III, 12. ο νικων,
 ποιησω αυτον συλον εν τω ναω τς Θες μς,
 και εξω σ μη εξελθῃ ετι· και γραψω επ'
 αυτον το ονομα της πολεως τς Θες, της
 καινης Ιερσσαλημ, ἡ καταβαινσσα εκ τς
 σρανς απο τς Θες μς. IV Esdr. II, 11. 12.
Dabo eis tabernacula aeterna, quae praepara-
ueram illis. Lignum vitae erit illis in odore
unguenti, et non laborabunt neque fatigabun-
tur. VIII, 52. 53. *Vobis apertus est paradi-*
sus, plantata est arbor vitae, praeparatum est
futurum tempus, aedificata est ciuitas (יהיה),
probata est requies, perfecta est bonitas et per-
fecta sapientia. Radix mali signata est a vobis.

§. 47.

De ζωῃ αιωνιῳ.

Nam rebus cunctis nunc in integrum
 suum statum, e quo per protoplastorum
 la-

lapsam olim ejectae fuerant, restitutis, non amplius erit mors¹⁾, et Israelitae his nouis in Hierosolymis, ministrantibus illis angelis²⁾, perpetua fruentur felicitate, quae est ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος³⁾. Cuius uero gentiles prorsus erunt expertes, ad quos quippe non pertinebit noua Hierosolyma adire⁴⁾.

1) Apoc. XXI, 4. ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἐτι. 1 Cor. XV, 26. ἔχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος; cf. v. 54 — 56. IV Esdr. VIII, 53. 54. *Infirmity and tinea a vobis absconsa est, et in infernum fugit corruptio in obliuione. Transierunt dolores et ostensus est in fine thesaurus immortalitatis.* Cf. Sap. II, 24.

2) Apoc. XXI, 12. ἐπὶ ταῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα. *Othioth R. Akkiua* fol. 18. col 2. לפני כל אחד ואחד עומדים שלושה מלאכי לשרתה coram unoquoque (τῶν ἁγίων) stabunt tres angeli ministerii ad ministrandum iis. Inde mihi videtur petenda esse formula τὰς ἀγγέλους κρῖνειν (טען, gebieten) 1 Cor. VI, 3.

4) Matth. XIX, 16. Joh. III, 15. 16. 36. Gal.
VI, 8. 1 Tim. I, 16. יִיָּהּ דָּלָהּ Dan. XII, 2.
נִמְלֵךְ יִיָּהּ Targ. Ps. 21, 5. 49, 10.

4) Videlicet ad illos non pertinet ἡ μερίς τῶν κληρῶν τῶν ἁγίων Col. I, 12. vel ἡ κληρονομία ἐν τοῖς ἡγιασμένοις Act. XX, 32. XXVI, 18. Apoc. XXI, 27. καὶ οὐ μὴ εἰσελθῇ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν καὶ ποιεῖν βδελυγμὰ καὶ ψεῦδος, εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων.

§. 48.

De Θανάτω αιωνίω.

Videlicet hi extrinsecus quidem Israe-
litas summis voluptatibus perfusos ad ali-
quod tempus admirabundi adspicient¹⁾,
deinde vero longe plurimi ex iis²⁾ ab an-
gelis Messiae³⁾ vna cum malis geniis⁴⁾ in
Tartarum praecipitabuntur⁵⁾, quo κολα-
σσεῖται αιωνίως⁶⁾ angentur et cruciabuntur, quae
est ὁ Θάνατος ὁ αιωνίος⁷⁾ vel ὁ Θάνατος δευ-
τερος⁸⁾.

1) Apoc. XXII, 14. 15. μακαριοι ποιουντες τας εντολας αυτες, ινα εσαι ἡ εξεστια αυτων επι το ξυλον της ζωης, και τοις πυλωσιν εισελθωσιν εις την πολιν. Εξω δε οἱ κυνες, και οἱ φαρμακοι και οἱ πορνοι και οἱ φονεις και οἱ ειδωλολατραι και πας ο φιλων και ποιων ψευδος. *Othioth R. Akkiva* l. cit. באותה שעה באין הרשעים לפתח גן עדן ועומדין להסתכל בטובתן של צדיקים - - - מיד נופלים רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשכחו של הקבה ושל צדיקים ואומרים אשרי העם שככה לו *hac ipsa hora venient improbi ad portam paradisi et stabunt adspicientes felicitatem justorum: - - extemplo procumbent improbi in faciem et aperient os suum ad laudandum Deum S. B. et justos, dicentes: beatus est populus, cui ita contigit.*

2) IV Esdr. VIII, 55 — 59. *Noli ergo adjicere inquirendo de multitudine eorum, qui pereunt. Nam et ipsi accipientes libertatem, spreuerunt Altissimum et legem eius contempserunt et vias eius dereliquerunt. Adhuc autem justos eius conculcauerunt. Et dixerunt in corde suo, non esse Deum, et quidem scientes quoniam moriuntur. Sicut enim vos suscipient quae prae-*
dicta

dicta sunt; sic eos sitis et cruciatus, quae praeparata sunt. — Omnino quidem is vehementer lapsus esse atque Judaeis injurias intulisse censendus sit, qui dicere velit, eos gentiles ad unum omnes ad aeterna supplicia damnassee; id tamen certum est, illos gentiles benefactorum laude conspicuos haud dignos judicasse, qui in societatem beatorum Israelitarum adducerentur. Iis nimirum id tantum contingere putarunt, ut in amoeniora et laetiora τὸ αἶδ' loca a Deo ablegarentur; cf. supra §. 34. not. 8.

3) Matth. XIII, 41. 42. ἀποστέλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ανομίαν· καὶ βαλεῖσιν αὐτοὺς εἰς τὴν καμίνον τοῦ πυρός· ἐκεῖ εἰσὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. cf. v. 49. 50.

4) Maatth. XXV, 41. πορεύεσθε ἀπ' ἐμὲ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοίμασμενον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.
II Petr. II, 4.

5) Apoc. XX, 15. εἰ τις ἔβληθη ἐν τῇ βιβλῷ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβληθῇ εἰς τὴν λίμνην τῆς πυρός.

6) Matth. XXV, 46. עולם לדרתך Dan. XII, 2.

7) Matth. X, 28.

8) Apoc. XX, 14, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ αἵδης ἐβληθήσαν εἰς τὴν λίμνην τῆς πυρός· ἔστος ἐστὶν ὁ δεύτερος θάνατος; II, 11. ὁ νικῶν καὶ μὴ ἀδικῇ ἐκ τῆς θανάτου τῆς δευτέρας, XX, 6. XXI, 8. מוֹתָא תְּנִינָא, Targ. Hierosolym. Deut. XXXIII, 6. יחי ראובן בעלמא הרין ולא ימורח במוֹתא תנינא דבה מיתין; רשעיא לעלמא דאתי. *Viuat Ruben in saeculo hoc, neque moriatur morte secunda, qua moriuntur improbi in saeculo futuro.*

§. 49.

De regno a Messia Deo tradendo.

Quibus omnibus rite peractis, Messias munere suo ex omnibus partibus bene perfunctus regnum tradet Deo ¹⁾, cui tamen in omnia saecula secundo loco ²⁾ adsidebit.

1) 1 Cor. XV, 28. ὅταν δε ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγησεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πάσι. Cum ea, quae his verbis protulit S. Apostolus, vix ac ne vix quidem cum doctrina N. T. de diuina Jesu Christi natura conciliari possint, ad ea rejicienda sunt, quae alibi satis abunde Christologiae judaeicae congruenter disputauit.

2) ἐν δεξιᾷ Θεοῦ 1 Petr. III, 22. Col. III, 1. Hebr I, 3. VIII, 1. Act. VII, 55. 56. II, 33. Cf. *Knappii Progr. de Christo ad dextram Dei sedente*, Halae, 1787. 4.

ERLANGAE

TYPIS HILPERTIANIS.

Sphalmata typographica.

Pag. 9. lin. 22. pro liquidem lege *liquidum*. p. 15 l. 21 pr. impedimendo l. *impedimento*. p. 21 l. 10 pr. im l. *in*. p. 41 l. 9 pr. εσχατον l. εχατον. p. 49. l. 1 סבני l. סבני. p. 69 l. 11 pr. auten l. *autem*. p. 72 l. 12 pr. Nanzian l. *Nazian*. p. 73 l. 13 ואחר l. ואחר. p. 73 l. 18 pr. וברוח l. וברוח. p. 76 l. 17 pr. instilasse l. *instillasse*. p. 77 l. 15 pr. Salzb. l. *Sulzb.* p. 77 l. 16 Schoettgeni l. *Schoettgenii*. p. 78 l. 21 pr. יוסף l. יוסף. p. 78. l. 24 pr. יוסף l. יוסף. p. 79 l. 12 pr. חלקי l. חלקי. p. 80 l. 13 pr. soharic. l. *soharic*. p. 80 l. 23 pr. confodetur l. *confodietur*. p. 84 l. 20 post Jon. adde Jes. p. 88 l. 12 pr. παρθενογενεας l. *παρθενογενεις*. p. 100 l. 19 pr. ירום l. ירום. p. 114 l. 13 pr. ητις l. *ητις*. p. 121 l. 11 pr. ενεργητικον l. *ενεργητικον*. p. 127 l. 10 pr. vnigentum l. *vnigenitum*. p. 128. l. 5. p. ατμεις l. *ατμεις*. p. 134 l. 14 pr. inferiorum l. *inferiorum*. p. 146 l. 2 pr. ס - l. ס - p. 146 l. 14 pr. די י l. די י. p. 156 l. 20 pr. לפניו l. לפניו. p. 182 l. 22 pr. סמאל Samael l. *סמאל Sammael*.

Ultimae plagulae ac Praefatio, quae, auctore libri absente, typis exscriptae sunt, pluribus adulteratae sunt vitiis typographicis, quae B. L. corrigit. Ex iis enim spatii angustia tantum haec duo indicare patitur: *Prooemio* pag. IX pro *fereant* lege lin. 3. *ferant*, et in *Dedicatione* pag. III post *ecclesiae Neapolitanae* ommissum est: *Superintendenti ac*.

SEB. SIMMEL
Buchbindermeister
MÜNCHEN

Bertholdt, Leonhard,

Christologia Iudaeorum Iesu apostolorumque aetate in compendium redacta
observationibusque illustrata

Erlangae 1811

Dogm. 78 n

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10397641-9